

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI**

**TERÖRİZM NİTELİĞİNDEKİ FAALİYETLER KARŞISINDA MEŞRU
MÜDAFAA HAKKI VE TÜRKİYE'NİN BU KAPSAMDA SURİYE'DE
İCRA ETTİĞİ HAREKÂTLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İBRAHİM TUNA GÜLER
188423**

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. SERTAÇ HAMİ BAŞEREN

**ANKARA
HAZİRAN 2020**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 09/06/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı %10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

İbrahim Tuna GÜLER
09/06/2020

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge ve değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmamın özgün olduğunu bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

İbrahim Tuna GÜLER
09/06/2020

İTHAF

Sevgili aileme

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Arap Baharı sonrası dönemde Suriye’de meydana gelen otorite boşluğu ve iç karışıklığın müteakibinde çok sayıda terör örgütünün bu ülkeye konumlanması, Türkiye açısından ciddi bir güvenlik sorununun doğmasına neden olmuştur. Türkiye DAESH ile PKK/KCK’nın Suriye uzantısı PYD/YPG en başta olmak üzere birçok terör örgütünün hedefi haline gelmiştir. Bu saldırıların giderek şiddetini arttırması ve katlanılmaz boyuta ulaşması sonucunda Türkiye, ilk olarak 2015 yılında Koalisyonun bir parçası olarak katıldığı hava harekâtıyla, müteakibinde ise gerçekleştirdiği diğer harekâtlarla Suriye topraklarında meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanmıştır.

Terörizm niteliğindeki faaliyetler karşısında meşru müdafaa hakkının tartışmaya açık bir kavram olması nedeniyle gerçekleştirdiğimiz harekâtların hukuki dayanaklarının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda; yukarıda ifade belirtilen konuyu açıklığa kavuşturmayı amaçlayan bu araştırmada, vaka incelemesi olarak Türkiye'nin terörizm niteliğindeki faaliyetler karşısında meşru müdafaa hakkı kapsamında Suriye’de icra ettiği harekâtlar uluslararası hukuka uygunlukları bakımından irdelenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında önemli katkı ve yönlendirmelerinden ötürü tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN ile teşvik ve desteğini hiç esirgemeyen sevgili aileme sonsuz teşekkürleri bir borç bilirim.

Ankara; Haziran 2020

İbrahim Tuna GÜLER

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜNLÜK RAPORU	iii
ETİK BEYAN.....	iv
İTHAF	v
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
ÖZ.....	xii
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. TERÖRİZM VE ULUSLARARASI HUKUKTA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI.....	3
2.1. Terör Tanımı Ve Terörizm Kavramı.....	3
2.2. Terörizmle Mücadele Yaklaşımları.....	5
2.2.1. Kuvvet Kullanılmasını İçermeyen Yaklaşım.....	5
2.2.1.1. Uluslararası Hukuk Yollarının Kullanılması	6

2.2.1.1.1. Milletlerarası Anlaşmalar Yapılması	7
2.2.1.1.2. Küresel Yargı Yetkisi	7
2.2.1.1.3. Milletlerarası Ceza Hukuku	9
2.2.1.2. Yaptırımların Uygulanması.....	11
2.2.2. Kuvvet Kullanmaya Dayalı Yaklaşım	14
2.3. Uluslararası Örf ve Âdet Hukukunda Meşru Müdafaa	16
2.3.1. Caroline İlkeleri Çerçevesinde Meşru Müdafaa.....	16
2.3.2. Meşru Müdafaa'nın Şartları.....	18
2.3.2.1. Gereklilik	21
2.3.2.2. Orantılılık.....	23
2.3.2.3. Aciliyet.....	31
3. BM ANLAŞMASI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE KAPSAMINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI.....	35
3.1. BM Anlaşması Çerçevesinde Meşru Müdafaa Hakkı	35
3.1.1. BM Anlaşması'nın 51. Maddesi Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı	35
3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa.....	39
3.1.3. Önleyici Meşru Müdafaa	41
3.2. Terörizmle Mücadele Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı	45
3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılıp Kullanılmayacağı Sorunu	45
3.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Varan Eylemlerinin Bir Devlete İzafe Edilip Edilmeme Sorunu.....	47
3.2.3. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İsnadı İçin Gerekli Olan Kıstaslar.....	48
3.2.3.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşı Uluslararası Terörizme Yönelik Yükümlülüklerini İhlal Etmeleri Sonucu Doğan Sorumlulukları	49
3.2.3.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinden Devletlerin Sorumlu Olmasına İlişkin Yargı Kararları İle Ortaya Konulan Ölçütler.....	54
3.2.4. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilen Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı	58
3.2.5. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilemeyen Devlet Dışı Aktörlere Karşı 'İsteksizlik veya Acizlik Doktrini' Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı.....	60
3.2.6. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımının Örf ve Âdet Hukuku Şartları Açısından Değerlendirilmesi	66
3.2.7. Devlet Dışı Aktörlere Karşı Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Kullanımı.....	68

4. TÜRKİYE’NİN SURİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN TERÖR ÖRGÜTLERİNE KARŞI MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA İCRA ETTİĞİ HAREKÂTLAR.....	70
4.1. Genel Hususlar	70
4.2. Meşru Müdafaa Hakkı Kullanımlarının Hukuki Gerekçeleri	74
4.2.1. 24 Temmuz 2015 Tarihinde Suriye’deki DAEŞ Hedeflerine Düzenlenen İlk Hava Operasyonunun Hukuki Gerekçesi	74
4.2.2. Fırat Kalkanı Harekâtı’nın Hukuki Gerekçesi	75
4.2.3. Zeytin Dalı Harekâtı’nın Hukuki Gerekçesi	77
4.2.4. Barış Pınarı Harekâtı’nın Hukuki Gerekçesi	78
4.3. BMGK’ye Sunulan Resmi Mektuplarda Atıfta Bulunulan BMGK Kararları	80
4.3.1. 28 Eylül 2001 Tarihli ve 1373 (2001) Sayılı Karar	80
4.3.2. 14 Eylül 2005 Tarih ve 1624 (2005) Sayılı Karar	81
4.3.3. 15 Ağustos 2014 Tarih ve 2170 (2014) Sayılı Karar	81
4.3.4. 24 Eylül 2014 Tarih ve 2178 (2014) Sayılı Karar	82
4.3.5. 18 Aralık 2015 Tarih ve 2254 (2015) Sayılı Karar	82
4.4. Meşru Müdafaa Hakkı Kullanımlarının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi	83
4.4.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler	83
4.4.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler	86
4.4.3. Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme	88
5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ.....	112

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Terör Mekanizmasında Hareket Tarzlarının Tanımlanması:.....4

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.k.	: Adı Geçen Kitap
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
FMLN	: Farabundo Marti de Liberacion Nacional
İHA	: İnsansız Hava Aracı
prg.	: Paragraf
S.	: Sayı
UAD	: Uluslararası Adalet Divan
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi

ÖZ

TERÖRİZM NİTELİĞİNDEKİ FAALİYETLER KARŞISINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI VE TÜRKİYE'NİN BU KAPSAMDA SURİYE'DE İCRA ETTİĞİ HAREKÂTLAR

İbrahim Tuna GÜLER

Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü
Ankara, Haziran 2020

Soğuk Savaş Dönemi'nin oluşturduğu nükleer güç dengesinin devletleri birbirlerine karşı kuvvet kullanmaktan kaçınmaya itmesi, terörizmin giderek yayılmasına ve uluslararası bir boyuta dönüşmesine neden olmuştur. Devletler doğrudan ya da dolaylı olarak terörist grupları desteklemeye başlamış ve bu durum terör saldırılarına maruz kalan devletin ne şekilde karşılık vereceğinin tartışılması sonucunu doğurmuştur. Bu kapsamda; Türkiye'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak Suriye'de gerçekleştirdiği harekâtlar da bu konuya örnek niteliğindedir. Türkiye maruz kaldığı terör olayları sonucunda meşru müdafaa hakkını kullanmıştır. Aşağıdaki çalışmada Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği harekâtların uluslararası hukuka uygunluğu, hukuksal argümanlar üzerinden incelenerek bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Meşru Müdafaa Hakkı, Uluslararası Hukuk, Kuvvet Kullanma.

Bilim Kodu:114111

Sayfa Sayısı:125

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

ABSTRACT

SELF-DEFENCE AGAINST TERRORIST ACTIVITIES AND MILITARY OPERATIONS OF TURKEY IN SYRIA

İbrahim Tuna GÜLER

Turkish National Defense University, Alparslan Defence Sciences Institute

Ankara, June 2020

The nuclear power balance created by the Cold War Era pushed states to avoid using force against each other and caused terrorism to spread and become an international dimension. States started to support terrorist groups directly or indirectly, which resulted in the discussion of how states exposed to terrorist attacks would respond. Turkey's military operations carried out in Syria are examples for self-defense. As a result of terrorist activities were suffered, Turkey has used its right of self-defense. An assessment will be carried out by examining the legal arguments about the international legality of the operations that acted by Turkey in Syria.

Key Words: Terror, Terrorism, Right of Self-defence, International Law, Using Force.

Science Code:114111

Pages:125

Supervisor: Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

1. GİRİŞ

2011 yılı Ortadoğu siyasetinde Arap Baharı'nın başlangıcıyla birlikte bölgedeki rejimleri ve bölgesel siyaseti belirlemeye çalışan küresel aktörleri etkileyen bir yıl olmuştur. 2010 yılının son haftalarında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları; Mısır, Cezayir, Fas, Libya, Ürdün, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi Arap coğrafyasının farklı devletlerine hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bununla birlikte Arap Baharı; Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Fas gibi devletlerde kısa sürede sonuçlanmış; ancak aynı durum Suriye için geçerli olmamıştır.

Arap Baharı sonrası dönemde Suriye'de meydana gelen otorite boşluğu ve iç karışıklığın müteakibinde çok sayıda terör örgütünün bu ülkeye konumlanması Türkiye açısından ciddi bir güvenlik sorununun doğmasına neden olmuştur. Türkiye DAESH ile PKK/KCK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG başta olmak üzere birçok terör örgütünün hedefi haline gelmiştir.

Bu saldırıların giderek şiddetini arttırması ve katlanılamaz boyuta ulaşması sonucunda da Türkiye ilk olarak 2015 yılında Koalisyonun bir parçası olarak katıldığı hava harekâtıyla kuvvet kullanmıştır. Müteakibinde ise gerçekleştirdiği diğer harekâtlarla Suriye topraklarında meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanmıştır. Bu harekâtlar sırasıyla 2016, 2018 ve 2019 yıllarında başlatılan Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı ve Barış Pınarı Harekâtı'dır.

Terörizm niteliğindeki faaliyetler karşısında meşru müdafaa hakkının tartışmaya açık bir kavram olması nedeniyle gerçekleştirdiğimiz harekâtların hukuki dayanaklarının incelenmesini önem arz etmektedir. Ancak bu şekilde karşılaşılabilecek sorunlara karşı hazırlıklı olunabilir.

Aşağıdaki çalışmanın maksadı; terörizm niteliğindeki faaliyetler karşısında meşru müdafaa hakkı kapsamında Türkiye'nin Suriye'de icra ettiği harekâtların hukuka uygunluğunu incelemektir. Bu bağlamda öncelikle terörizm ve uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının kavramsal anlatımı yapılarak örf âdet hukuku

kuralları açısından meşru müdafaa hakkı incelenecek, ardından BM Anlaşması ve terörizmle mücadele kapsamında meşru müdafaa hakkı irdelenecek ve müteakibinde ise uluslararası argümanlar ve Türkiye'nin hukuksal beyanları çerçevesinde Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında icra ettiği harekâtların uluslararası hukuka uygun olup olmadığına yönelik bir değerlendirme yapılarak sonuca varılacaktır.

Bu araştırma, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi ile veriler elde edilmek suretiyle yapılmıştır. (Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Yazılı kaynakların yanı sıra; film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemeler de nitel araştırmalarda kullanılabilir. Doküman incelemesinin aşamaları; dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılması, verinin analiz edilmesi, verinin kullanılmasıdır.) Müteakiben açıklayıcı araştırma modeli ile araştırma tekemmül ettirilmiştir. (Açıklayıcı araştırmalar sosyal olguları, olguya ilişkin kavramların bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek anlamaya ve açıklamaya çalışan araştırmalardır.) Bu model kullanılarak neden sonuç ilişkisi incelenmiştir. Araştırma ile ilgili verilerin toplanması açık kaynaktan; uluslararası hukukta meşru müdafaa, kuvvet kullanma ve terörizmle mücadele yaklaşımları hakkında yazılan kitap, makale, rapor, tez çalışmaları incelenmek suretiyle sağlanmıştır. Yapılan doküman incelemesi ve literatür taraması neticesinde elde edilen bulguların araştırmanın varsayımı ile örtüşüp örtüşmediği ortaya konmuştur. Müteakiben elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz edilen verilerin yorumlanması neticesinde başlangıçta ortaya konan varsayımın geçerliliği test edilmiştir.

2. TERÖRİZM VE ULUSLARARASI HUKUKTA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

2.1. Terör Tanımı Ve Terörizm Kavramı

Terör, Latince "terrere" sözcüğünden türeyen siyasi amaçlı bir kavram olup korku salmak, dehşete düşürmek, yıldırım anlamına gelmektedir. Genel bir tanımla olmamakla birlikte terörizm; şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkilemek üzere tasarlanmış sembolik bir fiil olarak tanımlanmaktadır.¹

Kegley'e göre ise terörizm, korku yaratmayı hedefleyen şiddet veya şiddet tehdididir ve toplum üzerinde korku yaratmak amacıyla teröristin oynadığı bir oyundur. Bu oyun, medya aracılığıyla etkin bir şekilde sürdürülmektedir. El Kaide terör örgütünün eski lideri Usame Bin Ladin'in "Amerika korku içerisinde olacak, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) halkı kendi çocukları için ağlayacak ve hiç kimse kendini emniyette hissetmeyecek." şeklindeki söylemi, terörizmin toplum üzerinde korku yaratmak suretiyle devletlerin siyasal davranışlarını etkilemek hedefini açıkça ortaya koyan bir ifadedir.²

Soğuk Savaş döneminde klasik istihbarat kapsamında uygulanmış olan "bul-odaklan ve imha et" stratejisi ile düşmanı bulmak basit, fakat imha etmek zor bir süreci gerektirmektedir. Ancak, terörizm açısından bu durumun tam tersinin geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü terörizmde düşmanı bulmak güç, bulduktan sonra ise imha etmek kolaydır. Bunun nedeni, teröristin toplumun içinde, toplumla birlikte hareket etmesidir. Terör örgütü mensupları genel bir ifadeyle; gündüz halk görünümünde davranmakta, gece ise terörist olarak hareket etmektedir. Bu bağlamda, terörizme verilen desteğin azalması veya önlenmesi kapsamında toplumun

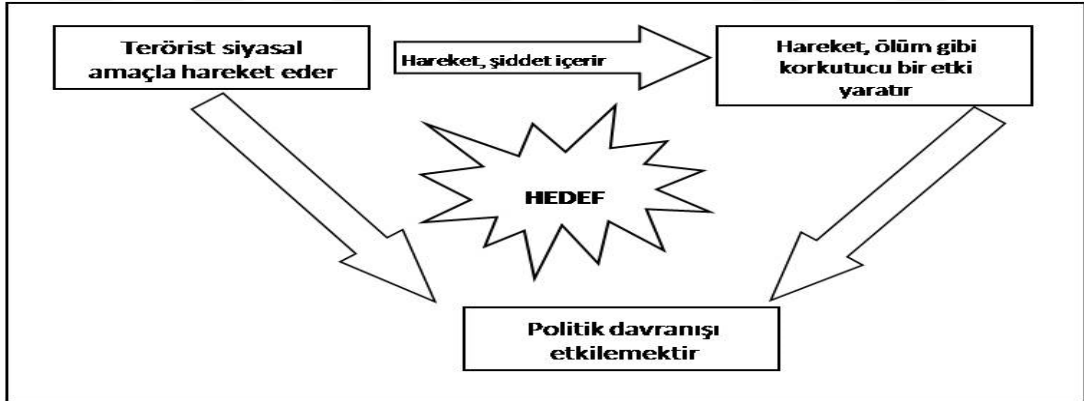
¹Sertaç Hami Başeren, "Terrorism With Its Differentiating Aspects." *Defense against Terrorism Review, Centre of Excellent-Defence Terroism*, Ankara 1.1, (2008): 2.

²Charles W. Kegley, "The Characteristic, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction", *The New Global Terrorism Characteristics, Causes, Controls*, Ed. Prentice Hall, Upper Saddle River, (2003):1-2.

hassasiyetleri ile kültürel özelliklerinin öğrenilerek hareket tarzlarının buna göre belirlenmesi oldukça önemlidir.³

Beşe ve Seren'e göre devletlerin terörizmle mücadele çerçevesinde uyguladıkları politika, istihbarat faaliyetlerinin önemi bağlamında terör tehdit ve tehlikesinin teşhisi ve önleyici tedbirlerin alınması şeklinde iki temel parametreden oluşmaktadır.⁴ Bu kapsamda düşünüldüğünde tehdidin tespit edilmesi ve teşhisi, insanlı ve insansız keşif gözetleme sistemleri sayesinde anlık olarak sağlanmaktadır. Bunun en net örneği, silahlı kuvvetler tarafından İnsansız Hava Araçları (İHA) ile keşif uçaklarının terörizmle mücadelede aktif olarak kullanılmasıdır. Özellikle, Sinyal İstihbaratı (Signal Intelligence-SIGINT) ve İnsan İstihbaratı (Human Intelligence-HUMINT) aracılığıyla, erken tespit ve teşhis etmek mümkün hale gelmiştir.⁵ Bununla birlikte İHA'lar bugün terör örgütleri tarafından da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Başeren tarafından belirtildiği gibi, terörizm eylemi ile taktik seviyede kitlelere korku salarak, stratejik seviyede politik davranış değişiklikleri yaratmak mümkündür.⁶

Şekil-1: Terör Mekanizmasında Hareket Tarzlarının Tanımlanması.⁷

³Yusuf Özer, "Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Rolü: Kültürel İstihbarat Konsepti.", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.1, (2015): 60.

⁴Ertan Beşe, Merve Seren, "Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi", *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 13.3, (2011): 137.

⁵Özer, a.g.m., 61.

⁶Başeren, a.g.m., 3.

2.2. Terörizmle Mücadele Yaklaşımları

Kuvvet kullanılmasını içermeyen yaklaşım ve içeren yaklaşımlar aşağıda anlatılmıştır.

2.2.1. Kuvvet Kullanılmasını İçermeyen Yaklaşım

Terörizmle mücadele kapsamında barışçıl yöntemler olarak da ifade edilen kuvvet kullanılmasını içermeyen yaklaşım, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde kuvvete başvurmaksızın terörizmle mücadele edilmesidir. Bu çerçevede suçluların iade edilmesine yönelik devletler arasında yapılan ikili anlaşmalar ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından akdedilen terörizmle mücadele anlaşmaları örnek verilebilir. Ayrıca; terörizmi destekleyen devletlere diplomatik, siyasi ve ekonomik yaptırımların uygulanması ve terörizmin uluslararası bir suç olarak kabul edilerek bu kapsamdaki kişilerin uluslararası mahkemelerde yargılanmasını amaçlayan hukuk yollarının kullanılması da bu bağlamda yer almaktadır.⁸ Barışçıl yöntemlerin kullanılması hususu BM Anlaşması'nda da yer almaktadır. BM Anlaşması Madde 2/3'de;

"Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası mahiyetteki uyuşmazlıklarını, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak şekilde barış yolları ile çözerler."

ifadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte anlaşmanın 33. ve 38. maddelerini kapsayan VI. bölümü uyuşmazlıkların barış yolu ile çözülmesine ayrılmış ve uyuşmazlığa taraf olan devletlerin barışçıl yollarla uyuşmazlıklarını çözme yoluna gitmeleri hususu 33. maddede ifade edilmiştir.⁹ 1970 tarihli BM Anlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'de de bu konu yer almış ve bildirgenin; *"Devletlerin, aralarındaki uluslararası anlaşmazlıkları uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek bir biçimde barışçıl yöntemlerle çözümleyeceklerine ilişkin*

⁷a.g.m., 3.

⁸Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2005), 66.

⁹"Birleşmiş Milletler Antlaşması", <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [Erişim Tarihi:12.12.2019].

ilke"sinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.¹⁰ Bu kapsamda; uluslararası hukuk yollarının kullanılması, küresel yargı yetkisi ve milletlerarası ceza hukukuna başvurulabilmektedir.

2.2.1.1. Uluslararası Hukuk Yollarının Kullanılması

Bu yaklaşıma göre terör eylemleri suç niteliği taşıyan eylemler olarak görülmekte ve teröristlerin de diğer suçlularda olduğu gibi hukuksal boyutta yargılanarak cezalandırılmaları gerektiği kabul edilmektedir.¹¹ Bu çerçevede terörizmle mücadelede hukukun üstünlüğü anlayışı çerçevesinde “suçlama”, “yargılama” ve “cezalandırma” bağlamında ağırlıklı yük ve sorumluluk kolluk gücünde bulunmaktadır.¹² Temel maksat; teröristleri eylem yapmaktan vazgeçirmek, eylem yapanların da yargılanmalarını muhakkak temin etmektir. Suç tek bir ülke sınırları içerisinde meydana gelmişse yargılama yetkisi o devlete aittir. Eğer terör suçlusu eylemi yaptığı devletten başka bir devlete kaçtıysa, suçluyu ya ele geçiren devlet yargılar veya yargılanması maksadıyla eylemi gerçekleştirdiği devlete iade edilir. Bu nedenle de devletler arasında; istihbarat bilgilerinin paylaşımı, suçluların iadesi ve adli yardımlaşma gibi alanlarda sıkı bir iş birliği gerekmektedir.¹³

Bununla birlikte; terör saldırılarından zarar gören devlet sayısının çokluğu, teröristin kendileri tarafından yargılanması için elinde bulunduran devletten teröristin kendilerine iade edilmesini istemeleri ve ayrıca iade edilmemesi durumunda elinde bulunduran devlette adil olarak yargılanıp yargılanmayacağı ve sonuç olarak hak ettiği cezayı alıp almayacağı konularındaki kuşku, devletleri farklı çözüm yöntemleri aramaya yöneltmiştir. Terörizmle mücadelede hukuk yollarının kullanılmasındaki en büyük güçlük; terör, terörizm, terörist vb. kavramların üzerinde uzlaşılan tanımlarının bulunmamasıdır. Bu sebeple de devletler; bir yandan kendi iç hukuk sistemlerini kuvvetlendirirken diğer taraftan da, uluslararası terörizmle mücadele çerçevesinde

¹⁰"BM Antlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge", [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625\(XXV\)_24_Ekim_1970.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625(XXV)_24_Ekim_1970.pdf) [Erişim Tarihi:12.12.2019].

¹¹Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi* (Ankara: USAK Yayınları, 2006), 11.

¹²Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları* (Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2002), 31-32.

¹³Taşdemir, a.g.k., 62.

evrensel yargı sisteminin meydana getirilmesine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda; global terörizmin ortaya çıkmasıyla birlikte devletler en azından üzerinde uzlaşabildikleri, uluslararası alanda kendilerini en çok rahatsız eden terörizm suçlularını ortadan kaldırmak maksadıyla ihtiyaç duydukları düzenlemeleri acilen yapmak için bir araya gelerek çeşitli anlaşma ve protokoller yapma yoluna gitmişlerdir.¹⁴

2.2.1.1.1. Milletlerarası Anlaşmalar Yapılması

Global terörizm akımıyla beraber terör eylemlerinin etkisinin giderek daha fazla artmasıyla, devletler uluslararası düzenlemeler yapma ihtiyacını hissederek anlaşmalar yapma yoluna gitmişlerdir. Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde bu çerçevede 1963'ten bu yana terörizmle mücadele kapsamında 14 adet sözleşme ve protokol imzalanmıştır. Bu bağlamda yapılan anlaşmaların hepsi de belli başlı terör eylemleriyle alakalıdır ve anlaşmalarda yasaklanan eylemler belirtilerek, eylemlerin tekrar meydana gelmesinin önüne geçilmeye çalışılmakta ve bu anlaşmalarda ifade edilen terör suçlarına ilişkin olarak anlaşmayı imzalayan devletler karşılıklı iş birliği yapmaya yönlendirilmektedir. Bununla birlikte terörizmin tüm biçim ve meydana geliş hallerinin önüne geçilmesi, cezalandırılması ve ortadan kaldırılması maksadıyla; terörizm kavramını açıklayan ve taraf devletlerin teröristleri yargılama ya da yargılanmaları amacıyla ilgili devletlere iade yükümlülükleri olduğunu ve aralarında iş birliği sağlanması gerektiğini ifade eden terörizme ilişkin kapsamlı bir anlaşma hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.¹⁵

2.2.1.1.2. Küresel Yargı Yetkisi

Suçluların yargılanması, terör eyleminin ülke içi terör veya devlet destekli terör olmasına göre değişiklik arz etmektedir. Teröristler ve terör örgütleri ülke içi terörizm bağlamında; bulundukları devletin sınırları içinde eylemler gerçekleştirdikleri için yakalandıkları takdirde o devletin ceza sistemine bağlı olarak ülkesel yetki çerçevesinde yargılanmaya ve buna bağlı cezalandırmaya tabi tutulurlar. Fakat global terörizmle birlikte terörizm, uluslararası bir etkiye sahip olarak birden fazla devleti alakadar eden bir hal almıştır. Bu sebepten ötürü de

¹⁴Doğan Şafak Polat, “Uluslararası Terörizmle Mücadelede Birleşmiş Milletler’in İşlevi, Yeteneği Ve Sınırları” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 46.

¹⁵a.g.t., 46-47.

terörizmle mücadelenin uluslararası hukuk kurallarına göre gerçekleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuk kurallarının tatbikinde de iş birliğinin önemi büyüktür. Çünkü teröristlerin eylemi gerçekleştirdikten sonra başka bir devlete kaçtığı hallerde, eylemin gerçekleştiği devlet teröristin kaçtığı devletin iş birliğine gereksinim duyacaktır. Teröristlerin bulundukları devlette yargılanmaları veya eylemi gerçekleştirdikleri devlete iadeleri önem arz ettiğinden, terör suçlusu ya da şüphelisinin yargılanması ve suçluysa da cezalandırılması gerekmektedir. Uluslararası anlaşmalarda bu ilke “yargıla ya da iade et” (aut dedere aut judicare) şeklinde ifade edilmektedir. BM anlaşmalarına göre; anlaşmalara taraf olan devletlerin anlaşmalarda belirtilen eylemleri kendi ulusal hukuk sistemlerinde suç olarak ifade etmeleri ve suçluların da işledikleri suçun yapısına uygun olarak cezalandırılmaları gerekmektedir. Bununla beraber anlaşmalarda cezai işlemlere ilişkin olarak; devletin egemenliği ilkesinden ötürü devletlerin yargılama yetkilerini korumak maksadıyla herhangi bir alt sınır veya üst sınır ifade edilmemektedir. Anlaşmalarda ifade edilen ceza konularının muğlak ve yoruma açık şekilde tarif edilmesinden dolayı, anlaşmalardaki eylemlere verilen cezalar devletlerin hukuk sistemlerine göre farklılık sergilemektedir. Bunun sonucunda aynı suç için iki devletten birinde yüksek, diğerinde düşük ceza verilebilmesi nedeniyle terör suçluları daha az ceza öngören hukuk sistemlerine sahip ülkelere kaçmanın yolunu aramaktadırlar. Terörizme ilişkin imza altına alınan anlaşmalar; eylemlerin taraf devletlerin hukuk sistemlerinde suç şeklinde öngörülmesine, teröristlerin bir başka devlete kaçması halinde siyasi suçlu olarak görülmemelerine, sığınma hakkı verilmemesine ve işledikleri suçlardan dolayı yargı karşısına çıkarılmalarına ya da bu maksatla eylemi gerçekleştirdikleri devlete iadelerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu kapsamda; Montreal, Tokyo ve La Haye Anlaşmaları gibi pek çok anlaşma imza altına alınmıştır.

BM bununla birlikte; terörizm anlaşmalarında ifade edilen eylemlerin siyasi maksada dayanması durumunda iadeye engel teşkil edip etmediği hususunda çok net bir karar almamış olmakla beraber, yalnızca siyasi suç istisnasıyla iadenin engellenmeyeceğini, “Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin

Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Anlaşma”da karara bağlamıştır. Sadece siyasi suç neden gösterilerek iadenin geri çevrilemeyeceği ilkesi, BM bünyesinde hazırlanan “Kapsamlı Terörizm Anlaşması” taslağında da kabul edilmiştir. Diğer anlaşmalardan farklı şekilde “Terörist Bombalamaların Önlenmesi ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Anlaşma”da, bu sözleşmeler temel alınarak iki devlet arasında suçluların iadesi anlaşması bulunmasa dahi suçluların iade edilebileceği kabul edilmiştir. Terörizme ilişkin diğer anlaşmalarda ise bu bağlamda düzenlemeler bulunmamaktadır. Kesin kurallar ve standartlar belirlenmemiş olmasından dolayı, suçluları iade etme ilkesinin işleyişi konusunda da çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar terör örgütlerinin güvenli yer bulmasına imkân sağlamakta ve terörizmle mücadele kapsamında sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır. Siyasi suç kavramının net ifade edilmemiş olması, suçluların iade edilmesi hususundaki kararın devletlerin inisiyatifine bırakılması ve yalnızca siyasi suç istisnasının hukuki metinlerde bulunması gibi sebepler iadeyi engelleyebilmektedir. Bu sebeplerden ötürü de yapılacak anlaşmalarda teröristlerin iadesi hususunda daha kısıtlayıcı önlemlerin getirilmesinin terörizmle mücadele kapsamında suçluların yakalanmasında daha başarılı olunmasını sağlayacağı aşîkardır.¹⁶

2.2.1.1.3. Milletlerarası Ceza Hukuku

Terör eylemlerinden zarar gören devletlerin sayısının çok olması, faillerin kendileri tarafından yargılanması maksadıyla elinde bulunduran devletten faillerin kendilerine iadelerini talep etmeleri ve ayrıca iade edilmemeleri halinde ellerinde bulunduran devlette adil şekilde yargılamaya tutulup tutulmayacakları ve nihayetinde hak ettikleri cezayı alıp almayacakları kapsamındaki kuşku lar devletleri farklı yöntemler bulmaya yönlendirmiştir. Devletler bu çerçevede; bir taraftan kendi iç hukuk sistemlerini kuvvetlendirirken, diğer taraftan da uluslararası terörizmle mücadele bağlamında evrensel yargı sisteminin meydana getirilmesine çaba göstermektedirler. Bu kapsamda son yıllarda teröristleri savaş suçlarında olduğu gibi yargılama yetkisine haiz uluslararası bir mahkeme kurulup kurulmaması

¹⁶a.g.t., 47-49.

hususunda farklı fikirler gündeme gelmiş ve teröristlerin birer uluslararası suçlu sayılarak oluşturulacak uluslararası bir mahkemede yargılanmasının etkin bir yöntem olacağını iddia edenler de bu bağlamda yer almıştır.¹⁷ Bu düşüncüyü savunanlara göre, ayırım gözetmeden sivilleri hedef alan teröristler birer suçludur ve kendilerini harekete geçiren saikler dikkate alınmaksızın suçlu kabul edilmeleri gerekmektedir. Bu düşüncüyü savunanlar bununla birlikte, terörizmin uyuşturucu kaçakçılığında olduğu gibi ulusal sınırları aşan bir tehdit unsuru oluşturduğunu ve ülke sınırlarının dışında da ekonomik ve siyasi sonuçlar meydana getirdiğini, bu sebeple de teröristlerin uluslararası bir mahkemede yargılanmalarının uygun olacağını ifade etmektedirler.¹⁸

1989 yılında BM Genel Kurulu'nun Altıncı Komitesi, kişiler üzerinde yargı yetkisine haiz bir uluslararası yargılama mekanizması kurulması için çalışma yapmasını Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan talep etmiştir.¹⁹ Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucunda 15 Haziran - 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında "Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin Kuruluşu Hakkında BM Tam Yetkili Diplomatik Konferansı" Roma'da icra edilmiştir. Mahkemenin hayata geçirilebilmesi için Roma Statüsü'nün 126'ncı maddesiyle altmış devlet tarafından onaylanma şartı getirildiğinden²⁰, mahkemenin kuruluşu altmışıncı onayı müteakip 01 Temmuz 2002 yılında gerçekleşmiştir.²¹ Terör eylemlerinin yargılanmasını, Roma Statüsü'ne taraf olan devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) yetkisi içine giren suçlar çerçevesinde değerlendirmesi gerekmektedir. Çünkü UCM'nin yargılama usulü ulusal yargı ile tamamlayıcılık gösterdiğinden, ulusal egemenliğe herhangi bir tehdit unsuru teşkil etmemektedir. Türkiye, Hindistan ve Sri Lanka tarafından UCM'nin kuruluş sürecinde Roma Statüsünün hazırlanması maksadıyla icra edilen görüşmelerde, terörizmin insanlığa karşı suçlar kategorisinin altında UCM'nin yargı

¹⁷Topal, a.g.k., 92.

¹⁸Polat, a.g.t., 50.

¹⁹"BM 04 Aralık 1989 Tarihli ve 44/39 Sayılı Karar", <https://undocs.org/en/A/RES/44/39> [Erişim Tarihi:05.02.2020].

²⁰"Roma Statüsü", <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf> [Erişim Tarihi:05.02.2020].

²¹Gürkan Doğan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8.15, (2012): 73.

yetkisindeki suçlar arasında olması teklif edilmiştir.²² Bu teklif pek çok devlet tarafından; terörizmin suç olarak net bir tanımının bulunmaması, bu durumun mahkemeyi politize edeceği, bazı terör eylemlerinin uluslararası bir mahkemenin yetkisine girecek kadar öneminin bulunmadığı, devletlerin kendi ulusal mahkemelerinin terör eylemlerinin soruşturulması ve yargılamaında uluslararası mahkemelerden daha etkin olacağı gerekçeleriyle reddedilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan devletler tarafından da bu öneriye; self determinasyon hakkı için başvurulmuş ulusal kurtuluş hareketleri ile terörizm arasında bir ayrım belirtilmediğinden ötürü karşı çıkmıştır. Sonuç olarak terörizm; UCM'nin yargı yetkisi kapsamına giren suçlar arasında ifade edilmemekle beraber, Roma Konferansı'nın sonunda kabul edilen "Nihai Senedin" "I" sayılı Eki'nde bulunan "E" kararında yer almıştır. Bu kararla; terörizm suçunun ve uyuşturucu maddelerin yasadışı ticaretinin tanımlanmasının mahkemenin yargı yetkisi kapsamındaki suçlara dâhil edilmesinin, madde 123 gereğince Statünün yürürlüğe girmesinden 7 yıl sonra tüzüğün gözden geçirilmesi maksadıyla toplanması kararlaştırılan İnceleme Konferansı'nda görüşülmeye bırakılması kabul edilmiştir. Fakat 31 Mayıs-11 Haziran 2010 tarihlerinde icra edilen UCM Roma Statüsü Gözden Geçirme Konferansı'nda bu konuda devletlerden herhangi bir öneri gelmemiş ve terör suçları konferans gündemine alınmamıştır. Terörizmle mücadele kapsamında evrensel yargılama ve cezalandırma sistemi getiren bir düzenleme, kurulacak uluslararası yargı sisteminin sağlayacağı faydalara rağmen henüz yapılamamıştır.²³

2.2.1.2. Yaptırımların Uygulanması

BM Anlaşması ile bir taraftan uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesine tehdit oluşturabilecek uyuşmazlıkların barış yoluyla çözümü teşvik edilirken, diğer taraftan da barışın tehdidi ya da herhangi bir saldırı halinde Güvenlik Konseyine bunu tespit etme ve gereken önerilerde bulunma veya Anlaşmanın 41. ve 42. maddeleri gereğince alınacak tedbirleri kararlaştırma yetkisi verilmiştir. 41. maddede ifade edildiği biçimde; siyasi, ekonomik ve diplomatik yöntemler terörizmle

²²"Resmi Kayıtlar", https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v3_e.pdf [Erişim Tarihi:05.02.2020].

²³Polat, a.g.t., 51-52.

mücadele bağlamında hukuk dışı hareket eden devlete karşı uygulanabilecek barışçı girişimleri oluşturmaktadır. Fakat bağımsız bir biçimde örgütlenen, belirli bir devlet ile sınırlanamayan ve içine sızılması fazlasıyla güç olan terör örgütlerine karşı siyasi, ekonomik ve diplomatik yöntemlerle mücadele etmek ve sorunları sadece görüşmeler yoluyla bir çözüme kavuşturmaya çalışmak başarı sağlamada yeterli olmamaktadır. Bununla birlikte; terör örgütünün ve eylemlerinin meşruiyeti bağlamında teröristlerle görüşmenin kendileri açısından olumsuz bir etki oluşturacağı görüşü, devletleri bu hususta çekinceye sürüklemektedir. Bu sebeple de terörizmi destekleyen devlete karşı bunu önleyebilmek için destek veren devletin halkına zarar vermeyecek biçimde ekonomik yaptırımlar uygulanmakta ve siyasi, diplomatik yöntemlere başvurulmaktadır. Bu çerçevede devletin verdiği desteğe engel olmak ve uluslararası hukuka uygun hareket etmesini temin etmek maksadıyla; uyarı ve kınama, uluslararası örgütlere üye olarak kabul etmeme, uluslararası örgütlere üyelik haklarının durdurulması veya üyelikten çıkarma; ekonomik ilişkilerin, ulaştırma ve iletişimin sonlandırılması, diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi siyasi veya ekonomik içerikli tedbirler uygulanabilmektedir.²⁴ Bu tedbirler yoluyla hukuk dışı davranan devlet, uluslararası hukuka uygun şekilde davranmaya zorlanmaktadır. Fakat siyasi ve diplomatik yaptırımlar genellikle istenilen etkiyi sağlamadığından, devletler daha etkili olan ekonomik yaptırımları uygulama yoluna gitmektedir.²⁵

Terör örgütlerini ve teröristleri eylemlerini gerçekleştirmek amacıyla ihtiyaç duydukları gelir kaynaklarından mahrum bırakmak maksadıyla, terör örgütleri destekçilerine karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar etkili yöntemlerdir. Ayrıca kuvvet kullanılmasına gerek kalmadan mevcut tehditle barışçı yollarla mücadele edilmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda; terörizmi destekleyen devleti istenmeyen davranışlarını değiştirmeye zorlayarak mevcut sorunun barışçı yöntemlerle çözüme kavuşturulması amacıyla, söz konusu devletin ekonomik refahını olumsuz şekilde

²⁴Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk (Ankara:Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş Onyedinci Baskı, 2018), 477-478.

²⁵Enver Bozkurt, Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı (Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 2003), 35.

etkileyecek yaptırımlar uygulanmaktadır. Ekonomik yaptırımların başarılı olabilmesi bazı etkenlere bağlıdır. Bu etkenler²⁶;

- Yaptırım hedeflerinin makul olması,
- Hedef devletin ekonomik açıdan zayıf, siyasi açıdan istikrarsız ve ekonomik yaptırımlar uygulayan devlete kıyasla güçsüz olması,
- Yaptırım uygulayan ve hedef devlet arasında önemli ölçüde ticaret ilişkisi bulunması ve aralarındaki ilişkinin dostane olması,
- Etkinin, yaptırımların hızlı ve kararlı bir şekilde uygulanması ile en üst seviyeye çıkarılması,
- Ekonomik yaptırım uygulayan devletin kendisi açısından yüksek maliyet getirecek tedbirlerden kaçınmasıdır.

Genel olarak tek taraflı ekonomik yaptırımlardan ziyade çok taraflı ekonomik yaptırımlar çok daha etkin olmaktadır.²⁷ Çok taraflı ekonomik yaptırımlar çerçevesinde geçmişte Güvenlik Konseyi'nde, ülkesi içinde terörist faaliyetlere izin veren çeşitli devletlere karşı yaptırım kararları alınmış ve bu yaptırım uygulamalarının devlet destekli terörizmi önlemede etkin bir yöntem olduğu görülmüştür.²⁸

Siyasi, ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uluslararası hukukun ve BM Anlaşması'nın devletlere sunduğu barışçı yollardan olmakla beraber terörizmle mücadele konusundaki etkinlikleri tartışmalıdır. Ekonomik yaptırım uygulamalarının başarısı, uygulanacak devletin siyasi ve ekonomik gücüyle ilişkili olup ekonomik bakımdan zengin devletlere karşı yapılan uygulamalar istenilen sonucu vermemektedir. Bununla birlikte bu yaptırımların ekonomik açıdan zayıf devletler tarafından uygulanması durumunda da sorun yaşanmaktadır. Terörizmle mücadele kapsamında devletler bu yöntemleri yine de zaman zaman uyguladıkları da farklı siyasi

²⁶Philippe Le Billon, "Getting It Done: Instruments of Enforcement", *Natural Resources and Violent Conflict Options and Actions*. Washington DC: The World Bank, (2003): 234.

²⁷Sean D. Murphy, "International Law, the United States and Non-military War Against Terrorism", *European Journal of International Law*, Vol: 14, No:2, (2003): 349.

²⁸a.g.m., 349-350.

ve ekonomik çıkarlara sahip olmaları nedeniyle istenilen işbirliği gerçekleştirilemediğinden yaptırımlar arzu edilen etkiyi yaratamamaktadır.²⁹

2.2.2. Kuvvet Kullanmaya Dayalı Yaklaşım

Yukarıda ifade edilen barışçı yolların yanında terörizmle mücadele kapsamında kuvvet kullanılması da tercih edilen bir yöntemdir. Günümüzde terörizmin çeşitliliği ve terör saldırılarının sonucu olarak ortaya çıkan can ve mal kayıpları devletleri kendi vatandaşlarını savunmak için kuvvet kullanma da dahil her türlü tedbiri almaya yöneltmiştir.³⁰ Bunun en temel sebebi ise uluslararası toplum tarafından ülke sınırlarını aşan terörizm sorununa yönelik halen bir çözüm geliştirilememiş olmasıdır. Bu yüzden de terörizme hedef olan devletler tarafından kuvvet kullanma yönteminin önümüzdeki dönemde de kullanılması muhtemeldir. Bununla birlikte terörizmle mücadele kapsamında giderek daha sık devletler tarafından başvurulmuş kuvvet kullanmanın uluslararası hukuka uygunluğuna yönelik tartışmalar mevcuttur.

Silahlı güce başvuruya ilişkin temel düzenleme durumunda olan BM Anlaşması'nda; kuvvet kullanma terimi kullanılmakta, savaş kelimesi ise 111 maddelik Anlaşma metni içerisinde yalnızca "Giriş" bölümünde ifade edilen BM halklarının iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya karar verdikleri sözünde yer almaktadır. Maddelerde bir daha savaş kavramı kullanılmamış, onun yerine Madde 2/4'te kuvvet kullanma terimi, Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini belirleyen 39. Maddede de barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı terimleri yer almıştır.³¹ Geniş anlamda kuvvet kullanma ifadesiyle uluslararası hukukta, savaşı da içeren çeşitli silahlı zorlama yöntemleri anlaşılmaktadır.³²

²⁹Polat, a.g.t., 55-56.

³⁰Richard Jackson ve Samuel Justin Sinclair, Contemporary Debates on Terrorism (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012): 137.

³¹Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanma" Avrasya Dosyası, 8.1, (2002): 149.

³²Bozkurt, a.g.k.,6.

BM Anlaşması'ndaki kuvvet kullanmaya ilişkin en önemli hükmü;

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”

ifadesini içeren Madde 2/4 teşkil etmektedir.³³ Bununla birlikte; “Birleşmiş Milletler Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge”nin 1. maddesi ile devletler “Bir başka devletin ülkesine girmek üzere ücretli askerler de dahil olmak üzere silahlı grupların veya düzensiz kuvvetlerin örgütlenmesi ve örgütlenmelerini teşviki” ve “Bir başka devletin ülkesinde sivil mücadele hareketleri veya terörist hareketleri örgütleme, kışkırtma, yardımda bulunma ya da bunlara katılma ya da ülkesinde bu tür hareketlerin yapılmasına yönelik yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten kaçınma” ile yükümlü kılınmıştır.³⁴ Bu bildirgede ifade edildiği şekilde; bir devletin başka devletin ülkesindeki iç savaşı ya da terörist hareketleri örgütlemekten, tahrik etmekten, bu gruplara yardım etmekten ya da bu hareketlere katılmaktan kaçınma yükümlülüğüyle birlikte, kendi ülkesinde bu tarz hareketlerin yapılmasına ilişkin düzenlenen faaliyetlere göz yummaktan veya rıza göstermekten kaçınma yükümlülüğü de bulunmaktadır.

Devletlerin BM Anlaşması'nda Madde 2/4 ile ifade edilen kuvvet kullanma yasağının istisnaları aşağıda sıralanmıştır:

- BM Güvenlik Konseyi kararıyla VII. Bölüm kapsamında kuvvet kullanma,
- Meşru Müdafaa kapsamında kuvvet kullanma,

³³Sertaç Hami Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003):49.

³⁴"BM Antlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge", [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625\(XXV\)_24_Ekim_1970.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625(XXV)_24_Ekim_1970.pdf) [Erişim Tarihi:12.12.2019].

- BM Güvenlik Konseyi'nin faaliyete başlamasına kadar beş daimi üyenin kuvvet kullanması,
- İkinci Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması.

Yukarıda üçüncü ve dördüncü maddede belirtilen istisnalar şimdiye kadar hiç kullanılmamış olup, artık kullanılma ihtimalleri de bulunmamaktadır. Bu sebeple, uluslararası hukuk açısından kuvvet kullanılmasının meşru kabul edilebilmesi için ilk iki maddede ifade edilen istisnalar bulunmaktadır. Bu istisnalar; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla VII. Bölüm kapsamında kuvvet kullanma ve meşru müdafaa hakkıdır.³⁵

2.3. Uluslararası Örf ve Âdet Hukukunda Meşru Müdafaa

Aşağıda örf ve âdet hukuku kapsamında meşru müdafaa hakkı tarihsel süreçten başlanarak anlatılmıştır.

2.3.1. Caroline İlkeleri Çerçevesinde Meşru Müdafaa

Devletlerin meşru müdafaa hakkının koşulları ve kullanılması kapsamında 1837 yılında meydana gelen Caroline Olayı³⁶ önemli bir örnek teşkil etmektedir. Caroline Olayı'nın öncesindeki süreçte devletlerin meşru müdafaa hakkından ziyade self-preservation (varlığını koruma hakkı) hakkını temel alarak hareket etmiş olmaları, bu olayı bir milat haline getiren başlıca nedendir.³⁷ Meşru müdafaa hakkının hukuki bir doktrin haline gelme süreci Caroline Olayı'nın sonrasında başlamıştır.³⁸ Meşru müdafaa hakkı bu süreçle, self-preservation (varlığını koruma hakkı) kavramından farklı bir değerlendirilmeye alınmıştır.³⁹ Bahse konu olay, Kanada'daki Fransız isyancılarının 1837 yılında İngiliz yönetimine karşı ayaklanması sırasında meydana gelmiştir. ABD yetkilileri kendi vatandaşlarının bu isyana destek olmalarına engel olmak maksadıyla; gerekli tedbirleri almış olmalarına

³⁵Polat, a.g.t., 58-59.

³⁶Topal, a.g.k., 149.

³⁷Stanimir A. Alexandrov, *Self-Defence Against the Use of Force in International Law* (London: Kluwer Laf International the Hague,1995):23.

³⁸a.g.k., 19.

³⁹Edward Miller, "Self-Defence, International Law, and the Six Day War" *Israel Law Review* 20.1, (1985): 69.

karşın, Kanadalı isyancılar sınır bölgelerindeki ABD vatandaşlarından kendileri için gerekli olan desteği sağlamışlardır.⁴⁰ Bu çerçevede; Kanadalı isyancılar ve beraberlerindeki kendilerine destek olan söz konusu ABD vatandaşlarından oluşan bir grup, İngilizlerden ele geçirilen Navy Ada'sına konuşlanarak birlikte, Kanada kıyılarına ve İngiltere'den Kanada'ya giden İngiliz gemilerine saldırılar düzenlemiştir. Bu olaya ismi verilen Caroline isimli Amerikan gemisi de bu doğrultuda isyancılar tarafından mühimmat taşımak maksadıyla kullanılmıştır. İngiliz kuvvetleri isyancıların ikmallerini sekteye uğratmak maksadıyla; 29 Aralık 1837 gecesi Schlosser isimli Amerikan limanında demirlemiş halde bulunan söz konusu gemiyi yakarak Niagara Şelalesi'nden aşağı bırakmışlardır. Olayda ayrıca 2 ABD vatandaşı gemiden kaçmaya çalışırken vurularak öldürülmüş, 2 ABD vatandaşı da mahkum olarak Kanada'ya götürülmüştür.⁴¹ Birleşik Krallık tarafından meşru müdafaa hakkı kapsamında hareket edildiği ifade edilmiştir.⁴² ABD ise 1840 yılında Alexander McLeod isimli bir Birleşik Krallık vatandaşını Caroline olayına karıştığı iddiasıyla tutuklamıştır.⁴³

Konuyla ilgili iki devlet yetkilileri arasında bu kapsamda devam eden yazışmaların dönüm noktasını, ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster'in Birleşik Krallık'ın ABD'deki Bakanı Fox'a yazdığı 24 Nisan 1841 tarihli mektubun ekindeki ABD notası teşkil etmiştir. Çünkü bu notayla beraber uluslararası hukukta devletlerin meşru müdafaa hakkının temel tanımını oluşturacak ilkeler tespit edilmiştir.⁴⁴ ABD notası çerçevesinde; meşru müdafaa hakkının kullanılması gerektiğinin zorunluluğunu ispatlamak kapsamında; durumun ani, karşı konulamaz ve başvurulabilecek başka bir yol olmayan özellik taşıdığıının ispat sorumluluğu Birleşik

⁴⁰Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, (Tel Aviv: Grotius Publications Cambridge University Press, 2nd Edition, (1994): 243.

⁴¹Burak Çetin, "Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 20-21.

⁴²Anthony Clark Arend, "International Law And The Preemptive Use Of Military Force" *The Washington Quarterly* 26.2, (2003): 90.

⁴³Çetin, a.g.t., 22.

⁴⁴a.g.t., 22-23.

Krallık'ta olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵ Meşru müdafaa hakkının kullanımına ilişkin sınırları belirleyen bu ilkeler yaygın şekilde kabul görmüştür.⁴⁶ Webster tarafından gerçekleştirilen eylemlerin zorunluluk (ani, karşı konulamaz, başka çare bırakmayan, anında olması gereken) ve orantılılık (gereksizlik ve aşırılıktan uzak) şartları çerçevesinde meşru müdafaa hakkına dayanarak yapıldığının ispat edilmesi gerektiği yazışmalarda vurgulanmış ve ABD notasına karşılık Birleşik Krallık sonuç olarak eylemlerinden dolayı özür dilemek durumunda kalmıştır. Zamanla Webster'in ortaya koyduğu bu ilkeler uluslararası örf ve âdet hukukunca da benimsenmiştir.⁴⁷

Webster'in mektubu mevcut meşru müdafaa hakkının kullanılması kapsamında önemli koşullar ve tespitleri ifade etmekle beraber, bahse konu dönemde kuvvet kullanmaya ilişkin mevcut düzende herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Devletler, meşru müdafaa hakkı ile self-preservation kavramını aynı temelde ya da meşru müdafaa hakkını self-preservation kavramının özel bir kullanımı biçiminde değerlendirmeye devam etmiştir.⁴⁸

2.3.2. Meşru Müdafaa'nın Şartları

Devletlerin uluslararası hukuk kapsamında meşru müdafaa hakkının sınırlarını ortaya koymak açısından, şartlarının tespit edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü ancak bu şekilde meşru müdafaa kapsamında gerçekleştirilecek eylemin, yalnızca saldırgan devletin yönelttiği eylemi savuşturma maksadına ilişkin olması çerçevesinde meşru müdafaa hakkının hukuki ölçütü ortaya koyulabilir.⁴⁹ Bu kapsamda; meşru müdafaa hakkı bağlamında gerçekleştirildiği öne sürülen uygulamalar bu şartlara aykırılık taşır ise, savaşın nedenini ya da başlangıcını teşkil edecektir.⁵⁰ Uluslararası örf ve âdet hukuku çerçevesinde meşru müdafaa hakkının kullanılmasına ilişkin ölçütler Caroline olayı doğrultusunda ele

⁴⁵Başeren, a.g.k., 24.

⁴⁶Alexandrov, a.g.k., 20.

⁴⁷Anthony Clark Arend ve Robert J. Beck, *International Law And The Use Of Force: Beyond The UN Charter Paradigm* (New York: Routledge, 2014): 18.

⁴⁸Başeren, a.g.k., 24.

⁴⁹a.g.k., 131.

⁵⁰Çetin, a.g.t., 66.

alınmalıdır.⁵¹ Caroline ilkeleri çerçevesinde meşru müdafaa hakkından bahsedilebilmesi için, saldırının o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve bertaraf edilebilmesi için başka bir çareye başvurma imkanı vermeyecek özellikte olması gerekmektedir.⁵² Toluner tarafından meşru müdafaa hakkının şartları şu biçimde belirtilmiştir:

“1. Meşru müdafaa durumunda olduğunu ileri süren devletin haklarının ihlal edilmiş olması veya bu hakların ihlali tehlikesinin bulunması gereklidir.

2-. Müdafaa zorunluluğu bulunmalıdır.

3. Meşru müdafaa esasına dayanılarak yapılacak olan eylemler, ihlalin durdurulması ve önlenmesi amacıyla sınırlı olmalı ve bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan ölçüyü aşmamalıdır. Bir başka deyişle, makul olmalı veya aşırı olmamalıdır.”⁵³

Bu şartlar meşru müdafaa hakkının, uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden zararlar karşılık kavramından ayırt edilmesi bağlamında önem arz etmektedir.⁵⁴ Gerçekleşen eylemlerin değerlendirmesi yapılırken meşru müdafaa hakkının gereklilik ve orantılılık şartlarının, durumun incelenmesinde birlikte ele alınması gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkı kapsamında saldırıyı önleme ve püskürtmenin sağlanmasının kuvvet kullanma olmadan ya da daha az ölçüde kuvvet kullanılmasıyla başarılmamasının mümkün olmadığı hallerde, uluslararası hukuka uygun olduğu dikkate alınmalıdır.⁵⁵ Bununla birlikte meşru müdafaa hakkının aciliyet şartını da taşıması gerekmektedir. Meşru müdafaa fiili derhal gerçekleştirilmeli, yani saldırı sırasında ya da saldırılar devam ederken uygulanmalıdır.⁵⁶ Bununla birlikte, devletlerin meşru müdafaa haklarını ancak gereklilik, aciliyet ve orantılılık şartları doğrultusunda kullanılabilecekleri

⁵¹Christine Gray, *International Law and the Use of Force* (New York: Foundations of Public International Law, Oxford University Press, Third Edition, 2008): 148-149.

⁵²Arend, a.g.m., 91.

⁵³Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977):150-151.

⁵⁴Topal, a.g.k., 150.

⁵⁵Yearbook of the International Law Commission, (1980), Vol. II, Part One, Thirty-second Season, 68-69, Paragraph 119, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p1.pdf [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁵⁶Yearbook of the International Law Commission, (1980), Vol. II, Part One, Thirty-second Season, 70, Paragraph 122, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p1.pdf [Erişim Tarihi:10.02.2020].

Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Nikaragua davasına ilişkin kararında da teyit edilmiştir.⁵⁷ UAD tarafından davaya ilişkin kararda ayrıca devletlerin meşru müdafaa haklarının (kolektif ve bireysel olarak); kuvvet kullanma yasağının istisnası olan bir uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸

UAD; 2003 tarihli Petrol Platformları Davası'nda verdiği kararda da Nikaragua Davası'nda verilen kararın 194. maddesine atıfta bulunarak meşru müdafaa hakkının gereklilik ve orantılık şartlarına dayanması gerektiğini tekrarlamıştır.⁵⁹ Bu bağlamda UAD; ABD'nin silahlı saldırıdan İran'ın sorumlu olduğunu, İran'ın petrol platformlarına yönelik yapılan saldırıların gereklilik ve orantılılık şartlarına uygun şekilde gerçekleştirildiğini ve petrol platformlarının meşru müdafaa uygulamasına uygun meşru askeri hedefler olduğunu kanıtlaması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰ UAD, İran'ın gerçekleştirdiği iddia edilen saldırıları da 10 bent halinde sıralayarak bir değerlendirmeye gitmiştir.⁶¹ Sonuç olarak gerçekleştirilen saldırıların meşru müdafaa bağlamında olmadığı değerlendirilerek, her iki tarafın tazminat talebi de UAD tarafından uygun görülmemiştir.⁶²

⁵⁷“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, Paragraph 194”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁵⁸“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, Paragraph 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁵⁹“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports, 2003: 183, 196, Paragraphs 43,74”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁶⁰“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports, 2003: 186,187, Paragraph 51”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁶¹“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports, 2003: 215-217, Paragraph 120”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

⁶²“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports, 2003: 218, Paragraph 125”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

2.3.2.1. Gereklilik

Devletlerin uluslararası hukuktaki meşru müdafaa hakkının gereklilik şartı kısaca, kuvvet kullanmaktan başka mümkün olan bir yol kalmaması halinde temel hakların telafisi bulunmayan zararlardan korunması şeklinde tanımlanabilir.⁶³ Bu kapsamda meşru müdafaa hakkının faydası; kuvvet kullanma fiilinden evvel mevcut olan barış ve güvenlik ortamının korunması, muhafaza edilmesi ya da yeniden sağlanmasıdır.⁶⁴ Muhtemel bir tehdit ya da uyuşmazlık halinde, barışçıl yöntemlerin yetersiz kalacağı ya da bir sonuca varılamayacağı durumlarda gereklilik şartının gerçekleştiği değerlendirilebilir.⁶⁵ Bununla birlikte barışçıl yöntemler tüketildikten sonra da, silahlı saldırı eyleminin halen devam ediyor olması gerekmektedir.⁶⁶ Başka bir ifadeyle; meşru müdafaa hakkı çerçevesinde karşılık verecek devletin tarafına yöneltilen hukuka aykırı silahlı saldırıyı püskürtmesinin, durdurmasının ya da sona erdirmesinin kuvvet kullanma yöntemine başvurmaksızın mümkün olmaması gerekmektedir.⁶⁷ Bir örnek olarak; 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Ladin'in iadesi için gerekli girişimlerde bulunmaması ve sorunu barışçıl yöntemlerle çözme denemeden kuvvet kullanması gereklilik şartı açısından tartışmalara neden olmuştur.⁶⁸ Bir silahlı saldırı ya da tehdidi ile karşı karşıya olduğunu ve tüm barışçıl yöntemleri tükettiğini delilleriyle ispat etme yükümlülüğü, meşru müdafaa hakkını kullanan devletin üzerindedir.⁶⁹ Bu yükümlülük BM Anlaşması'nın 2. maddesinin 3. fıkrasındaki;

“Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası mahiyetteki uyuşmazlıklarını, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak şekilde barış yolları ile çözerler.”

⁶³Arman Sarvarian, "The Lawfulness Of A Use Of Force Upon Nuclear Facilities In Self-Defence" *Journal of the Use of Force and International Law* 1.2, (2014): 266.

⁶⁴Başeren, a.g.k., 131.

⁶⁵Keiichiro Okimoto, *The Distinction and Relationship Between Jus ad Bellum and Jus in Bello* (Oxford: Hart Publishing, 2011): 92.

⁶⁶Arend ve Beck, a.g.k., 91.

⁶⁷Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015): 99.

⁶⁸Fatma Taşdemir, “Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 219.

⁶⁹Topal, a.g.k., 150-151.

ifadesinde yer almıştır.⁷⁰

Ayrıca 1970 tarihli “BM Anlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge”de de;

“Her Devlet, başka Devletlerle arasındaki uluslararası anlaşmazlıkları uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek bir biçimde barışçıl yöntemlerle çözümleyecektir. Devletler, kendi uluslararası anlaşmazlıklarının erken ve adil bir biçimde çözümünü, müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakem kararı ile çözüme gitme, yargı yolu ile çözüme bağlama, bölgesel araçlara ya da düzenlemelere ya da kendilerinin tercih edeceği diğer barışçıl yöntemlere başvurmak yolları ile arayacaklardır. Bu türde bir çözümün araştırılması sırasında taraflar, koşullara ve anlaşmazlığın doğasına uygun olabilecek barışçıl yöntemler üzerinde uzlaşacaklardır. Bir anlaşmazlığın taraflarının, yukarıda sayılan barışçıl araçlar aracılığı ile çözüme ulaşamadığı durumlarda, üzerinde uzlaştıkları diğer barışçıl araçlar aracılığı ile çözüm arayışına devam etme yükümlülüğü vardır.”

ifadesinde de bu yükümlülük teyit edilmiştir.⁷¹ Bununla birlikte şartlar eğer silahlı saldırıya uğrayan devletin beklemesine fırsat vermiyorsa, bu durumda kuvvet kullanarak karşılık vermekten başka çaresi kalmayacaktır.⁷² Çünkü bu takdirde meşru müdafaa hakkı kapsamındaki gereklilik şartı ortadan kalkacaktır. Bu şart çatışma henüz savaş aşamasına gelmeden evvel dikkate alınır. Bu çerçevede silahlı saldırıya maruz kalan taraf, saldırıya meşru müdafaa kapsamında karşılık vermeden önce sorunu barışçıl yöntemler kullanarak çözmeyi denemelidir.⁷³ Sürmekte olan silahlı saldırılarda, saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında gereklilik şartı sağlanmaktadır. Çünkü devam etmekte olan silahlı saldırılar esnasında, saldırıya uğrayan devletin sorunu barışçıl yöntemler kullanarak çözmeyi denemesi beklenemez.⁷⁴ Şunu da belirtmek gerekir ki; iki devlet arasında görüşmeler

⁷⁰ "Birleşmiş Milletler Antlaşması", <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [Erişim Tarihi:12.12.2019].

⁷¹ "BM Antlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge", [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625\(XXV\)_24_Ekim_1970.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625(XXV)_24_Ekim_1970.pdf) [Erişim Tarihi: 12.12.2019].

⁷² Dinstein, a.g.k., 232.

⁷³ Çetin, a.g.t., 66.

⁷⁴ Taşdemir, a.g.t., 217.

başlamışsa, artık saldırıya kuvvet kullanarak karşılık verilmesi meşru müdafaa bağlamında değerlendirilemez.⁷⁵

2.3.2.2. Orantılılık

Meşru müdafaa hakkının kullanılmasında karşı tarafın gerçekleştirdiği hukuka aykırı fiile karşılık, saldırgan devleti cezalandırma ya da gelecekte gerçekleşebilecek yükümlülük ihlallerini önleme maksadı değil, yalnızca saldırgan devleti durdurma maksadı bulunmaktadır. Meşru müdafaa hakkını ortaya çıkaran hukuka aykırılığın durdurulması, engel olunması ve püskürtülmesi maksadına yönelik olarak gerçekleştirilecek fiillerin aşırı olmaması ve söz konusu amaçlarla orantılı şekilde makul olması gerekmektedir. Çünkü meşru müdafaa'nın amacı, hukuki düzeni muhafaza etmek ya da yeniden tesis etmek olup, hukuka aykırılığın cezalandırılması ya da zararın tazmin edilmesi değildir. Meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirilen fiilin orantılılık şartını bu amaç belirlemektedir.⁷⁶

Saldırı ile gerçekleştirilen karşı saldırı arasındaki orantı bu bağlamda göz önüne alınması gereken hususlardan birisidir. Meşru müdafaa durumunda, saldırıya maruz kalan devlet tarafından söz konusu saldırıyı durdurarak püskürtecek ve devamında benzer saldırıların gerçekleşmesini önleyecek kadar kuvvet kullanılmalıdır.⁷⁷ Savaşa varmayan karşı tedbirler kapsamında; saldırgan devletin kullandığı kuvvet ile saldırıya maruz kalan devletin bu çerçevede kullandığı kuvvet arasında etki ve ölçü açısından orantı bulunmalıdır.⁷⁸ Çünkü meşru müdafaa hakkını kullanan devletin, bu doğrultuda kullanacağı yöntemler sınırsız olmamalıdır. Yani saldırgan devleti ortadan kaldırmak maksadıyla değil, yalnızca yeniden saldırmasını önlemek maksadı ile hareket edilmelidir.⁷⁹ Meşru müdafaa bağlamında orantılık

⁷⁵Dinstein, a.g.k., 202.

⁷⁶Beyoğlu, a.g.t., 60-61.

⁷⁷Markus Krajewski ve Osman Can, "ABD'nde Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş-Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?", Paragraf 41, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD%27nde%20Ter%C3%B6r%20Sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1%20ve%20Afganistan%27a%20Kar%C5%9F%C4%B1%20Sava%C5%9F%20-%20Uluslararası%C4%B1%20Hukuk%20Hangi%20Yan%C4%B1tlar%C4%B1%20Verir&kimlik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm> [Erişim Tarihi: 16.02.2020]

⁷⁸Çetin, a.g.t., 66.

⁷⁹Dinstein, a.g.k., 231.

şartı; uygulayan devlete bir sınırlama getirerek silahlı çatışmaların gerçekleştirilen karşı fiiller nedeniyle şiddetlenmesine ve daha da büyümesine engel olmayı amaçlamaktadır. Çünkü bu koşula dikkat edilmemesi halinde esasen barışçıl çözüm yöntemleri ile çözülebilecek küçük bir silahlı çatışma, yerini uzun ve kapsamlı bir savaşa bırakabilir.⁸⁰ Bununla birlikte saldırıya maruz kalan devlet, tarafına gerçekleştirilen saldırıda kullanılan silahlara aynı biçimde karşılık vermek zorunluluğunda olmadığından, farklı silahlar kullanma imkanına sahiptir.⁸¹

Orantılılık şartı çerçevesinde; maruz kalınan ilk saldırıya karşılık olarak uygulanacak kuvvet kullanımının ölçütü; saldırıyı durdurmak ve püskürtmektir. Gerçekleştirilen kuvvet kullanımının saldırgan devletin silahlı gücünü hedef alması ve askeri misilleme amacı taşımaması gerekmektedir.⁸² Söz konusu kuvvet kullanımının maksadı, saldırgan devletin toprağını ele geçirmek olmamalıdır. Tehlikeli durumun ortadan kaldırılması maksadıyla; saldırgan devletin toprağı işgal edilerek geçici olarak işgal altında tutulabilir, fakat tehlike ortadan kalktığında işgalin en uygun zamanda sonlandırılması gerekmektedir.⁸³ Çünkü karşı saldırı şeklinde başlayan meşru müdafaa hakkı uygulaması; saldırıyı sonlandırma ve püskürtme maksadını aştığı takdirde hukuka aykırılık teşkil edecektir. Bu durumda da orantılılık şartının ihlali söz konusu olacak ve meşru müdafaa iddiasıyla icra edilen fiiller zararlar karşılık özelliği taşıyarak hukuka aykırı bir durum meydana gelecektir.⁸⁴ Bununla birlikte meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kullanılan kuvvetin orantılılık şartının ihlali nedeniyle hukuka aykırı olması, ilk gerçekleştirilen saldırıyı meşru hale getirmemektedir.⁸⁵ Saldırgan devletin gerçekleştirdiği eylem maruz kalan devletin egemenliğini ihlal etmektedir. Buna karşılık olarak da mağdur devletin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde, hukuksal bir kuvvet kullanma önlemi

⁸⁰Hancılar, a.g.t., 54.

⁸¹Okimoto, a.g.k., 60.

⁸²Saeed Bagheri, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Petrol Platformları'na İlişkin Kararının Değerlendirilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17.2, (2013): 1173.

⁸³Okimoto, a.g.k., 68.

⁸⁴Beyoğlu, a.g.t., 61-62.

⁸⁵Bagheri, a.g.m., 2013, 1173.

alması hakkıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu hakkı kullanan devletin maksadını aşarak saldırgan devletin topraklarını işgal etmemesi gerektiğidir.⁸⁶

Saldırıya maruz kalan devletin işgali yalnızca, saldırgan devletin bundan sonra gerçekleştirebileceği muhtemel saldırılara engel olmak için zorunluluk teşkil ediyorsa meşru olarak değerlendirilebilir.⁸⁷ Bununla birlikte ifade edilmelidir ki; ülkesinin tümüyle işgal edilmesi ya da rejiminin ve siyasi iktidarının değiştirilmesi gibi bir tehlikeye maruz kalan devlet, bu saldırıyı durdurma ve geri püskürtme maksadının üstünde, saldırgan devletin ülkesine girerek siyasi yönetimini devirme ya da askeri kapasitesini tamamen ortadan kaldırmasına olanak sağlayan bir meşru müdafaa hakkını elde edecektir. Başeren tarafından savunma savaşı şeklinde adlandırılan bu durum;

“Mağdur devlet, savunma savaşında saldırgan devletin ülkesini süresiz olarak işgal etmek ya da ilhak etmek hakkına sahip değildir. Mağdur devletin eski saldırgan devletin halkına kendi politik iradesini kabul ettirmek hakkı da yoktur. Bununla beraber, İkinci Dünya Savaşı galibi devletlerin savaş sırasında işgal ettikleri ülkelere kendi rejimlerini kabul ettirdiklerini hatırlatmakta yarar vardır.”

biçiminde ifade edilmiştir.⁸⁸

Meşru müdafaa çerçevesinde kullanılan kuvvetin neden olduğu can kaybı ve maddi zarar ile ilk saldırı sonucunda meydana gelen can kaybı ve maddi zarar arasında orantı bulunması gerekliliği de orantılılık şartı değerlendirilirken göz önüne alınmalıdır.⁸⁹ Falkland Savaşı esnasında, Arjantin’in Falkland Adaları’nı işgal etmesi sonucunda önemli bir can kaybı yaşanmamasına karşılık, İngiltere’nin meşru müdafaa hakkını kullanarak adaları işgal etmesi sonucunda iki taraftan yaklaşık 900 kişi yaşamını yitirmiştir.⁹⁰

⁸⁶Dinstein, a.g.k., 233-234.

⁸⁷Beyoğlu, a.g.t., 62.

⁸⁸Başeren, a.g.k., 137-138.

⁸⁹Arend ve Beck, a.g.k., 165.

⁹⁰Topal, a.g.k., 156.

Orantılılık şartında ayırt edici unsuru, silahlı saldırının durdurulması ve püskürtülmesi maksadına yönelik olarak ve bu ölçüde kuvvet kullanılması teşkil etmektedir. Bu çerçevede saldırgan devletin yaşadığı kayıpların, mağdur devletin kayıplarından orantısız şekilde fazla olması orantılılık şartının ihlaline neden olmayacaktır. Bununla birlikte bu husus her iki tarafın da silahlı çatışmalar hukukuna uygun davranma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.⁹¹

Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde orantılılık şartı Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından;

“Meşru müdafaaada kullanılan kuvvet ile kuvvet kullanımının amacı arasında önemli bir bağ vardır. Bu amaç, saldırgan devleti durdurmayı, onu geri püskürtmeyi veya ileride olabilecek saldırılara karşı önleyici tedbirleri de almayı kapsayabilir. Saldırgan devlete karşı meşru müdafaa hakkı kullanılırken, önemli olan saldırıyı durdurabilecek ve geri püskürtebilecek derecede kuvvet kullanmaktır. Bazen sınırlı kuvvet kullanma ile bu amaca ulaşmak mümkün iken, bazen mümkün olmayabilir. Meşru müdafaa bir misilleme içerdiği için orantılılık ilkesine uygulamada bağlı kalınmalıdır. Bu nedenle meşru müdafaa uygulaması cezalandırıcı bir özelliğe sahip olmamalıdır. Orantılılık şartı, kullanılan savunma amaçlı kuvvetin, saldırgan devletin saldırı sırasında kullandığı kuvvet ile aynı değerde olmasını gerektirmez, bu noktada önemli olan saldırgan devletin durdurulması ve geri püskürtülmesine yetecek kadar kuvvet kullanılmasını gerektirir.”

biçiminde ifade edilmiştir.⁹² Bununla birlikte 2003 tarihli Petrol Platformları Davası’nda UAD tarafından, ABD’nin İran’a ait olan Nasr ve Salman isimli petrol platformlarına gerçekleştirdiği 18 Nisan 1988 tarihli ikinci saldırı, İran uçaklarını ve savaş gemilerini hedef altına alan geniş kapsamlı bir askeri harekâtın parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede ABD’nin gerçekleştirdiği ikinci saldırının, USS

⁹¹Hancılar, a.g.t., 56.

⁹²Yearbook of the International Law Commission”, (1980), Vol. II, Part One, Thirty-second Season, 69, Paragraph 121, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p1.pdf [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

Samuel B. Roberts isimli geminin mayınlanması ile orantılılık taşımadığı hükmüne varılmıştır.⁹³

Uluslararası hukukta insancıl hukukun temel ilkelerinden olan yasaklanmış savaş yöntemleri ve araçlarının kullanılmaması yükümlülüğü, orantılılık şartı kapsamında göz önüne alınması gereken hususlardan birisidir.⁹⁴ İnsancıl hukuk orantılılık şartı ile yakın ilişkili olup⁹⁵, temel olarak hem savaşın dışında kalan hem de savaşta fiilen yer alan insanları, orantısız saldırılara karşı korumayı hedeflemektedir.⁹⁶ Çünkü meşru müdafaa kapsamında orantılılık şartı, esasen saldırının uygulanmasında aşırı kuvvet kullanımı neticesinde çatışmayla ilgisi olmayan masum sivillerin korunmasını ve savaşın yok edici etkisini sınırlandırmayı amaç edinmektedir.⁹⁷ Silahlı çatışmalar esnasında uyulması gerekli olan kurallar insancıl hukukun konusunu teşkil etmektedir.⁹⁸ Bu ilkenin temelini askeri hedef olduğu tespit edilen bölgeye, ne kadar oranda şiddet ve hangi yöntemle kuvvet uygulanacağı hususu oluşturmaktadır.⁹⁹ Bu tarz kuvvet uygulamalarında insanlığın zarar görmemesi de en az savaşın kazanılması düşünüldüğü kadar göz önüne alınmalıdır.¹⁰⁰ Bu kapsamda; insancıl hukuk çerçevesindeki “ayırt etme ilkesi” ile orantılılık ilkesi ve “gereksiz ıstırap ve acıya neden olmama ilkesi” doğrudan ilişkilidir. İnsancıl hukuka aykırı biçimde hareket ederek orantılılık şartının ihlal edilmesi durumunda, meşru müdafaa hakkı kapsamında hukuki kabul edilen kuvvet kullanma eylemleri meşruiyetini kaybedecektir. Kuvvet kullanmaya imkân tanıyan haklılık durumu, insancıl hukukun ve orantılılık şartının ihlalini mümkün kılmamaktadır.¹⁰¹ Orantılılık ilkesi çerçevesinde göz önüne alınması gerekli olan

⁹³“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)”, Judgment, I.C.J. Reports, 2003, 198-199, paragraph 77”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

⁹⁴Okimoto, a.g.k., 81-86.

⁹⁵Sarvarian, a.g.m., 268.

⁹⁶Mads Andenas ve Stefan Zleptnig. "Proportionality: WTO law: in comparative perspective." *Tex. Int'l LJ*, 42, (2006): 397.

⁹⁷Okimoto, a.g.k., 62.

⁹⁸Hancılar, a.g.t., 57.

⁹⁹Andenas ve Zleptnig, a.g.m., 398.

¹⁰⁰H. Serdar Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013):81.

¹⁰¹Turgut Tarhanlı, "Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk" https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/ttarhanli.pdf. (2007), 11-12. [Erişim Tarihi: 10.03.2020].

dengeinin, hedeflenen doğrudan ve somut askeri kazanç ile sivillerin aşırı seviyede yaralanmasının, can kaybının ve mallarının tahrip edilmesinin yasak olması biçiminde değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰² UAD de bu konuda, 2003 tarihli Petrol Platformları Davası'ndaki kararında ABD'nin silahlı saldırı gerçekleştirdiği petrol platformlarının meşru askeri hedefler kapsamına girmediğini ifade ederek, bu saldırıların meşru müdafaa koşullarını sağlamadığını belirtmiştir.¹⁰³ Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma bağlamında uygulanacak araçlar, maruz kalınan ilk saldırı ile orantılı olmalıdır. Bu kapsamda önem arz eden nokta, gereksiz sivil kayıplara neden olmamak için kuvvet kullanma araçlarının sivil halkı etkilemeyecek şekilde tespit edilmesidir.¹⁰⁴ Çünkü uluslararası hukuka uygun şekilde meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanan her devlet açısından insancıl hukuk bağlayıcılık taşımaktadır.¹⁰⁵ İnsancıl hukuk bağlamında orantılılık şartı ile asker-sivil ayrımı gözetme yükümlülüğü kapsamında bazı silahlara yasaklamalar ve sınırlamalar getirilmiştir.¹⁰⁶ Bu çerçevede kitle imha silahları olarak ifade edilen ve sivil halkı toplu şekilde tehdit edebilecek kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar ile kara mayınlarının kullanımının yasak edilmesi, savaşın daha insancıl şekilde gerçekleştirilmesi bağlamında önemli bir adım olmuştur.¹⁰⁷ Bu kurallara temel teşkil eden sınırlama ilkesi; silahlı çatışmaların insancılaştırılması maksadıyla bazı savaş araç ve yöntemlerini ile silahları yasaklayarak, çatışmanın taraflarının bu bağlamda sınırsız seçim haklarına sahip olmadığını göstermektedir.¹⁰⁸ 1996 tarihli Danışma Görüşü'nde UAD; 1986 tarihli Nikaragua Davası'na atıf yaparak, orantılılık ve gereklilik koşullarını sağlayan meşru müdafaa hakkının uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı niteliğinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁹ UAD bununla birlikte: meşru müdafaa çerçevesindeki kuvvet kullanmanın insancıl hukuk kurallarına da uygun

¹⁰²Bagheri, a.g.m., 2015, 36.

¹⁰³Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)", Judgment, I.C.J. Reports, 2003, 198, paragraph 76, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

¹⁰⁴Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998):51.

¹⁰⁵Hancılar, a.g.t., 59.

¹⁰⁶Bagheri, a.g.m., 2015, 38.

¹⁰⁷Hoş, a.g.k., 134-135.

¹⁰⁸Bagheri, a.g.m., 2015, 31.

¹⁰⁹Martin Dixon ve Robert McCorquodale, *Cases and Materials on International Law* (London: Blacstone Press Limited, 3rd Edition, 2000):568.

olmak zorunda olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁰ UAD'nin söz konusu değerlendirmeleri bir itiraz konusu yaratmamış olmakla birlikte;

“...Nükleer silahların tehdidi veya kullanım, silahlı çatışmalarda uygulanan milletlerarası hukuk kurallarına ve özelde insancıl hukukun ilke ve kurallarına genellikle aykırıdır; Bununla birlikte, milletlerarası hukukun mevcut durumu ve maddi veriler göz önüne alındığında, Divan, nükleer silahların tehdidi veya kullanımının bir Devletin yaşamını devam ettirmesi için hayati olan uç bir meşru müdafaa durumunda meşru ya da gayri meşru olduğuna tam olarak karar verememektedir.”¹¹¹

biçimindeki değerlendirme, belirsizlik teşkil etmesi nedeniyle eleştirilere neden olmuştur. Divan kararına katılmayan yargıçlar nükleer silahların hiçbir biçimde istisna konusu olmadan hukuka aykırı sayılması gerektiğini belirtmişlerdir.¹¹² UAD kararındaki “uç bir durum” ve “genellikle” ifadeleri muğlak ve belirsiz olmaları nedeniyle hukuksal tartışmalara sebep olmuştur.¹¹³ Bununla birlikte nükleer silahlara sahip olan devletler söz konusu silahların nükleer saldırı maksadıyla kullanılmasının, ancak orantılılık ve gereklilik koşullarını sağlayan bir meşru müdafaa hakkı kapsamında mümkün olmasının gerekliliğini savunmuşlardır. Bu fikre karşı çıkan devletler ise, nükleer silahların kullanımının kuvvet kullanma yasağını ihlal edeceğini ve orantılılık şartına aykırılık teşkil etmesi nedeniyle de meşru müdafaa çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini savunmuşlardır.¹¹⁴ UAD'nin görüşü ile ilgili olarak Bagheri tarafından da;

“Divan nükleer silahların kullanımına izin veren ve kullanılmasını insancıl hukuk kurallarına uygun gören herhangi bir uluslararası hukuk kuralı mevcut olmadığı için sessiz kalmayı tercih etmiştir.”

¹¹⁰“I.C.J. Reports 1996, 245, paragraph 41-42”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-1996-0708-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2020].

¹¹¹“I.C.J. Reports 1996, 266, paragraph 105/2”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-1996-0708-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2020].

¹¹²Beyoğlu, a.g.t., 68.

¹¹³Elif Uzun, “Milletlerarası Adalet Divanı'nın Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti ile İlgili 1996 Tarihli İstişari Mütalaasına İnsancıl Hukuk Açısından Bir Bakış”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, VII(3-4), Aralık, (2003): 577.

¹¹⁴Uzun, a.g.m., 575.

değerlendirmesi yapılmıştır.¹¹⁵ Bunun nedeni UAD'nin, nükleer silahların kullanımını yasaklayan ya da kullanımına izin veren uluslararası hukuk kurallarının varlığını araştırmış olmasıdır. Öncelikle uluslararası örf ve âdet hukukunda konuya ilişkin bir kuralın varlığı inceleme konusu yapılmış, müteakiben yapılan incelemede nükleer silah kullanımına ilişkin açık ve evrensel bir yasağın olmadığı sonucuna varılmıştır.¹¹⁶ Bunun neticesinde de UAD söz konusu kararında; insancıl hukuk ve tarafsızlık hukuku kapsamında nükleer silahların benzersiz özelliklerine karşılık, her şartta ve muhakkak hukuka aykırı olacakları neticesine varmaya yetecek kadar veri olmadığını belirtmiştir.¹¹⁷ Bununla birlikte UAD'nin nükleer silahların kullanımı ile meşru müdafaa hakkı arasındaki ilişki kapsamında açık bir değerlendirmede bulunmamış olması, savaşan tarafların insancıl hukuka uyma yükümlülükleri bağlamındaki eşitlik ilkesini ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü insancıl hukuk kuralları hem saldırgan devlet hem de meşru müdafaa hakkını kullanan devlet açısından eşit olarak uygulanacaktır.¹¹⁸ Bu nedenle de insancıl hukuk ile meşru müdafaa arasında UAD'nin 1996 tarihli Danışma Görüşü'nün herhangi bir çelişki oluşturmadığı ifade edilmelidir. Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde nükleer silah kullanılmasının söz konusu olması durumunda, konunun insancıl hukuk kurallarına göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı bağlamında kuvvet kullanımı, insancıl hukuk kurallarından muaf ya da bağımsız şekilde uygulanamaz.¹¹⁹ Bu sebepten ötürü de insancıl hukuk ile meşru müdafaa hakkının birbirini tamamlayacak şekilde birlikte düşünülmesi doğru olacaktır.¹²⁰

Bu kapsamda insancıl hukuk çerçevesinde gerçekleştirilen ihlallere örnek olarak; ABD ile Koalisyon Güçleri'nin 1991 yılında Körfez Savaşı'nda gerçekleştirdiği ve şehir merkezi gibi kalabalık sivil yerleşim yerlerine sivil-asker

¹¹⁵Saeed Bagheri, *Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar* (Ankara:Adalet Yayınevi,2015):109.

¹¹⁶"I.C.J. Reports 1996, 253, paragraph 64", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-1996-0708-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2020].

¹¹⁷"I.C.J. Reports 1996, 262-263, paragraph 95", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-1996-0708-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2020].

¹¹⁸Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş* (İstanbul:Beta Yayınevi, 2. Baskı, 2012):48.

¹¹⁹Kenan Dülger, *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu* (İstanbul:Beta Yayınları, 2015):220-259.

¹²⁰Bagheri, a.g.k., 100.

ayrımı gözetmeksizin bombalar atılması, çok sayıda sivil insanın hava bombardımanları ile katledilmesi, insan hayatı için zorunlu ihtiyaç teşkil eden su depoları, elektrik santralleri ve petrol rafinerilerinin tahrip edilmesi ile sonuçlanan eylemler gösterilebilir.¹²¹ Çünkü Körfez Savaşı'nda gerçekleştirilen bu eylemler; hem kuvvet kullanma hukuku, hem de insancıl hukuk bağlamında uluslararası hukuka aykırılık göstermektedir.¹²² 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin gerçekleştirdiği saldırılarda da, Afganistan'daki çok sayıdaki sivil yerleşim yeri vurulmuş ve 3767 sivil insan hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte bu operasyonlar sırasında tahrip gücü yüksek silahların ve bombaların kullanılmış olması da orantılılık koşulunun ihlalini teşkil etmektedir.¹²³ Fakat orantılılık şartının belirsiz ve değişken bir ölçüt niteliği taşımasından dolayı, uygulanmasının zor olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir.¹²⁴ Çünkü savaşın hangi değerlere ne kadar zarar vereceğine ilişkin bağımsız, tarafsız ve tek bir görüş mevcut değildir. Bu yüzden de orantılılık şartı, değişken ve belirsiz bir yapıya dönüşmektedir.¹²⁵ Orantılılık şartına ne derecede uyulacağını; savaşın süresi, kapsamı, çatışmaların sıklığı ve sebep olduğu yıkımla birlikte; çatışma bölgesi, tarafların askeri imkân ve kabiliyetleri ile hayati çıkarları da etkilemektedir.¹²⁶ Bununla birlikte, insancıl hukuk bağlamında orantılılık şartının her silahlı çatışmada uygulanabilir olması bakımından, bir uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı niteliği taşıdığı da ifade edilmelidir.¹²⁷

2.3.2.3. Aciliyet

Uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının aciliyet şartı; kısaca meşru müdafaa fiiliyle maruz kalınan silahlı saldırı arasında yakınlık olması şeklinde tanımlanabilir.¹²⁸

¹²¹Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Kırıkkale: Siyasal Kitabevi,1999):33.

¹²²Judith Gali Gardam, "Proportionality and Force in International Law", *The American Journal of International Law*, 87(3), July, (1993): 392.

¹²³Taşdemir, a.g.k., 206.

¹²⁴Ian Brownlie,, *International Law and the Use of Force by the States* (Nottingham :Clarendon Press, 1963):372.

¹²⁵Hoş, a.g.k., 81.

¹²⁶Hancılar, a.g.t., 54.

¹²⁷Bagheri, a.g.k., 37.

¹²⁸Arend ve Beck, a.g.k., 163.

Başeren tarafından aciliyet şartı;

“Mukabil fiil silahlı saldırıyı takip etmeli, hemen onun ardından işlenmelidir. Bununla beraber, devletlerin her zaman saldırıya hemen cevap verebilecek durumda olmaları beklenemez. Böyle bir durumda, ilk saldırıya uğrayan mağdur devlet hemen karşılık vereceğini gösterir ve sonra da önemli bir ara vermeden vereceği karşılığı icra ederse, silahlı saldırıyla mukabil meşru müdafaa fiili arasındaki bağ kopmamış demektir.”

biçiminde tanımlanmıştır.¹²⁹ Başka bir ifadeyle; meşru müdafaa hakkına başvuracak olan devlet maruz kaldığı saldırının hemen ardından ya da kabul edilebilir bir zaman zarfında kuvvet kullanma fiilini gerçekleştirmelidir. Kuvvet kullanacak olan devletin gerekli istihbaratı ve askeri gücü toplaması için geçen süre, gecikme açısından kabul edilebilir bir sebeptir.¹³⁰ Bu şart devletlerin geriye dönük anlaşmazlıklar nedeniyle meşru müdafaa haklarını kullandıklarını iddia ederek kuvvet kullanmalarına engel olması bakımından büyük öneme sahiptir. Uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının şartları arasında aciliyetin kabul edilmemesi durumunda, eski çatışmalar savaşlara gerekçe gösterilebilir.¹³¹ Toluner de bu şartın önemini;

“Müdafaa zorunluluğunun ani olması, geçmişte vuku bulan ihlallere karşı bir misilleme (reprisal) olmak üzere veya gelecekte vukuu muhtemel ihlallere karşı önleyici bir tedbir olarak meşru müdafaa esasına dayanılarak harekete geçilemeyeceğini gösterir.”

biçiminde belirtmiştir.¹³² Bununla birlikte meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanmanın devletin alması gereken siyasi bir karar niteliği taşıması gerektiği, devam etmekte olan bir silahlı saldırıya maruz kalan devletin mahkeme kararını beklemeye ne kadar tahammül edebileceği açısından kararın uluslararası mahkemelere bırakılmamasına yönelik tartışmalar bulunmaktadır.¹³³ Bununla birlikte dostane bir yaklaşım göstererek ilk etapta kuvvet kullanmak yerine barışçıl çözüm

¹²⁹Başeren, a.g.k., 132.

¹³⁰Saeed Bagheri, “Self-Defence in Karabakh Conflict?” Russian Law Journal, 3(4), (2015): 153.

¹³¹Özhan Hancılar, “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 59.

¹³²Toluner, a.g.k., 150.

¹³³Dinstein, a.g.k., 236.

yollarını deneyen devletin bu girişiminin başarısız olması durumunda, geçen sürenin mağdur devletin meşru müdafaa hakkını ortadan kaldırmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca devletin ülkesinin silahlıya saldırıya maruz kalan bölgesinin anavatan topraklarına olan uzaklığı da bu çerçevede kabul edilebilir bir gecikme sebebidir. 1982 yılında meydana gelen Falklands Adaları Savaşı'nda bu durum vuku bulmuştur. Coğrafi uzaklık nedeniyle Birleşik Krallık, adaların Arjantin tarafından istilasından ancak birkaç hafta sonra meşru müdafaa kapsamındaki müdahalesini gerçekleştirebilmiştir.¹³⁴ Bu tarz makul sebeplerden kaynaklanan gecikme süreleri nedeniyle, devletlerin meşru müdafaa hakları aciliyet şartına uymamış olarak değerlendirilmemektedir.¹³⁵

Bu kapsamda aciliyet şartına uyulmamasına bir örnek olarak Hindistan'ın 1961 yılında Portekiz Goa'sını işgali gösterilebilir. Hindistan, gerekçesinin Portekiz'in yaklaşık 450 yıl önce Goa'yı işgal etmesi olduğunu ve bu kadar süre geçtikten sonra saldırmasının da 430 yıl sömürge rejimi altında bulunmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Meydana gelen ilk silahlı saldırı fiili ile söz konusu saldırıya karşılık gerçekleştirilen saldırı arasındaki zaman bağlantısı ortadan kalktığından, bu açıklama makul sebep olarak kabul edilemez. Bir devletin ülkesinin işgali meşru müdafaa hakkını ortaya çıkarsa da aradan geçen sürenin uzunluğunun makul görülemeyecek kadar fazla olması durumunda meşru müdafaa hakkı sonlanacaktır. Ayrıca Goa Portekiz tarafından işgal edildiği dönemde, uluslararası hukukta işgal yoluyla toprak kazanılması açısından bir yasak bulunmadığından Portekiz'in Goa'daki hakimiyeti uluslararası hukuka aykırılık yaratmamaktaydı. Bu sebeplerden dolayı da Hindistan'ın Goa'yı işgal etmesi meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak değerlendirilemez.¹³⁶

BMGK tarafından İsrail'in içinde olduğu bazı olaylarda, meşru müdafaa hakkının aciliyet şartına yönelik birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. BMGK, İsrail'in 1966 yılında Ürdün'e karşı icra ettiği askeri harekâtı 288 sayılı

¹³⁴Bagheri, a.g.m., 154.

¹³⁵Hancılar, a.g.t., 60.

¹³⁶Başeren, a.g.k., 136.

kararıyla, büyük ölçekli ve dikkatli planlanmış bir askeri harekât olarak değerlendirmiştir.¹³⁷ BMGK ayrıca 265¹³⁸ ve 270¹³⁹ sayılı kararlarında, İsrail'in 1969 yılında Ürdün ve Lübnan'da icra ettiği askeri harekâtları önceden düşünülerek tasarlanmış saldırılar şeklinde ifade etmiştir. 280¹⁴⁰ sayılı kararda da aynı doğrultuda değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda: BMGK'nin aciliyet şartı değerlendirmesindeki en önemli hususun, saldırının önceden tasarlanması olduğu değerlendirilebilir.¹⁴¹ Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleştirilen fiil, önceki silahlı saldırı devam ederken durdurmak ve önlemek yerine önceki saldırının sona ermesinin ardından gerçekleştirilmişse, meşru müdafaa'nın amacının aşılması durumu ortaya çıkacaktır.¹⁴² Bu durumda gerçekleştirilen fiil meşru müdafaa hakkının kullanılmasından çıkıp zararlar karşılığa dönüşmektedir.¹⁴³

¹³⁷U.N.S.C. Resolutions, S/RES/228 (1966), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/228%281966%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].

¹³⁸U.N.S.C. Resolutions, S/RES/265, (1969), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/265%281969%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].

¹³⁹U.N.S.C. Resolutions, S/RES/270 (1969), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/270%281969%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].

¹⁴⁰U.N.S.C. Resolutions, S/RES/280 (1970), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/280%281970%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].

¹⁴¹Cem Ümit Beyoğlu, "Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı" (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 59-60.

¹⁴²Başeren, a.g.k., 135.

¹⁴³a.g.k., 137.

3. BM ANLAŞMASI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE KAPSAMINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

3.1. BM Anlaşması Çerçevesinde Meşru Müdafaa Hakkı

3.1.1. BM Anlaşması'nın 51. Maddesi Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı

BM Anlaşmasının 51. maddesi, kuvvet kullanma yasağının ifade edildiği 2. maddenin 4. fıkrasının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Söz konusu maddede;

“İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabu olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Meclisine bildirilir ve Meclisin, işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez.”

ifadesine yer verilmiştir.¹⁴⁴

Bu madde ile silahlı saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında; BMGK olaya müdahale edinceye kadarki süreçte, münferiden ya da kolektif olarak saldırıda bulunan devlete karşı kuvvet kullanmasına imkân tanınmıştır. 51. madde kapsamında meşru müdafaa hakkının kullanılmasında dikkati çeken husus, silahlı saldırının gerçekleşmiş olması koşuludur. Bu bağlamda meşru müdafaa hakkının kullanılması için birtakım şartlar bulunmaktadır.

Bunlardan biri meşru müdafaa hakkının söz konusu olabilmesi için silahlı saldırı fiilinin meydana gelmiş olmasıdır. Bununla birlikte, silahlı saldırının ne olduğu ve hangi fiillerin silahlı saldırı dahilinde değerlendirilebileceği BM Anlaşması'nda açıklanmamıştır. Bu nedenle silahlı saldırı fiilinin açıklandığı diğer uluslararası hukuk kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda; BM

¹⁴⁴"Birleşmiş Milletler Antlaşması", <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [Erişim Tarihi:12.12.2019].

Genel Kurulu'nun saldırının tanımına yönelik 14 Aralık 1974 tarihli ve 3314 sayılı kararı en önemli kaynaklardan biri durumundadır.

Söz konusu kararın 1. maddesine göre;

“Saldırı, bir devletin başka bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da bu tanımda belirtildiği şekilde, Birleşmiş Milletler Anlaşması ile uyumayan başka herhangi bir şekilde silahlı kuvvet kullanılmasıdır.”¹⁴⁵

Saldırı şeklinde değerlendirilebilecek eylemler ise 3. maddede şu biçimde ifade edilmiştir:

“Savaş ilan edilmiş olsun ya da olmasın, aşağıdaki eylemlerin herhangi birisi 2. madde hükümlerine tabi ve ona uygun biçimde bir saldırı eylemi özelliği taşımaktadır:

(a) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devleti işgal etmesi ya da ona saldırması veya her ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir işgalden ya da saldırıdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin ya da bir bölümünün ilhaki,

(b) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombalaması ya da bir devletin diğer bir devletin ülkesinde herhangi bir biçimde silah kullanması,

(c) Bir devletin liman ya da kıyılarının başka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması,

(d) Bir devletin silahlı kuvvetleriyle diğer bir devletin kara, deniz ya da hava kuvvetlerine veya deniz ya da hava filolarına saldırması,

(e) Bir devletin, başka bir devlette yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı bir biçimde kullanılması ya da bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da devam ettirilmesi,

(f) Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin, ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi,

(g) Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda ifade edilen eylemlere varan ya da o ölçekte olan silahlı kuvvet eylemlerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin ya da paralı askerlerin gönderilmesi ya da bu gibi fiillere önemli ölçüde müdahil olunması.”¹⁴⁶

¹⁴⁵“Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)”, <http://hrlibrary.umn.edu/instate/GAres3314.html> [Erişim Tarihi:19.03.2020].

¹⁴⁶“Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)”, <http://hrlibrary.umn.edu/instate/GAres3314.html> [Erişim Tarihi:19.03.2020].

Bununla birlikte söz konusu kararın 4. Maddesinde yer alan,

“Yukarıda ifade edilen eylemler sınırlayıcı değildir ve Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Anlaşması hükümlerine göre başka eylemlerin de saldırı teşkil ettiğine karar verebilir.”¹⁴⁷

ifadesi, saldırı kavramının yalnızca bu fiillerle sınırlandırılmayacağını vurgulamaktadır. Nikaragua Davası’na yönelik UAD görüşünde silahlı saldırının içeriği hakkında;

“Silahlı saldırı sadece düzenli ordu birlikleriyle icra edilen sınır ötesi harekâtı değil, aynı zamanda bir devletin aleyhine düzenli kuvvetlerin icra edebileceği ağırlıkta silahlı harekât gerçekleştiren silahlı çetelerin, grupların, düzensiz askerlerin veya lejyonerlerin başka bir devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini ya da bu gibi eylemlere önemli oranda müdahil olunmasını da kapsar.”¹⁴⁸

ifadesi kullanılarak BM Genel Kurulu’nun saldırının tanımına yönelik 14 Aralık 1974 tarihli ve 3314 sayılı kararının saldırı fiilinin örneklerinden birisi olarak belirttiği 3/g fıkrasının örf ve âdet hukuk kuralı şeklinde ifade edilmesi ve silahlı saldırı kapsamına alınmasıyla birlikte, bu kararın önsözünde saldırının silahlı kuvvet kullanımı biçiminde ve en ciddi hukuk dışı kuvvet kullanım biçimi olarak belirtilmesi, saldırı ve silahlı saldırı kavramlarının aynı eylemler olduğu düşüncesini meydana getirmiştir. BM Anlaşması’nın Fransızca metninde ‘armed attack’ ifadesinin yerine ‘agression armée’ kavramlarına yer verilmiş olması da bu düşüncüyü daha da güçlendirmiştir.¹⁴⁹ Bununla beraber bu iki kavram, kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılacak kadar çok benzeseler de birbirinden farklı kavramlardır. Çünkü her silahlı saldırı bir saldırı eylemini teşkil ederken, her saldırı eylemi bir silahlı saldırı değildir. Yani silahlı saldırı kavramı saldırı kavramına göre daha dar bir kavramdır. BM Anlaşması saldırı fiiline yönelik olarak BMGK’yi yetkili kılmışken, silahlı saldırının doğurduğu sonuçlar açısından kabul edilemeyecek seviyede olmasından dolayı BMGK’nin müdahalesini beklemeksizin silahlı saldırıya maruz kalan devlete kendiliğinden kuvvet kullanma yetkisi vermiştir. Saldırı kavramı kapsamında bulunan diğer eylemlerin böyle bir özellik ve

¹⁴⁷“Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)”, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> [Erişim Tarihi:19.03.2020].

¹⁴⁸“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

¹⁴⁹Taşdemir, a.g.k., 140-147.

işlevi bulunmaması, silahlı saldırının ayırt edici özelliğidir ve saldırı kavramı ile karıştırılmasını engellemektedir. Bununla birlikte iki kavramın birbirinin yerine kullanılması meşru müdafaa hakkının kullanılabileceği halleri daha da genişleterek, uluslararası barış ve güvenliğin tesis ve temininde devletlerin münferiden hareket etmesi sonucunu doğurur.¹⁵⁰

UAD da Nikaragua Davası'na yönelik görüşünde silahlı saldırının kapsamına ilişkin olarak;

“Ancak Mahkeme silahlı saldırı kavramının sadece silahlı gruplarca yürütülen eylemleri, eğer bunlar önemli boyutlara ulaşmışsa değil, asilere silah sağlama ya da lojistik veya başka türlü destek verme şeklindeki yardımları da içerdiği görüşünde değildir. Bu tür yardımlar, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma olarak görülebilir ya da diğer devletlerin iç ve dışişlerine karışma olarak değerlendirilebilir.”¹⁵¹

biçimindeki ifadeyle, silahlı saldırı ile diğer kuvvet kullanma eylemlerini, hukuk dışı iç ve dış işlere karışmaları ve kuvvet kullanma tehdidini birbirinden ayırmıştır.¹⁵² Bu bağlamda, diğer kuvvet kullanma fiillerinden birisi olan saldırının, silahlı saldırıdan farklı bir kavram olduğu açıkça görülmektedir. Bununla birlikte UAD Nikaragua Davası'nda; silahlı çetelerin başka bir devletin topraklarına yollanması gibi dolaylı kuvvet kullanma fiillerinin de silahlı saldırı şeklinde nitelendirilebileceğini; fakat bunun söz konusu olabilmesi için bu fiillerin ölçü ve etkileri açısından silahlı saldırı özelliği taşımasının gerekliliğini belirterek, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için silahlı saldırı eyleminin meydana gelmiş olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵³ Söz konusu bu karardan, meşru müdafaa hakkının kullanılması açısından, dolaylı silahlı saldırıyla doğrudan silahlı saldırı

¹⁵⁰Başeren, a.g.k., 92.

¹⁵¹“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 193”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

¹⁵²Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2000), 385-386.

¹⁵³Sevin Toluner, “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”, *Mahmut R. Belik'e Armağan*, ed. İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasabetler Araştırma ve Uygulama Merkezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1993), 403.

arasında herhangi bir fark bulunmadığı sonucu da çıkarılabilir.

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için ayrıca, bu hakkı kullandığını iddia eden devletin durumu BMGK'ye derhal bildirmesi ve BMGK'nin BM Anlaşması VII. Bölüm kapsamında karar alması halinde bu karara uygun şekilde, gerçekleştirdiği meşru müdafaa fiilini sonlandırması şartı da bulunmaktadır. Bu bağlamda önem teşkil eden iki nokta; silahlı saldırı karşısında meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için BMGK'ye öncesinde başvuruda bulunarak onay alma zorunluluğunun bulunmaması ve BMGK'nin konunun bildirilmesinin ardından bir karar almasıdır. Bu kapsamda; meşru müdafaa hakkı BMGK müdahalede bulununcaya kadarki süreçte geçerli olan geçici bir haktır ve bu nedenle de geniş kapsamlı bir hak niteliği taşımamaktadır.¹⁵⁴

3.1.2. Kolektif Meşru Müdafaa

Silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, uluslararası hukuk kapsamında meşru müdafaa hakkını yalnız kendisi münferiden kullanabileceği gibi, başka bir devleti ya da devletleri yardımına davet ederek kolektif şekilde de kullanabilir. Kolektif meşru müdafaa olarak isimlendirilen bu hak, BM Anlaşması'nın 51. maddesinde yer almış ve uluslararası içtihatla da kabul görmüştür.¹⁵⁵ BMGK'nin 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 sayılı Irak'ın Kuveyt'i işgaline yönelik kararında da kolektif meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulmuştur.¹⁵⁶

BM Anlaşması'nın 51. maddesinin meşru müdafaa hakkına kazandırdığı bir yön olması ve daha öncesinde örf ve âdet hukuku kapsamında meşru müdafaa hakkına yönelik bu bağlamda bir uygulama olmaması nedeniyle; kolektif meşru müdafaa hakkının kullanım şartlarının tespiti, BM Anlaşması ve sonrasındaki süreçte yapılan uygulamalar ışığında yapılmalıdır.¹⁵⁷ BM Anlaşması 51.maddesinde beraber yer almaları göz önünde bulundurulduğunda, meşru müdafaa hakkının

¹⁵⁴Pazarcı, a.g.k., 489.

¹⁵⁵a.g.k., 490.

¹⁵⁶"UN Security Council Resolution 661 – 6 August 1990", <http://unscr.com/en/resolutions/doc/661> [Erişim Tarihi: 24.03.2020].

¹⁵⁷Keskin, a.g.k., 56.

bireysel kullanımı açısından geçerli olan şartlar, meşru müdafaa hakkının kolektif kullanımı açısından da geçerlidir. Yani meşru müdafaa hakkının söz konusu olması için ilk şart olarak, doğrudan ya da dolaylı silahlı saldırı eylemi meydana gelmelidir. Müteakiben kolektif meşru müdafaa hakkının kullanıldığı ve bu çerçevede hangi önlemlerin alındığı BMGK'ye derhal bildirilmeli ve Konseyin alacağı kararlara göre hareket edilerek Konseyin gerekli tedbirleri alması halinde eylemler hemen sonlandırılmalıdır. Ayrıca, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı, örf ve âdet hukuku kuralları olan gereklilik, orantılılık ve aciliyet ilkeleri sınırları çerçevesinde yapılmalıdır.

Kolektif meşru müdafaanın bireysel meşru müdafaadan ayrıldığı nokta, bu hakkın kullanılabilmesi için silahlı saldırıya maruz kalan ve bireysel meşru müdafaa hakkı ortaya çıkan devletin, başka bir devletten yardım talebinde bulunmasının gerekmesidir. UAD'nin Nikaragua Davasına yönelik kararında¹⁵⁸ da teyit edilen bu yardım, bireysel meşru müdafaa hakkının ortaya çıkmasına sebep olan belirli bir silahlı saldırı fiilinin sonucu olarak talep edilebileceği gibi, devletler arasında daha önce imzalanmış bir anlaşmaya ya da savunma amaçlı kurulmuş bir örgüte de dayalı olarak da talep edilebilir. Bununla birlikte yardım talebinin meşru hükümet tarafından yapılması gerekmektedir. Yani ABD'nin 1983 yılında gerçekleştirdiği Grenada müdahalesine yönelik olarak ortaya koyduğu gerekçelerden birisi olan, silahlı saldırıya uğrayan bir devletin üyesi olduğu örgütün diğer üyelerince yapılan yardım talebi, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımına esas teşkil edemez.¹⁵⁹

Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için bu hakkı kullanan devletlerin her birinin ayrı ayrı silahlı saldırıya maruz kalmaları koşulu bulunmamaktadır. Hakkın kullanımı açısından yardım talebinde bulunan devletin silahlı saldırıya uğraması yeterlidir. Zaten bunun tersinin iddia edilmesi, zayıf

¹⁵⁸“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, 104-105.”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

¹⁵⁹Keskin, a.g.k, 59.

devletlerin güçlü devletlerin insafına bırakılması sonucunu doğurur.¹⁶⁰

Kolektif meşru müdafaa hakkı, yalnızca yardım isteğinde bulunan devletçe kullanılabilir. Bir diğer devlet, yardım talebi olmaksızın silahlı saldırıyı mazeret göstererek kendi inisiyatifiyle kolektif meşru müdafaa kararı alamaz.¹⁶¹ Kolektif meşru müdafaa hakkı bireysel meşru müdafaa hakkının devamı niteliğinde olup, bireysel meşru müdafaa hakkında olduğu gibi geçici ve istisnai bir hak niteliğindedir. Bu hakkın birlikte kullanılması saldırıya maruz kalan devlete ya da yardım eden devlete bireysel meşru müdafaa hakkının sağladığı haklardan fazlasını vermez.¹⁶²

Kolektif meşru müdafaa hakkı kullanımının sona erdiğinin ilgili devletlerce BMGK'ye bildirilmesi veya BMGK tarafından bu kapsamda uluslararası barış ve güvenliği koruyacak gerekli önlemlerin alınması, kolektif meşru müdafaa hakkını sonlandıran hallerdir.¹⁶³

3.1.3. Önleyici Meşru Müdafaa

BM Anlaşması öncesi dönemde önleyici meşru müdafaa'nın uluslararası hukukta yer alan meşru müdafaa kapsamında yer alıp almadığı konusuna yönelik bir görüş birliği bulunmaktayken, Anlaşma sonrasında bugün dahi görüş ayrılıkları mevcuttur.

BM Anlaşması'nın 51. maddesinde ifade edilen meşru müdafaa anlayışından çok daha önce mevcut olan bir uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı olarak, meşru müdafaa hakkının önleyici meşru müdafaa'yı da içerdiği fikir uzlaşısı bulunan ortak noktadır.¹⁶⁴ Bu bağlamda önleyici meşru müdafaa'nın temel prensiplerinin Caroline

¹⁶⁰Aral, a.g.k, 133.

¹⁶¹Keskin, a.g.k, 59.

¹⁶²a.g.k, 57.

¹⁶³Sümevra Altınır, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı" (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 61.

¹⁶⁴ Taşdemir, a.g.k., 229.

olayında ortaya koyulduğu belirtilmektedir.¹⁶⁵ Tehlikenin ani şekilde ortaya çıkması, o anda tespit edilmesi, başa çıkılamaz ve başka hiç bir şekilde tehlikeden korunma yöntemine başvurmaya imkân tanımayan bir nitelikte olması durumunda meşru müdafaa hakkının varlığından bahsedilebileceği, söz konusu olaya yönelik hakemlik kararı incelendiğinde görülmektedir. Böyle bir durum eylemin fiili olarak gerçekleşmesi şartını ortadan kaldırarak, önleyici meşru müdafaayı hukuka uygun hale getirmektedir.

BM Anlaşması'nda 51. maddede bulunan 'doğal hak' ibaresi, meşru müdafaa hakkının varlığını örf ve âdet hukuku kuralı olarak Anlaşmadan sonraki süreçte de sürdürüp sürdürmediği hususundaki tartışmaların dayanağını teşkil etmiştir. Bu kapsamda bahse konu maddeyi geniş yorumlayanlar ve dar yorumlayanlar ortaya çıkmıştır.

51. maddeyi geniş yorumlayan uluslararası hukuk düşünürleri, madde metninde bulunan 'doğal hak' ibaresinin BM Anlaşması öncesindeki dönemde kabul gören bir örf ve âdet hukuku kuralı olarak meşru müdafaa hakkına işaret ettiğini savunmakta ve bu hakkın dolaylı olarak da önleyici meşru müdafaa hakkının Anlaşma sonrasında da varlığının devam ettiğini öne sürmektedirler.¹⁶⁶

Meşru müdafaa hakkının geniş yorumlayıcıları arasında bulunan Yoram Dinstein; Caroline doktrini ile uyumlu olan görüşlerinde, 51. madde ile önleyici meşru müdafaaya izin verilmediğini başlangıç halinde olan yani yeni başlamakta olan bir fiile karşı meşru müdafaaya izin verildiği görüşünü ileri sürmektedir. Yani böyle bir meşru müdafaa hakkının ortaya çıktığından söz edebilmek için tehdit ya da potansiyel tehlikenin varlığı yalnız başına yeterli olmamakta, saldırının fiili olarak başlatılmak üzere olduğuna ilişkin saldırgan devletin geri döndürülme ihtimali bulunmayan bir sürece girmiş olması gerekmektedir. Saldırı eylemi fiili

¹⁶⁵Anthony Clark Arend, "International Law and the Preemptive Use of Military Force" *The Washington Quarterly*, C. 26, S. 2 (2003): 90.

¹⁶⁶Derek William Bowett, *Self-Defence in International Law* (Manchester: Manchester University Press, 1958), 191.

olarak ülke sınırlarını geçmese dahi, buna yönelik ispat edici kanıtların mevcut olması meşru müdafaa hakkının kullanılması açısından yeterli bir nedendir.¹⁶⁷ Dinstein bu görüşüyle ‘vukuu muhakkak’ bir saldırı tehdidi karşısında kullanılan meşru müdafaa hakkının 51. maddeye uygun olacağını belirtmektedir.¹⁶⁸ Bununla birlikte böyle bir değerlendirme yapılacaksa dahi; muhakkaklık ölçütü olarak tehditsel yakınlığın değil, zamansal yakınlığın dikkate alınmasının uygun olacağı değerlendirilebilir.

51. maddeyi dar yorumlayan uluslararası hukuk düşünürleri ise 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde genel yorum kuralı şeklinde yer alan;

*” Bir anlaşma içeriği ile bağlantılı şekilde; konu ve amacına göre, terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde iyi niyetle yorumlanmalıdır. ”*¹⁶⁹

hükmüne uygun olarak, meşru müdafaa hakkının varlığını yalnızca silahlı saldırı fiilinin gerçekleşmesi koşuluna dayandırmaktadırlar. Bu görüşü kabul eden düşünürler, önleyici meşru müdafaa hakkının varlığını kabul etmemektedir. Yani dar yoruma göre; devletler silahlı saldırıya maruz kalmaları durumunda kuvvet kullanabilirler. Silahlı saldırı meydana gelmeden önce ise kuvvet kullanamazlar.¹⁷⁰ Dar yoruma göre, uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının kullanımına yönelik tek düzenleme 51. maddede ifade edildiği biçimdedir ve BM Anlaşması öncesindeki dönemde kabul gören meşru müdafaanın geniş yorumunu ortadan kaldırmaktadır.¹⁷¹

Önleyici meşru müdafaanın 51. madde kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine yönelik tartışmalar, BM Anlaşması’nı takip eden süreçte örf ve âdet hukuku kuralı olma bakımından önleyici meşru müdafaanın bulunup bulunmadığının incelenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu kapsamda; BM Anlaşması

¹⁶⁷Dinstein, a.g.k., 232.

¹⁶⁸Alexandrov, a.g.k., 165.

¹⁶⁹“Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969, Article 31”, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 28.03.2020].

¹⁷⁰Başeren, a.g.k., 115.

¹⁷¹Taşdemir, a.g.k., 230.

sonrası dönemde devlet uygulamaları incelendiğinde, devletlerin 51. maddede bulunan silahlı saldırı kavramını genişletecek bir biçimde meşru müdafaa hakkının kullanılmasını benimsedikleri, bununla birlikte önleyici meşru müdafaaya göre hareket etmekten ise kaçındıkları gözlenmektedir.¹⁷²

Bu kapsamda BM Anlaşması'nı takip eden süreçte önleyici meşru müdafaa hakkı hususunda uluslararası yargıya taşınan iki farklı davaya yönelik alınan kararlar göz önüne alındığında UAD; bunlardan biri olan Korfu Boğazı Davası'nda, doktrinde önleyici meşru müdafaanın hukuka uygunluğu bakımından farklı yorumlara neden olan aşağıdaki kararı vermiştir:

“Amaç sadece Arnavutluk'un tutumunu denemek değil, fakat aynı zamanda geçen gemilere tekrar ateş açmaktan kaçınmasını sağlayacak ölçüde bir kuvvet gösterisi yapmaktır. Bununla birlikte, yukarıda açıklanan olaya ilişkin bütün durumlar göz önünde tutulduğunda, Divan, Birleşik Krallık makamlarınca alınan bu tedbirleri Arnavutluk egemenliğinin ihlali olarak değerlendirmeyecektir.”¹⁷³

Diğer dava olan Nikaragua Davası'na yönelik kararında bulunan aşağıdaki ifadeden ise, bu hususta görüş beyan etmediği sonucuna varılmaktadır:

“... taraflar vuku bulan bir silahlı saldırı durumundaki meşru müdafaa hakkına dayandıkları için ve çok yakında gerçekleşecek bir silahlı saldırı tehdidine karşılık vermenin hukuka uygunluğu meselesi ortaya atılmadığından...”¹⁷⁴

Bu kapsamda, Korfu Boğazı Davası'na yönelik olarak UAD'nin verdiği kararla, önleyici meşru müdafaa hakkının kullanılmasının uluslararası hukuka uygunluğunu kabul ettiği değerlendirmesi yapanların yanıldığı nokta, önleyici meşru müdafaa hakkını tatbik ettiği öne sürülen Birleşik Krallık'ın, fiili şekilde herhangi bir kuvvet kullanma eyleminde bulunmaması ve yalnızca geçiş hakkını sağlayabilmek maksadıyla güç gösterisinde bulunmasıdır. Bu nedenle de böyle bir eylem önleyici meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemez. BM Anlaşması'nın

¹⁷²Gray, a.g.k., 114-155.

¹⁷³“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders-The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949, s. 31” <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 28.03.2020].

¹⁷⁴“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 194”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

51. maddesinde bulunan doğal hak kavramıysa, bazı düşünürlerce iddia edildiği şekilde Anlaşma öncesi dönemde mevcut olan bir örf ve âdet hukuk kuralı olarak meşru müdafaa hakkına ithafen yazılmayıp, kuvvet kullanma yasağının kabul edilmesini takip eden sürece uygun olarak yazılmıştır. Bu sebeple de meşru müdafaa hakkının 1928 Briand-Kellogg Paktı sonrası süreçte kabul gördüğü biçimde Anlaşmada yer aldığı ve önleyici meşru müdafaa hakkını içermediği görülmektedir.¹⁷⁵ Ayrıca meşru müdafaa'nın kullanım şartlarından biri olan orantılılık ile önleyici meşru müdafaa görüşünü tezatlık içermektedir. Çünkü orantılılık şartının önleyici meşru müdafaa'ya tatbiki mümkün değildir.¹⁷⁶ Bu husus da önleyici meşru müdafaa'nın uluslararası hukuka aykırılığını ortaya koyan bir başka noktadır.

3.2. Terörizmle Mücadele Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı

3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılıp Kullanılamayacağı Sorunu

BM Anlaşması'nın imzalandığı süreçte şiddet eylemleri ve saldırıların devletlerin silahlı kuvvetleri tarafından icra edilmesi, Anlaşmanın 51. maddesinde bulunan silahlı saldırının bu husus düşünülerek Anlaşma metnine yazıldığı fikrinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle uluslararası hukuk doktrininde BM Anlaşması'nın 51. maddesi çerçevesindeki meşru müdafaa hakkının kullanımının, bir devletin düzenli ordularınca icra edilen bir silahlı saldırı karşısında ileri sürülebileceği ve teröristler gibi devlet dışı aktörlerce yapılan, silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemler karşısında kullanılamayacağı uzunca bir süre hâkim görüş olmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁵Ali Atalay, “Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma: ABD, Rusya ve Türkiye’nin Suriye’ye Müdahalesi Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2019), 43.

¹⁷⁶ Ian Brownlie, “The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law”, *The Non- Use of Force in International Law*, ed. William E. Butler (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989), 24.

¹⁷⁷Antonio Cassese, “Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law”, *European Journal of International Law*, C. 12, S. 5 (2001): 997.

Bununla birlikte 2. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde ortaya çıkan Soğuk Savaş ve nükleer tehdit dengesi, devletlerin düzenli orduları ile kuvvet kullanabilmelerine engel olmuştur. Devlet dışı aktörler aracılığıyla bir başka devlet üzerinde devletlerin kendi çıkarlarını sağlama yöntemini uyguladıkları gözlenmeye başlamıştır. Bu durum sonucunda terör örgütlerinin de uluslararası barış ve güvenliği tehdit edilebileceği görüşü ortaya çıkmıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonucunda yaşanan etki de bu görüşü haklı çıkarmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonraki dönemde yapılan devlet uygulamaları ve diğer devletlerin de söz konusu uygulamalara ilişkin müşterek irade beyanları, devlet dışı aktörlerin sebep olduğu silahlı saldırı özelliğindeki terör eylemlerine karşılık olarak meşru müdafaa hakkının kullanılamayacağı fikrinin değişmesini sağlamıştır.¹⁷⁸ Bu değişimin sonucu olarak; terör eylemlerinin de silahlı saldırı seviyesine varabileceği ve bu bağlamda terör örgütlerine ve bu örgütlere destek veren devletlere karşılık olarak meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılabileceği fikri uluslararası toplumda yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁷⁹

Bu kapsamda; BMGK de hem 11 Eylül saldırılarına yönelik verdiği 1368 (2001) sayılı kararında terör saldırılarının uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit unsuru olduğunu ifade ederek ve bu bağlamda saldırıya maruz kalan devletin bireysel ve kolektif şekilde meşru müdafaa hakkının olduğunu kabul ederek¹⁸⁰, hem de 1373 (2001) sayılı kararında meşru müdafaa hakkına atıfta bulunarak¹⁸¹ bu fikri destekleyen şekilde karar almıştır. BM Anlaşması'nın 51. maddesinin lafzi yorumunun da bu görüşe uygun olduğu normatif açıdan incelendiğinde gözlenmektedir.

¹⁷⁸Thomas M. Franck, *Recourse to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 67.

¹⁷⁹ Topal, a.g.k., 105.

¹⁸⁰“UN Security Council Resolution 1368 (2001)”, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

¹⁸¹“UN Security Council Resolution 1373 (2001)”, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

BM Anlaşması'nın 2. maddesinin 4.fıkrasında bulunan yasak; kaynağı ve hedefi devlet olan bir kuvvet kullanımına yönelik olarak düzenlenmişse de aynı kısıtlama Anlaşmanın 51. maddesinde yer almayarak silahlı saldırının kaynağının devlet olması koşulu ifade edilmemiştir.¹⁸²

Buradan çıkarılan sonuç; BM Anlaşması'nın 51. maddesi uyarınca silahlı saldırının, BM'ye üye olan bir devlete karşı yapılmış olması gerekirken, devlet tarafından yapılmış olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu sebeple de söz konusu madde kapsamında; kaynağı önem arz etmeksizin silahlı saldırı seviyesine ulaşmak koşuluyla tüm saldırı çeşitlerini kapsadığı görülmektedir.¹⁸³

3.2.2. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Varan Eylemlerinin Bir Devlete İzafe Edilip Edilmeme Sorunu

Devlet dışı aktörlerin devletlere karşı silahlı saldırı yapabileceğinin ve meşru müdafaa hakkının bu bağlamda hem söz konusu silahlı saldırıların faillerine hem de sorumlusu olan devletlere karşı uygulanabileceğinin kabul edilmesi, hakkın kullanılabilmesi açısından devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdikleri silahlı saldırıların bir devlete izafe edilmesi gerekip gerekmediği sorusunu ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda; verilen farklı yargı kararlarında teröristlerin silahlı saldırıları nedeniyle devletlerin hukuki sorumluluğunun ortaya çıkıp çıkmadığını ortaya koyan ölçütlerin tespit edilmiş olması, teröristlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin isnat edilmesi gerektiğinin kabul edildiği anlamını taşımaktadır. Devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdikleri eylemlere karşı meşru müdafaa hakkının uygulanabilmesi için, söz konusu eylemlerin bir devlete izafe edilmesi gerektiği görüşünün yaygın olduğu ifade edilebilir. Bu görüşün hakim olduğuna ilişkin olarak; 11 Eylül saldırıları ve Suriye İç Savaşına yönelik, devletlerin uluslararası

¹⁸²Michael N. Schmitt, "Preemptive Strategies in International Law", *Michigan Journal Of International Law*, C. 24, S. 513 (2003): 539.

¹⁸³Carsten Stahn, "Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Selfdefence Under Art.51 UN Charter and International Terrorism", *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security Versus Liberty?*, ed. Christian Walter, Vöneky Silja, Volker Röben ve Frank Schorkopf (Berlin: Springer,2003), 827-879.

terörizme karşı meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanımları, isteksizlik, barındırma ve destekleme, kapasite yetersizliği/acizlik vb. teoriler ile terör eylemlerinin sorumluluğunu ilgili devlete izafe etmeye yönelmeleri ispat gösterilebilir.¹⁸⁴

Konuya ilişkin örnek olarak; UAD'nin 2004 Duvar Kararı¹⁸⁵ ve 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'nda¹⁸⁶ devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin bir devlete izafe edilmesinin gerektiğini silahlı saldırının taraflarının devletler olabileceğine kanaat getirerek belirtmiştir.¹⁸⁷

3.2.3. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerinin Bir Devlete İsnadı İçin Gerekli Olan Kıstaslar

Devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilen silahlı saldırıların isnat edilmesinin bir devlete karşı meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için gerektiği görüşü, bu isnat için gerekli olan ölçütlerin neler olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı; silahlı saldırı boyutuna varan terörist eylemlerden devletin hukuken sorumlu olduğu hallerde söz konusu olabilir. Bu nedenle de devletin uluslararası terörizme çeşitli seviyelerde dahil olarak yükümlülüklerini yerine getirmemesi neticesinde ortaya çıkacak sorumluluklarının ve yargı kararlarında bu çerçevede belirlenen koşulların incelenmesi gerekmektedir.

¹⁸⁴Atalay, a.g.t., 46-47.

¹⁸⁵“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion of 9 July 2004, prg. 139”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

¹⁸⁶“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005, prg. 146”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

¹⁸⁷Monika Hakimi, “Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play”, *International Law Studies*, C. 91, S.1 (2015): 4; Tom Ruys, “Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey's Military Operations Against the PKK in Northern Iraq”, *Melbourne Journal of International Law*, C. 9, S. 2 (2008): 356.

3.2.3.1. Devletlerin Uluslararası Terörizme Karşı Uluslararası Terörizme Yönelik Yükümlülüklerini İhlal Etmeleri Sonucu Doğan Sorumlulukları

Uluslararası hukuk kişinin uluslararası hukuka aykırı olarak yaptığı eylemlerinden ya da uluslararası hukuka uygun olmakla beraber çeşitli faaliyetlerinden doğan zararların, zarar gören uluslararası hukuk kişisinde meydana getirdiği etkileri ortadan kaldırmak maksadıyla, uluslararası sorumluluk kavramı uluslararası hukuk literatüründe yer almaktadır.¹⁸⁸

Uluslararası Hukuk Komisyonu'na hazırlanan “Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı”nın 1. maddesinde, “*devletin uluslararası hukuka aykırı her eyleminin sorumluluğunu doğuracağı*” ibaresine yer verilmekte ve 2. maddesinde de,

*“Bir devletin eylem veya ihmali sonucu oluşan durum, uluslararası hukuka göre söz konusu devlete isnat edilebilmesi ve devletin uluslararası bir yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde devletin uluslararası hukuka aykırı bir eylemi söz konusu olur.”*¹⁸⁹

hükmü bulunmaktadır.

Yani bir devletin sorumluluğunu iddia edebilmek için gereken eylem/ihlal; bu eylemin/ihlalin devlete atfedilebilmesi ve söz konusu devletin uluslararası yükümlülüğünü ihlali halinde uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecek ve ilgili devletin sorumluluğu ortaya çıkacaktır. Bu görüş uluslararası terörizm bakımından ele alındığında; bir devletin, bir terörist eylem sebebiyle sorumlu görülebilmesi için bahse konu devletin bu eylemin yapılmasına, devletin uluslararası terörizme farklı katılma seviyeleri kapsamında katkı sağlaması, yani uluslararası terörizme karşı yükümlülüğünü ihlali yeterli olmayacaktır. Bunun nedeni yükümlülük ve sorumluluğun farklı kavramlar olmasıdır. Sorumluluk; yükümlülüğün ihlaline neden olan eylem ve uluslararası hukuk kişisi arasında bulunan illiyet bağının ölçütünü içerir ve yükümlülüğün doğal bir sonucudur. Yani, teröristlerce yapılan bir silahlı saldırıdan zarar gören devlet, söz konusu saldırı diğer bir devletin ülkesinden

¹⁸⁸ Pazarcı, a.g.k., 383.

¹⁸⁹“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

kaynaklı olduğu için o devlete karşı meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanamaz. Bunun için bahse konu silahlı saldırının, ilişkili olduğu iddia edilen devlete izafe edilebilmesi de gerekmektedir. Bu kapsamda bir izafeden bahsedilmek için devletin uluslararası terörizme karışma seviyelerinin; hangi durumlarda devletin doğrudan, hangi durumlarda dolaylı sorumluluğunun doğmasına sebep olduğu incelenmelidir.¹⁹⁰

Devletlerin doğrudan sorumluluğu, devletin resmi görevlilerinin/organlarının veya devlet adına ve devlet kontrolünde çalışan özel kişilerin hukuka aykırı eylemleri sonucunda gündeme gelmektedir. Devletin yetkilerini kullanan görevlileri ya da devletin kendi organları tarafından yapılan eylemlerden devletin açık bir biçimde sorumluluğu olduğu, “Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı”nda belirtilmiştir. Bahse konu tasarının 4. maddesi,

“Fonksiyonu, konumu veya niteliği fark etmeksizin herhangi bir devlet organının eyleminin uluslararası hukuk çerçevesinde devletin eylemi olarak kabul edileceği”

hükmüyle; 5. maddesi de,

“4. madde kapsamında ifade edilen bir devlet organı olmamakla birlikte, devlet otoritesini uygulamak üzere yetkilendirilmiş bir şahıs veya unsurun eylemlerinin de uluslararası hukuk çerçevesinde ilgili devletin eylemleri olarak kabul edileceği”

hükmü ile bu durumu vurgulamaktadır.¹⁹¹

Bu kapsamda; bir devlet görevlisi tarafından devletin kendisine tanıdığı yetkiler kullanılarak bir terör eylemi gerçekleştirilmesi halinde, söz konusu eylemin o devletin bilgisi dâhilinde yapıldığı farz edilmekte ve devletin bu eylem sebebiyle doğrudan sorumluluğu meydana gelmektedir.¹⁹²

¹⁹⁰Atalay, a.g.t., 48-49.

¹⁹¹“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

¹⁹²Sara N. Scheideman, “Standards of Proof in Forcible Responses to Terrorism”, *Syracuse L. Rev.*, C. 24 (2003): 261.

Diğer yandan devletin resmi görevlisi olmamakla beraber, devlet denetiminde çalışan özel şahısların hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdikleri eylemlerde de devletin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu durum “Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri Nedeniyle Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Tasarısı”nın 8. Maddesinde,

“Şahıs veya grupların eylemleri, eğer bu şahıs veya gruplar söz konusu eylemlerin icrasında devletin talimatları, yönlendirmesi ve kontrolü altında hareket ediyorsa, bu eylemlerin uluslararası hukuk çerçevesinde ilgili devletin eylemleri olarak kabul edileceği”

ibaresi ile ifade edilmiştir.¹⁹³ Ancak, burada üzerinde durulması gereken nokta, özel kişilerin devletin herhangi bir talimatı veya yönlendirmesi olmadan tümüyle kendi inisiyatifleri içerisinde bir diğer devlete karşı yaptıkları eylemlerden sadece ülkesi kaynaklı olması nedeniyle o devletin doğrudan sorumlu gösterilemeyeceği hususudur. Devletin bu kapsamdaki sorumluluğu uluslararası terörizm bakımından incelendiğinde bir terörist eylem; devletin kontrolü, planlaması ya da yönlendirmesi altında bulunan teröristlerce yapılırsa, kendi *de facto* görevlisince yapılmış gibi olmaktadır.¹⁹⁴

Bu bağlamda 1974 tarihli ve 3314 sayılı “Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı”nın 3/g maddesinde bulunan,

*“Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.”*¹⁹⁵

ibaresinden, özel kişilerin devlet adına da eylem yapabileceği, bu nedenle de bu eylemin devlete ithaf edilebileceği ve devletin bu eylemden sorumlu

¹⁹³“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001”, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

¹⁹⁴Davis Brown, “Use of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self-Defense and Other Responses”, *Cardozo Journal International & Comparative Law*, C. 11 (2003): 9.

¹⁹⁵“UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression-19 December 1974”, <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

gösterilebileceği yorumuna varılabilmektedir.

UAD da, Nikaragua Davası'na yönelik verdiği kararda bahse konu madde metninin örf ve âdet hukuku bağlamında olduğunu belirterek, tüm devletler için geçerliliğini vurgulamıştır. Divan bu kararında aynı zamanda, özel kişilerin eylemlerinden dolayı devletin sorumluluğunun ortaya çıkmasına yönelik yorumunu, ABD'nin maddi destek verdiği, denetimi altında olan ve emirleri çerçevesinde faaliyet gösteren UCLAS (Unilaterally Controlled Latino Assets) adlı unsurlarca Nikaragua'daki bazı hedeflere yönelik gerçekleştirilen saldırılardan ABD'nin sorumlu olup olmadığına yönelik verdiği görüşünde belirtmiştir. Bu kapsamdaki görüşünü UAD,

“ABD askeri personelinin eylemlerde doğrudan yer aldığına kanıtlanmamasına rağmen, ABD gayri resmi devlet görevlilerinin eylemlerin planlanması, yönlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi safhalarına katıldığı ortaya çıkmıştır. ABD vatandaşları eylemlerin planlanması, yönlendirilmesi ve desteklenmesi kısmıyla ilgilenirken, eylemlerin gerçekleştirilmesi UCLAS'ın göreviydi. Bu nedenle söz konusu saldırılar, ABD'ye isnat edilebilir.”

şeklinde ifade etmiştir.¹⁹⁶ Devletlerin kendi görevlileri tarafından yapılan terör eylemlerinden doğan doğrudan sorumlulukları tartışmasıdır. Bununla birlikte, devletin uluslararası terörizme sponsor olması bağlamında değerlendirilen terör eylemlerini kontrol etme, planlama, yönlendirme hallerinde de eylem söz konusu devlete izafe edilebilmekte ve uluslararası terörizme karşı yükümlüğünü ihlal etmesi sonucunda devletin doğrudan sorumluluğu ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan devletin uluslararası terörizme karışarak yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda bir terör eyleminin meydana gelmesi söz konusu olsa da eylemi yapan terör unsuru üzerinde bu devletin kontrolü ya da denetimi bulunmuyorsa, devletin dolaylı sorumluluğu gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, devletin bir terör eyleminden doğan dolaylı sorumluluğu, bu devletin uluslararası

¹⁹⁶“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 86”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

terörizme müsamaha göstererek ya da destek vererek karışması neticesinde yükümlülüklerini ihlal etmesiyle meydana gelmektedir. Devletin, bir terör eyleminin yapılmasına ilişkin malzeme/silah/patlayıcı/teçhizat vb. sağlaması, ulaşım ve iletişim imkânı vermesi, güvenli yer tahsis etmesi, teröristleri barındırması, ülkesinin terör unsurlarınca üs şeklinde kullanılmasına rıza göstermesi, saldırıları önlemek için gereken önlemleri almaması vb. durumlarda dolaylı sorumluluğu doğmaktadır.¹⁹⁷

Bununla birlikte; bir devletin uluslararası terörizme destekte bulunması ya da hoşgörü göstermesi halinde dolaylı sorumluluğunun meydana geleceği hususunda görüş birliği bulunmaktayken, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında aciz olması, yani ülkesinde bulunan terör unsurlarının faaliyetlerini engelleyememesi halinde de sorumluluğunun bulunduğu hususunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Örnek olarak Ahmet Hamdi Topal; ülke topraklarında denetimi sağlamada başarısız devletlerin teröristler için elverişli barınma bölgeleri durumunda olduğunu, devletlerin bu başarısızlığının meydana getirdiği tehdidin pasif davranıştan kaynaklanan bir tehdit olduğunu, bu devletlerin topraklarından hareketle meydana gelen terörist saldırıların söz konusu devlet tarafından önlenememesi ve bu saldırıların devamlılık göstermesi halinde ise mağdur durumundaki devletin gereklilik ve orantılılık esasına göre muhtemel müteakip saldırıları engelleyebilmek adına kuvvet kullanabileceği görüşünün öne sürüldüğünü belirtmektedir.¹⁹⁸ Bu görüşü destekleyenlerden Robert F. Turner ise; bir devletin, teröristlere destek vermemesine rağmen ülkesinin terör örgütlerince güvenli bölge biçiminde kullanılmasını önlemek ve ülkesinden hareketle meydana gelen terör saldırılarını bitirmek için kapasitesinin yetersiz olması halinde, barışçı çözüm yöntemlerinin de olumlu netice vermemesi koşuluyla, mağdur devletin ülkesine yapılan terörist eylemleri engellemek maksadıyla bahse konu devletin ülkesine girmesini son çare niteliğinde olan meşru bir hak şeklinde

¹⁹⁷Scheideman, a.g.m., 263.

¹⁹⁸Topal, a.g.k., 139.

değerlendirmektedir.¹⁹⁹

Buna karşılık Oscar Schachter ise, teröristlerin bir devletin ülkesindeki varlığının, bu teröristlerin yaptığı eylemlerin ilgili devlete isnat edilebilmesi açısından yetersiz olduğunu, yani ülkesinden kaynaklı bu eylemleri engellemekten aciz durumdaki devlete karşılık kuvvet kullanılmasının meşruluk taşımayacağını ifade etmektedir.²⁰⁰ Jordan J. Paust da yine aynı şekilde, konuyu BM Anlaşması kapsamında ele alarak, BMGK veya bölgesel bir örgütün, kapasite yetersizliği nedeniyle ülkesinin terör faaliyetleri için kullanılmasını önleyemeyen devlete karşılık kuvvet kullanımına yönelik herhangi bir yetkisi bulunmadığını, bu nedenle de bahse konu devlet bir silahlı saldırıya doğrudan müdahil olmadığı sürece meşru müdafaa hakkından bahsedilemeyeceğini belirtmektedir.²⁰¹

3.2.3.2. Devlet Dışı Aktörlerin Eylemlerinden Devletlerin Sorumlu Olmasına İlişkin Yargı Kararları İle Ortaya Konulan Ölçütler

Devlet dışı aktörlerin hukuka aykırı olarak yaptıkları eylemlerden dolayı ilgili devletin sorumluluğunun meydana gelip gelmeyeceği hususu, aşağıda anlatılan çeşitli yargı kararlarında belirtilen ölçütlerle ifade edilmiştir.

UAD tarafından Nikaragua'nın, ABD'nin Nikaragua'da iktidarda olan Sandinista yönetimini devirmeye yönelik muhalif Kontralara destek verdiği, bu yolla da içişlerine müdahale ettiği iddiasıyla yaptığı başvuru dolaylı saldırının oluşması açısından iki biçimde incelemiştir.²⁰²

¹⁹⁹Robert F. Turner, "Legal Responses to International Terrorism: Constitutional Constraints on Presidential Power", *Houston Journal of International Law*, C. 22 (1999): 89.

²⁰⁰Oscar Schachter, *International Law in Theory and Practice* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991), 164-165.

²⁰¹Jordan J. Paust, "Use of Armed Force Against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond", *Cornell International Law Journal*, C. 35 (2002): 540.

²⁰²Topal, a.g.k., 141.

Nikaragua'nın başvuru gerekçesine yönelik olarak yaptığı değerlendirmede Divan ilk olarak,

*“İsyancı Kontralar, ABD'nin de facto organları değildi.... Kontraların finanse edilmesine, örgütlenmesine, eğitilmesine, desteklenmesine ve teçhiz edilmesine katılım hâkim ya da kararlı bile olsa hedeflerin seçilmesi... ve onun operasyonunun tamamen planlanması, Kontralar tarafından işlenmiş eylemlerin ABD'ye izafe edilmesi amacı için hâlâ kendi içinde yetersizdir. Bu eylemin ABD'nin hukuksal sorumluluğuna neden olması için, prensip olarak, devletin ileri sürülen ihlallerin işlenmiş olma sürecinde askeri ya da paramiliter operasyonların **etkin kontrolüne** sahip olmuş olduğu kanıtlanmak zorundadır.”*

fikrini benimsemiştir.²⁰³ ABD aslında Nikaragua'da Sandinista yönetiminin devamında yönetime gelen Somoza yönetiminin ulusal muhafızlarından oluşturduğu Kontraları; teşkilatlandırmak, onlara silah sağlamak, finansal destek ve askeri eğitim vermek suretiyle iktidardaki yönetimi devirmek için yönlendirmiştir.²⁰⁴ Ancak Divan, ABD'nin tüm bu desteklerine ve iktidara ilişkin bir takım eylemlerin planlanmasında rolü olmasına karşılık, Kontralarca yapılan eylemlerin ABD'ye isnat edilebilmesi için gereken sınırı çok üst seviyede tutarak ABD'nin Kontralar üstünde etkin bir denetimi bulunmadığı ve Kontraların ABD'nin *de facto* bir organı haline dönüşmediği hükmüne varmış ve bu çerçevede ABD açısından dolaylı bir saldırının gerçekleşmediğine karar vermiştir.²⁰⁵

Divan bu konudaki ikinci değerlendirmesini ise, Nikaragua'nın, El Salvador'da faaliyette gösteren isyancı FMLN (Farabundo Marti de Liberacion Nacional) örgütüne gösterdiği desteğin, Nikaragua karasularına ABD'nin mayın döşemesini ve Nikaragua'ya karşı diğer askeri faaliyetlerde bulunmasını meşrulaştırdığı tezi üzerinden gerçekleştirmiştir. Divan, bu iddiaya ilişkin değerlendirmesini ise,

“Devletin, diğer bir devlet ülkesine silahlı çeteler göndermesinin silahlı bir saldırı oluşturmaya yeteceği, ancak silah, lojistik ya da diğer destek şekillerinin sağlanmasının, silahlı saldırı sayılamayacağı”

²⁰³“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 110, 115”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

²⁰⁴ Başeren, a.g.k., 145-146.

²⁰⁵ Derek Jinks, “State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups”, *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 88-89.

hükmü ile Nikaragua açısından da dolaylı saldırının gerçekleşmediğini karara bağlayarak yapmıştır.²⁰⁶ Etkin denetim ölçütü açısından devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin bir devlete isnat edilerek o devletin sorumlu tutulabilmesi için bahse konu devletin bu kişiler üstünde etkili bir kontrole sahip olması gerektiği, Nikaragua Davası’nda vurgulanan ölçüt olmuştur.

Nikaragua Davası’nda UAD’nin ifade ettiği etkin denetim ölçütünün katı yapısı, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi’nce, bütünsel denetim ölçütünün Prosecutor v. Du[Ko Tadi] Davası’nda esas olarak alınmasıyla beraber yumuşatılmıştır.²⁰⁷

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, Bosna Hersek’te Bosnalı Sırplar tarafından gerçekleştirilen eylemlerde Sırbistan’ın sorumluluğuna ve Bosna Hersek’te meydana gelen çatışmaların uluslararası özelliğine yönelik incelemesinde, etkin denetim ölçütünü esas alarak, Sırbistan’ın Bosna Sırp Ordusu’na verdiği desteğin ve mali yardımın, söz konusu güçlerce yapılan eylemlerin Sırbistan’a izafe edilebilmesi açısından yeterli neden olmadığına hükmetmiştir.²⁰⁸ Temyiz Dairesi Yargılama Dairesi’nin almış olduğu bu kararı; etkin denetim ölçütünün, devletin sorumluluğuna ilişkin hükümler ve yargısal uygulamalarla uyumsuz olduğunu gerekçe göstererek bozmuştur. Temyiz Dairesi, devletin özel silahlı kişiler üstünde bütünsel denetimi bulunmasının, söz konusu kişilerin hukuk dışı eylemlerinin ilgili devlete isnat edilmesi açısından yeterli olduğuna ve etkin denetim ölçütünün uygulanmasının gerekmediğine karar vermiştir. Bu kapsamda davaya yönelik değerlendirmesini yapan Temyiz Dairesi, Bosna Hersek’teki silahlı çatışmanın uluslararası özellikte olduğuna ve Bosnalı Sırp

²⁰⁶“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986, prg. 126-127”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2020].

²⁰⁷Derek Jinks, “State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups”, *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 89.

²⁰⁸“Prosecutor v. Du[Ko Tadi] a/k/a/ “Dule”, Case No: IT-91-1-T, 7 May 1997, Opinion and Judgment”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

güçlerince yapılan eylemlerin Sırbistan'a isnat edilebileceğine hükmetmiştir.²⁰⁹ Bütünsel denetim ölçütünün sahip olması gereken nitelikler, Temyiz Dairesi'nin konuya ilişkin kararında açıklanmıştır. Bahse konu kararda,

“Uluslararası Hukuk çerçevesinde denetleyen otoriteler kendilerine bağlı birimlerin operasyonlarının tümünü planlaması, bunların hedeflerini seçmesi ya da askeri operasyonların gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Uluslararası İnsani Hukukun herhangi ileri sürülen ihlalleri için özel emirler vermesi katıyen zorunlu değildir. Uluslararası Hukukun gerektirdiği denetim, bir devlet (ya da bir silahlı çatışma çerçevesinde çatışmaya bir taraf) askeri gruba finansman sağlar, grubu eğitir, teçhiz eder ya da operasyonel destek sağlarsa ve bunlara ilave olarak grubun askeri eylemlerini örgütler, koordine eder ya da planlarsa var sayılır.”²¹⁰

ifadesi yer almıştır. Bütünsel denetim ölçütünün etkin denetim ölçütünü önemli derecede yumuşattığı açıkça ortada olsa da vurgulanması gereken nokta; her iki ölçütün de ortak paydasının devletlerin devlet dışı aktörler üstündeki denetiminin, onları teşvik etmek, basit bir biçimde desteklemek veya eylemlerine hoşgörü göstermekten ileri giderek yönlendirme ve kontrol temellerini içermesidir.²¹¹

UAD ayrıca; 4 Kasım 1979 tarihinde İranlı öğrencilerin Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni işgal ve sonrasında da elçilik personelini rehin alma eyleminin İran'a isnat edilip edilemeyeceği hususunu Tahran Rehineler Davası'nda incelemiştir. UAD bu konuyu zamansal bakımdan iki aşamada değerlendirmeye almıştır.²¹²

İlk olarak, elçilik binasının işgal edilmesi incelemeye alınmıştır. Divan, her ne kadar o dönemki lider olan Ayetullah Humeyni'nin İranlı öğrencilere ilişkin ABD ve İsrail'e yönelik eylemde bulunmaları çağrısı mevcut olsa da eylemi

²⁰⁹“Prosecutor v. Du[Ko Tadi] a/k/a/ “Dule”, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

²¹⁰“Prosecutor v. Du[Ko Tadi] a/k/a/ “Dule”, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment, prg.137”, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

²¹¹Jinks, a.g.m., 89.

²¹²Topal, a.g.k., 146-147.

gerçekleştiren faillerin İran'ın resmi görevlileri ya da unsurları olduğuna ilişkin bir kanıt görememiş, İran Devleti adına bu işgal eyleminin ifa edilmediğine kanaat getirerek İran'ın söz konusu eylemden dolayı sorumlu gösterilemeyeceğine karar vermiştir.²¹³

İkinci olarak ise UAD, işgal sonrası meydana gelen gelişmeleri incelemesine katmıştır. Bu aşamada, İran'ın olayları önlemek adına herhangi bir girişimde bulunmaması ve söz konusu olayları teşvik edip onaylayan açıklamalar yapması neticesinde İran'a eylemin isnat edilebileceğine ve bu bağlamda da İran'ın hukuki sorumluluğunun meydana geldiğine karar vermiştir.²¹⁴ Devlet ile eylemin failleri arasında resmi bir illiyet bağı bulunmamasına rağmen, devlet tarafından eylemin zımnen de olsa kabul edilmesi ya da onaylanması, ilgili devletin hukuki sorumluluğunu doğurmaktadır.

3.2.4. Eylemleri Bir Devlete İzafe Edilen Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı

Devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği silahlı saldırı seviyesine varan eylemlerin bir devlete izafe edilebilmesi ve bu şekilde mağdur devletin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanabilmesini açıklayan hususlar; devletin bahse konu eylemlerden doğan sorumluluğu ile direkt olarak ilişkilidir. Bu ilişki, konu uluslararası terörizm kapsamına indirgendiği takdirde daha açık şekilde görülmektedir. Bir devletin çeşitli yollarla uluslararası terörizme karışarak uluslararası terörizme ilişkin yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda bir terör eylemi meydana gelirse, söz konusu devletin o eylemden doğan sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Meydana gelen bu sorumluluğun niteliği, terör eylemi saldırısına uğrayan devletin meşru müdafaa hakkının ortaya çıkıp çıkmadığının tespitini

²¹³“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 11.04.2020].

²¹⁴“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 11.04.2020].

yapacak olan izafe edilebilme durumunun söz konusu olup olmadığını belirlemektedir. Eğer bu sorumluluk doğrudan sorumluluk özelliği taşıyorsa, terör eylemi alakası bulunan devlete isnat edilebilir ve mağdur olan devletin muhtemel müteakip terör saldırılarını engellemek maksadıyla, meşru müdafaa hakkı söz konusu olur. Bununla birlikte, devlet dışı aktörlerin eylemlerinden dolayı devletlerin sorumlu olmasına ilişkin yargı kararları ile tespit edilen etkin denetim – bütünsel denetim – onaylama ölçütlerinin bulunması halinde de söz konusu eylemin devlete isnat edilmesi mümkün olmakta ve meşru müdafaa hakkının kullanılmasından söz edilebilmektedir.²¹⁵

Somut bir biçimde meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımının hangi hallerde mümkün olduğunu açıklamak bakımından; bizzat devlete ait kendi organları/görevlileri tarafından terör eylemi gerçekleştirilmesi, eylemi yapan terör unsurlarının devletin kontrol ve denetiminde bulunması, devletin terör unsurlarına mali destek vermesi, operasyonel destek sağlaması, terör unsurlarını eğitmesi ya da teçhizatlandırması ve söz konusu bu unsurların eylemlerini örgütlemesi ya da planlaması, gerçekleşen bir terör eylemini kabul etmesi veya onaylaması hallerinde eylemler bu devlete izafe edilebilmektedir. Devletin, bir terör eyleminin yapılmasına ilişkin ulaşım ve iletişim imkânı vermesi, malzeme/silah/teçhizat/patlayıcı vb. sağlaması, güvenli yer tahsis etmesi, ülkesinin terör unsurlarınca üs şeklinde kullanılmasına rıza göstermesi, teröristleri barındırması ve saldırıları engellemek maksadıyla gereken önlemleri almaması vb. hallerde ise izafe mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte uygulamada; ifade edilen bu değerlendirmeler ve sınırlandırmalar bağlamında, yaptıkları eylemler bir devlete izafe edilemeyen terör örgütlerine karşılık olarak da meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanımı uygulandığı ve uluslararası toplumun da bu uygulamaları büyük ölçüde benimsediği gözlenmektedir.²¹⁶

²¹⁵Atalay, a.g.t., 58-59.

²¹⁶a.g.t., 59.

3.2.5. Eylemleri Bir Devlete İfade Edilemeyen Devlet Dışı Aktörlere Karşı ‘İsteksizlik veya Acizlik Doktrini’ Kapsamında Meşru Müdafaa Hakkı

Eylemleri bir devlete ifade edilemeyen devlet dışı aktörlere karşı ‘isteksizlik veya acizlik doktrini’ kapsamında meşru müdafaa hakkı, Suriye’de DAES’e yönelik yapılan müdahaleler bağlamında ‘isteksiz ya da aciz (yetersiz) devlet’ doktriniyle yeniden konuşulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda; ABD²¹⁷, Avustralya²¹⁸, Kanada²¹⁹ ve Türkiye²²⁰, uluslararası koalisyonun birer parçası olarak, Suriye’deki terör unsurlarına karşı müdahalelerine yönelik BMGK’ye sundukları mektuplarda isteksiz ya da aciz devlet ifadelerini kullanmışlardır.

İsteksizlik veya acizlik doktrini; bir devletin, ülkesinde konumlanan devlet dışı aktörün sebep olduğu tehdidi sona erdirmeye konusunda isteksiz ya da aciz olması halinde, mağdur durumundaki devletin, kendi sınırlarının ötesinde meşru müdafaa yapabilmesi ve böylelikle de terör örgütünün konumlandığı devletin rızasını alma zorunluluğunun ortadan kalkması biçiminde ifade edilmektedir.²²¹

Doktrin bahse konu tanımı kapsamında, devlet dışı aktör ve ev sahibi devlet arasında bir illiyet bağının bulunmaması fakat ev sahibi devletin, ülkesinde bulunan devlet dışı aktörün saldırıya maruz kalan devlete ilişkin faaliyetlerini önleyememesi veya önleme hususunda yetersiz kalması halinde, saldırıya maruz kalan devletin devlet dışı aktöre karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında ev sahibi devletin ülkesinde eylemler yapabileceğini belirtmektedir. Bu niteliğiyle doktrin, uluslararası hukukun ev sahibi devletin rızası bulunmadan ülkesel egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün ihlal edilemeyeceği ilkesi ile saldırıya maruz kalan devletin

²¹⁷“UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014.”, <https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

²¹⁸“UN Security Council S/2015/693 – 9 September 2015.”, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_693.pdf [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

²¹⁹“UN Security Council S/2015/221 – 31 March 2015.”, <https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

²²⁰“UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.”, <https://undocs.org/S/2015/563> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²²¹ Gareth D. Williams, “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”, *University of New South Wales Law Journal*, C. 36, S. 2 (2013): 625.

kendini koruyabilmek maksadıyla sahip olduğu meşru müdafaa hakkının varlığı ilkesi arasında bir çatışma yaratmaktadır. Bu çatışmanın önlenmesi; doktrin eğer BM Anlaşması madde 2/4 ile kabul edilen kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak değerlendirilirse, bu doktrinin; ya BM Antlaşması'nın 51. maddesi ile kabul edilen meşru müdafaa hakkının, söz konusu doktrini de kapsayacak biçimde geniş yorumlanarak içeriğinin genişletilmesi ile veya teamül hukuku çerçevesinde meşru müdafaa hakkı ile gerekçelendirilmesi şeklinde gerçekleşebilir.²²² Suriye'de barınan terör gruplarıyla mücadele kapsamında devlet uygulamaları incelendiğinde, isteksizlik ya da acizlik doktrininin ileri süren devletlerin BMGK'ye gönderdikleri mektuplarda eylemlerini BM Anlaşması'nın 51. maddesinde bulunan meşru müdafaa hakkına dayandırdıkları görülmektedir. Bununla birlikte, BM Anlaşması'nın isteksizlik ya da acizlik doktrinine açık şekilde yer vermemiş olması ve bahse konusu doktrinin meşru müdafaa hakkının genişletilmesi biçiminde meşrulaştırılmasının kesin çözüm olmadığı düşüncesi, akademisyenleri doktrini meşrulaştıracak yasal dayanaklar bulmaya yöneltmiştir.

Akademisyenler arasında doktrinin, isteksiz 've' aciz olarak mı, yoksa isteksiz 'veya' aciz olarak mı kabul edilmesi gerektiği hususunda görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Örnek olarak; Ashley Deeks ve Gareth D. Williams doktrini 'veya' biçimiyle kabul ederken²²³, Louise Arimatsu ve Michael Schmitt 've' biçimiyle kabul etmektedir.²²⁴ Ancak resmi dokümanlarda doktrinin 'veya' biçimiyle kullanılması, ev sahibi devletin isteksiz ya da aciz olması hallerinden herhangi birinin vukuu bulmasında bahse konu doktrinin öne sürülebileceği yorumunu daha gerçekçi hale getirmektedir.²²⁵ Bu görüş, ev sahibi devletin, istekli olmasına rağmen kapasite eksikliği bulunmasından ötürü, isteğini

²²²Gregory Travalio, John Altenburg, "Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force", *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 113.

²²³Ashley Deeks, "Unwilling or Unable, Towards a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense", *Virginia Journal of International Law*, C. 52, S. 3 (2012):495.

²²⁴Louise Arimatsu, Michael Schmitt, "Attacking 'Islamic State' and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape", *Columbia Journal Transnational Law*, C. 53, S. 1 (2014): 21.

²²⁵Madeline Holmqvist Skantz, "The Unwilling or Unable Doctrine – The Right to Use Extraterritorial Self-Defense Against Non-State Actors" (Thesis in International Public Law, Stockholm University, Faculty of Law, Spring Term 2017), 32.

gerçekleştiremediği hallerde söz konusu ülke sınırları içerisinde, rızası olmasa bile mağdur durumdaki devletin kuvvet kullanmasına imkan tanımaktadır.

İsteksizlik veya acizlik doktrini yasal dayanak açısından örf ve âdet hukuku bağlamında yer alan meşru müdafaa hakkının gereklilik ölçütü ile temellendiren görüşler de bulunmaktadır. Bu ölçüt bağlamında, eğer mağdur devletin meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanması durumu mevcutsa; ev sahibi devletin, ülkesinden kaynaklanan devlet dışı aktör tehdidini önlemede ne derece yeterli veya istekli olduğu konusu, gereklilik ölçütünün tespit edilmesinde dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede; mağdur durumdaki devletin, ev sahibi devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmesinin gerekliliği, mağdur devletin ev sahibi devletin muhtemel olarak gerçekleştirecek müteakip saldırıları önlemek için gerekli tedbirleri alma hususunda isteksiz veya aciz olduğunu kanıtlamasını gerekmektedir. Çünkü, ev sahibi devlet istekli ve yeterli güce sahip durumdaysa, kuvvet kullanımı gereksiz ve hukuk dışı olacaktır.²²⁶

Aynı zamanda, mağdur durumdaki devlet, devlet dışı bir aktöre karşı kuvvet kullanırken, yalnızca gerçekleşen saldırının niteliğinin söz konusu eylemi mümkün kılıp kılmadığını değil, bununla birlikte ev sahibi devletin durumunu da göz önüne almalıdır. Bu tespit, ev sahibi devletin meydana gelen tehdidi bastırma hususundaki isteksizlik veya acizliğine ilişkindir. Ev sahibi devlet eğer isteksiz ya da acizse, saldırının mağduru devlet, devlet dışı aktöre karşı ev sahibi devletin ülkesinde kuvvet kullanımını gerekli görüp orantılı ve makul zamanda kuvvet kullanımı gerçekleştirirse kuvvet kullanımı meşru olur.²²⁷ Bu kapsamda, ev sahibi olan devletin silahlı saldırının parçası olma biçimi ve seviyesi, mağdur devletin kuvvet kullanmasının meşrulaştırılması açısından değil, bu kuvvet kullanmanın muhatabı bakımından önem arz etmektedir. Çünkü, silahlı saldırı ev sahibi devlete isnat edilemediği ya da ev sahibi devlet mağdur devletin meşru müdafaa hakkını kullanmasını önlemediği durumlarda muhatap ev sahibi devlet olmayacaktır. Böyle

²²⁶Dinstein, a.g.k., 275.

²²⁷Deeks, a.g.m., 495.

bir durumda hedef, rızası olmadan ev sahibi devletin ülkesinde bulunan devlet dışı aktör olacaktır.²²⁸

UAD'nin 2004 Duvar Kararı²²⁹ ve 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'nda²³⁰ silahlı saldırının taraflarının devletler olacağı görüşüyle, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin devlete atfedilmesinin gerektiği görüşünün; kendi ülkesindeki devlet dışı aktörler üzerinde etkili olamayan bir ev sahibi devletin ülkesinde buna karşılık olarak eylemlerde bulunulmasını yasaklayan bir görüş olarak değil, devlet dışı aktörden kaynaklanan silahlı saldırı ev sahibi devlete izafe edilemediğinde, ev sahibi devlete karşı olarak kuvvet kullanılmasını yasaklayan bir görüş şeklinde değerlendirilmesi de bu fikre destek olmaktadır.²³¹ Bu iki karara yönelik olarak Yargıç Kooijmans'nın karşı görüşleri de bu yorumla aynı doğrultudadır. Bahse konu yargıç, 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı'na yönelik görüşünde ev sahibi devletin ülkesinden kaynaklanan bir düzensiz çete saldırısının, bu saldırı ev sahibi olan devlete atfedilemezse bile bir silahlı saldırı özelliği taşıdığını, dolayısıyla mağdur olan devletin meşru müdafaa hakkını kabul etmemenin uygun olmayacağını, devlet dışı aktörün saldırının faili olduğunu, BM Anlaşması'nda da devlet olması şartı bulunmadığını ileri sürmüştür.²³² Söz konusu yargıç, 2004 Duvar Kararı'na yönelik görüşünde de, BMGK'nin 1368 (2001) ve 1373 (2001) sayılı kararlarında silahlı saldırı faillerinin devletler olacağına ilişkin bir atıf yapmadan bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkından söz edildiğini, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde de silahlı saldırının kesinlikle bir devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine

²²⁸Dawood I. Ahmed, "Defending Weak States Against the 'Unwilling or Unable' Doctrine of Self-Defense", *Journal of International Law & International Relations*, C. 9, S. 1 (2013): 12-13.

²²⁹"Legal Consequences Of The Construction Of A Wall In The Occupied Palestinian Territory", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

²³⁰"International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

²³¹Kimberly N. Trapp, "Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors", *International Comparative Law Quarterly*, C. 56 (2007): 147.

²³²"Separate Opinion of Judge Kooijmans, s. 314, prg. 30", <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 17.04.2020].

yönelik bir hüküm yer almadığını belirtmiştir.²³³

Ev sahibi devlete ülkesel egemenliği zarara uğramadan evvel, ülkesinde konuşlu devlet dışı aktörlerin neden olduğu tehdidi önlemesi için sunulan bir olanak²³⁴ olarak belirtilen ve isteksizlik veya acizlik doktrininin devreye girmesine olanak tanıyan gereklilik şartının sağlanmasını öngören bazı ölçütler ileri sürülmüştür. Bu ölçütleri Ashley Deeks aşağıdaki biçimde sıralanmıştır:

“a) Tek taraflı kuvvete başvurmadan önce ev sahibi devletin rızası ve işbirliği aranmalıdır.

b) Ev sahibi devletten, devlet dışı aktörden kaynaklanan tehdidi engellemesi istenmeli ve bunun için makul bir süre tanınmalıdır.

c) Ev sahibi devletin, devlet dışı aktörün barındığı veya eylemlerini gerçekleştirdiği bölgeye ilişkin kontrol yeteneği ve kapasitesi değerlendirilmelidir.

ç) Devlet dışı aktörün yarattığı tehdidi ortadan kaldırmak adına ev sahibi devletin sunduğu öneriler dikkate alınmalıdır.

d) Ev sahibi devletle olan daha önceki ilişki kıymetlendirilmelidir.”²³⁵

Yoram Dinstein da bu konuda birtakım ölçütler belirlemiştir:

“a) Mağdur devletin mukabil eylemi, gerçekleşmiş bir silahlı saldırıya karşı olmalı, gelecekte olması muhtemel bir saldırıyı engellemek maksatlı kuvvete başvurulmamalıdır.

b) Gerçekleşmiş olan saldırıların gelecekte de devam edebileceği öngörülebilmelidir. Bu durum, mağdur devletin karşı eyleminin, cezalandırma değil savunma maksatlı olduğunu gösterir.

c) Ev sahibi devletin, isteksiz veya aciz olduğu mağdur devlet tarafından soruşturulmalı ve teyit edilmelidir.

²³³“Separate Opinion of Judge Kooijmans, ss. 229-230, prg. 35”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-03-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 17.04.2020].

²³⁴Gareth D. Williams, “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”, *University of New South Wales Law Journal*, C. 36, S. 2 (2013): 625.

²³⁵Deeks, a.g.m., 490.

c) Eger ilk bakışta nafîle olduğu düşünülmezse, mağdur devletçe ilk olarak ev sahibi devletin rızasının alınması hususu aranmalıdır.

d) Mağdur devletçe, bütün yasal yollara başvurulması ve sonuç alınamaması durumunda, kuvvet kullanımı son alternatif olarak tercih edilmelidir.”²³⁶

İsteksiz veya aciz devlet doktrininin uygulanmasına hukuki zemin niteliği taşıması bağlamında öne sürülen diğer bir husus da Dostça İlişkileri Bildirisi ismiyle bilinen “BM Anlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı”dır. Söz konusu bildiriye,

*“Her devletin, başka bir devletin toprağına saldırı amacını taşıyan, ücretli askerler de dâhil olmak üzere, düzensiz güçler ya da silahlı grupları örgütlemek veya örgütlenmelerini teşvik etmekten veya kendi ülkesinde böyle hareketlerin yapılmasına yönelik organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma”*²³⁷

yükümlülüğü yer almış ve UAD tarafından 2005 Silahlı Faaliyetler Kararı’nda, örf ve âdet hukuku kapsamında bu yükümlülüğün bulunduğu ifade edilmiştir.²³⁸ Bazı akademisyenler tarafından bu çerçevede, devlet dışı aktörlere yardım ve yataklık etmek suretiyle bahse konu bildiriye ihlal eden ev sahibi devletin ülkesinde, devlet dışı aktöre karşı kuvvet kullanımının meşru nitelikte olduğu öne sürülmüştür. Abraham D. Sofaer’e göre, bir devletin uluslararası hukuk bağlamında yükümlülüklerini ihlal etmesi halinde, mağdur devletin tehdidi engellemede başka çaresi bulunmuyorsa, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyen bu devletin toprak bütünlüğüne belirli bir derecede tecavüz edebilir.²³⁹ Konuya ilişkin uygulamaya örnek olarak, Türkiye’nin 1996 ve 1997 yıllarında Irak’ın kuzeyinde PKK terör örgütüne karşı icra ettiği operasyonlara yönelik sunduğu gerekçe

²³⁶Dinstein, a.g.k., 250.

²³⁷“Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 19.04.2020].

²³⁸“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005, prg. 162”, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

²³⁹Abraham D. Sofaer, “Terrorism, the Law, and the National Defense”, *Military Law Review*, C. 126 (1989): 106-107.

gösterilebilir. Türkiye, BMGK'ye sunduğu mektupta, Irak tarafından Dostça İlişkiler Bildirisi'nin devletlerin kendi topraklarında gerçekleşen terörist faaliyetlere rıza göstermemesi yükümlülüğüne uyulmadığını, eğer komşu devlet, ülkesinin bu tür saldırılar maksadıyla kullanılmasını önleme konusunda isteksiz veya yetersiz ise bu halin mağdur olan devletin komşu ülkeden gelen saldırılardan korunmak maksadıyla gerekli ve uygun kuvvete başvurmasını kaçınılmaz kılacağını beyan etmiştir.²⁴⁰

3.2.6. Devlet Dışı Aktörlerin Silahlı Saldırı Seviyesine Ulaşan Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımının Örf ve Âdet Hukuku Şartları Açısından Değerlendirilmesi

Bir terör eylemi karşısında kuvvet kullanımının gerekliliğine yönelik yapılan değerlendirmede, her somut olay özelinde; eylemin özelliği, teröristlerin gücü, maksatları gibi bir takım etkenlerin değerlendirmeye alınması gereklidir.²⁴¹ Bu bağlamda; Tahran Rehineler olayı sırasında, ABD'nin rehinelerini kurtarmak maksadıyla kuvvet kullanmasının gereklilik koşulunu sağlayıp sağlamadığının tespiti, barışçı yolların tüketilme durumunun yanında rehinelerin yaşam tehlikesi içerisinde bulunmalarının da dikkate alınmasını gerektirmiştir. UAD'de dava henüz neticelenmediğinden barışçıl çözüm yöntemlerinin normatif bakımdan incelendiğinde tüketilmediği düşüncesi söz konusu olmakla beraber, rehinelerin yaşam tehlikelerine ilişkin endişe ve bu endişenin yaşanan mevcut gelişmelerle beraber artması operasyonu meşru kılmıştır.²⁴²

Aciliyet koşulunu uluslararası terörizm kapsamında değerlendirdiğimizde ise; terör eyleminden hemen ardından mukabil fiilin icra edilmesinin mümkün olmadığı hallerle sıkça karşı karşıya kalındığı gözlenmektedir. Aciliyet koşulunun ortaya çıktığı süreçte silahlı saldırının failinin kimlik ve yerinin bulunamaması durumu söz konusu olmazken, terörizmin gündeme gelmesi ve uluslararası bir boyuta ulaşması

²⁴⁰“UN Security Council S/1996/479 – 2 July 1996.”, <https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-Letter-7-2-1996.pdf> [Erişim Tarihi: 19.04.2020].

²⁴¹Uri Shoham, “The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense”, *Military Law Review*, (1985): 193'ten aktaran Topal, *a.g.k.*, 152.

²⁴²Schachter, *a.g.k.*, 166.

böyle bir sorunu yaratmıştır. Bu bağlamda; terörist unsurların eylemlerini vur-kaç taktiği biçiminde icra etmeleri, bir terör eyleminin sorumluluğunun icra eden terör örgütüne üstlenilmemesi sonucunda failin kim ve nerede olduğunun tespit edilememesi, failerin yeri bulunsa dahi eylem ile kaynak ülke devleti arasında bağlantı kurulamaması vb. belirsizlikler meşru müdafaa hakkını kullanacak devletin eylemini hemen gerçekleştirememesine sebep olmaktadır. Saldırıya maruz kalan devletin, bahse konu belirsizlikleri çözümülemesi uzun bir süreç alabilmektedir. Bu nedenle de uluslararası terörizmin sahip olduğu bu özellik sebebiyle, aciliyet koşulunun zamansal bağ ve makul süre ölçütü, günümüz şartlarında terörizm kapsamında geniş biçimde yorumlanmalı ve somut bir olaya yönelik değerlendirme yaparken zamansal sınırlandırma gerçekçi şekilde yapılmalıdır.²⁴³

Silahlı saldırı seviyesine varan terör eylemlerine karşılık orantılılık ilkesi çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği bulunmakla beraber, mukabil eylemin orantılılığının nasıl tespit edileceği ve mukabil eylem biçiminin tespit edilmesinde orantılılığın ne derece sınırlandırmalarda bulunacağı konusunda üç farklı yaklaşım söz konusudur.

Bunlardan biri olan misli ile mukabele yaklaşımını kabul edenlere göre, mağdur devletin icra edeceği karşı fiil, bahse konu terör saldırısıyla orantılı olmalı, kullanılan kuvvet; miktar ve nitelik açısından tehditle orantılı seviyede olmalı ve tehdidi ortadan kaldırmak maksadıyla gereken dereceyi geçmemelidir.²⁴⁴

Diğer yaklaşım olan kümülatif orantılılık yaklaşımına göre ise; mukabil eylemin, terör eylemlerinin meydana getirdiği kümülatif etkiler göz önüne alınarak sınırlarının tespit edilmesi halinde orantılı olacağı kabul edilmektedir. Yalnızca son terör eylemi değil, daha önce gerçekleştirilmiş bütün terör eylemleri göz önüne alınarak meşru müdafaa hakkına dayalı kuvvet kullanımının tespit edilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım uyarınca, gelecekte gerçekleşmesi olası saldırılara yönelik

²⁴³Beth M. Polebaum, “National Self-Defense in International Law: An Emerging Standard for a Nuclear Age”, *New York University Law Review*, C. 59 (1984): 187’den aktaran Topal, *a.g.k.*, 160.

²⁴⁴Arend ve Robert, 1993, 165.

önleyici faaliyetler orantılık koşulunun konusu dahilinde değildir.²⁴⁵

Son yaklaşım ise caydırıcı orantılılık yaklaşımıdır. Saldırıya maruz kalan devletin, terörist tehdidini tümüyle dikkate almasını ve vereceği karşılığın tehditle tamamen orantılı olmasını ifade etmektedir. Kümülatif orantılılık yaklaşımının tersine önleyici faaliyetleri de kapsayan, olası saldırıları da dikkate alan caydırıcılık özelliği taşıyan bir karşılığın verilmesinin gerekliliği savunulmaktadır.²⁴⁶

3.2.7. Devlet Dışı Aktörlere Karşı Kolektif Meşru Müdafaa Hakkının Kullanımı

Devletlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılması için gerekli olan şartlar ile devlet dışı aktörlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılması için gerekli olan şartlar aynıdır. Bu çerçevede bir meşru müdafaa hakkının ortaya çıkması için ilk koşul olarak devlet dışı bir aktör tarafından silahlı saldırı eyleminin icra edilmiş olması gerekmektedir. Müteakiben bireysel meşru müdafaa hakkı ortaya çıkan mağdur devletin resmi yetkilileri aracılığıyla ya belirli bir silahlı saldırıya yönelik olarak yardım talebinde bulunulmalı veya konuya yönelik ilgili devletler arasında önceden imzalanmış bir anlaşmaya/savunma maksatlı kurulmuş bir örgüte dayalı yardım mevcut olmalıdır. Kolektif meşru müdafaa hakkının uygulandığı ve bu bağlamda hangi önlemlerin alındığı, BMGK'ye hemen bildirilmeli ve konseyin alacağı kararlara uygun şekilde hareket edilerek konseyin gerekli tedbirleri sağlaması halinde mukabil eylemler sonlandırılmalıdır. Bununla birlikte, örf ve âdet hukuku kuralları niteliğindeki gereklilik, orantılılık ve aciliyet şartları kolektif meşru müdafaa eylemi için de geçerlidir.

Kolektif meşru müdafaa hakkının devlet dışı aktörlere karşı kullanılmasını, devletlere karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımından farklı kılan mühim bir husus bulunmaktadır. Silahlı saldırının failinin devlet olması halinde meşru müdafaa fiilinin muhatabı bahse konu devlet olacağından, bu devletin ülkesinde

²⁴⁵a.g.k., 165.

²⁴⁶a.g.k., 166.

buna karşılık olarak kuvvet kullanılması uluslararası hukuka aykırılık barındırmayacaktır. Fakat silahlı saldırı eyleminin failinin devlet dışı aktör olması ve saldırıyı başka bir devletin ülkesinden yapmış olması halinde, ev sahibi devletin ülkesinde devlet dışı aktöre karşı kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için yapılan silahlı saldırının ev sahibi ülkeye izafe edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede silahlı saldırıya maruz kalan devlet, yardım talep ettiği devletten, bahse konu yardımı devlet dışı aktörün konumlandığı devletin ülkesinde sağlamasını istiyorsa, silahlı saldırı fiilinin ev sahibi devlete izafe edilmesini kendisi yapmalıdır. Eğer mağdur devlet gerekli izafeyi yapmazsa ya da izafe yardım sağlayan devlet tarafından yapılırsa; hem mağdur devletin hem de yardım sağlayan devletin kolektif meşru müdafaa eylemlerinin meşruiyeti tartışmalı ve belirsiz olacaktır. Zaten, kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılmasının bireysel meşru müdafaa hakkının kullanımının devamı niteliğinde olduğu görüşü de buna işaret etmektedir.²⁴⁷

²⁴⁷ Atalay, a.g.t., 58-59.

4. TÜRKİYE’NİN SURİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN TERÖR ÖRGÜTLERİNE KARŞI MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KAPSAMINDA İCRA ETTİĞİ HAREKÂTLAR

4.1. Genel Hususlar

Türkiye’nin ulusal güvenliğine karşı DAESH terör örgütü ile PKK/KCK’nin Suriye uzantısı PYD/YPG terör örgütünün yarattığı tehdit, Türkiye’nin söz konusu tehdidi bertaraf edebilmek için gerekli tedbirleri almasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Suriye topraklarında faaliyet gösteren bahse konu terör örgütlerinin Türkiye’ye karşı icra ettikleri silahlı saldırı boyutuna varan eylemleri, bu eylemleri durdurabilmek adına Türkiye’nin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Suriye topraklarında kuvvet kullanmasını gerektirmiştir. Türkiye’nin Suriye’de bulunan DAESH ile PKK/KCK ve uzantısı PYD/YPG terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği kuvvet kullanımları,

- a. 24 Temmuz 2015 tarihli ve S/2015/563 sayılı mektupla²⁴⁸ BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilen ve Koalisyon’un üyeleriyle koordinasyonlu bir şekilde icra edilen 25 Temmuz 2015 tarihli hava harekâtı,
- b. 24 Ağustos 2016 tarih ve S/2016/739 sayılı mektupla²⁴⁹ BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilen ve 24 Ağustos 2016’da başlatılan Fırat Kalkanı Harekâtı,
- c. 20 Ocak 2018 tarihli ve S/2018/53 sayılı mektupla²⁵⁰ BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilen ve 20 Ocak 2018’de başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı,
- ç. 09 Ekim 2019 tarihli ve S/2019/804 sayılı mektupla²⁵¹ BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilen ve 09 Ekim 2019’da başlatılan Barış Pınarı Harekâtı’dır.

²⁴⁸“UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.” <https://undocs.org/S/2015/563> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁴⁹“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁵⁰“UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁵¹“UN Security Council S/2019/804 – 09 October 2019”, <https://undocs.org/en/S/2019/804> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

Bunların dışında 22 Şubat 2015 tarihli ve S/2015/127 sayılı mektupla BMGK'ye bildirilen Süleyman Şah Türbesi'nin geçici olarak konumunun değiştirilmesi faaliyeti, Türkiye'nin egemenlik hakkı bulunan topraklara yönelik yapıldığı, yani başka devletin ülkesi topraklarına yönelik olarak icra edilmediği için bu kapsamda bulunmamaktadır. Söz konusu Şah Fırat Operasyonu'na ilişkin mektup aşağıda sunulmuştur.

“Müteakip hususları dikkatinize sunmak adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum.

Terör örgütü DAESH'in yakın bir tehdidi ile karşı karşıya kalan Silahlı kuvvetler Süleyman Şah'ın taşınması maksadıyla Suriye toprakları içerisinde 10 dönümlük bir girme yaparak askeri operasyon düzenlemiştir.

21 Şubat 2015 tarihinde saat 19:00'da başlayan ve 22 Şubat 2015 tarihinde saat 04:00'da sona eren operasyonda Süleyman Şah Saygı Karakolu, yasal durumuna halel getirmeksizin ve geçici olarak Türkiye-Suriye sınırına bitişik olan ve Suriye içerisinde bulunan Eşme'ye taşınmıştır. Suriye krizine politik bir çözümün ardından esas yerine yeniden yerleştirilecektir.

31 Mart 2014 tarihli ve 2014/14136816-TURKUNO DT / 4474978 numaralı mektubumda belirtildiği gibi, yerleşim bölgesi üzerindeki Türk egemenliği Türkiye ile Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile sağlandı. Anlaşma daha sonra 29 Mayıs 1937'de ve 5 Ağustos 1956'da Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Sınır Protokolü ve 17 Aralık 1973'te Türkiye ile Suriye arasında mektup alışverişi yapılarak ve Süleyman Şah Karakolu'nun bakımı ile ilgili çeşitli proje belgelerinin yeniden teyit edilmesi ile yıllarca doğrulandı. Suriye rejimi çeşitli vesilelerdeki davranışlarıyla ve en son 29 Eylül 2012 tarihli sözlü notasına kadar bu müktesebata bağlı kaldı.

Türkiye Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı duyarak ve uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatler ile Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51. Maddesindeki meşru müdafaa hakkına dayanarak hareket etmiştir.

Bu mektubun acilen Güvenlik Konseyi üyelerinin dikkatine sunulması ve Konsey dökümanı kabul edilmesinden müteşekkirim olurum.”²⁵²

²⁵²“UN Security Council S/2015/127 – 23 February 2015”, <https://undocs.org/S/2015/127> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

Askeri harekâtlara ilişkin ifade edilmesi gereken ortak nokta, Türkiye'nin temel gerekçe olarak BM Anlaşması'nın 51. maddesi kapsamındaki meşru müdafaa hakkını beyan etmesidir. Meşru müdafaa hakkının ortaya çıkması için gerekli olan silahlı saldırının şartı, Türkiye müdahalede bulunduğu terör örgütleri tarafından devam eden nitelikte saldırılara maruz kaldığından dolayı sağlanmıştır.

Bahse konu terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemlerin; basit eylemlerin ötesinde ciddi bir düzeyde olması ve aralıklarla tekrar eden özellikte bulunması, süreklilik arz etmesi, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olması, Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit teşkil etmesi ve ülke egemenliğini ihlal etmesi göz önüne alındığında silahlı saldırı boyutuna vardığı açıkça görülmektedir. Türkiye bu kapsamda sunduğu mektuplarda²⁵³ müdahalesine gerekçe oluşturan silahlı saldırı eylemlerini ifade etmiştir.

Bu eylemlerin niteliği ve sebep olduğu hasar/zayıat oranı, etki ve ölçek açısından münferiden ya da kümülatif biçimde değerlendirildiğinde silahlı saldırı düzeyinde oldukları net bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, bir silahlı saldırının devlet dışı aktör tarafından yapılması halinde, mağdur devletin meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığı noktasında öne sürülebilecek muhtemel olumsuz görüşlerin baştan yanlış olacağını vurgulamak adına, şu ifadenin belirtilmesinde yarar vardır. Her ne kadar silahlı saldırının hem faili hem de mağdurunun devlet olması gerektiği şeklinde bir anlayış hâkimmiş gibi görünse de terörizmin uluslararası boyuta ulaşması sonucunda, terör örgütlerinin eylemlerinin değişen nitelikleri ve uygulama alanlarının küresel boyuta varmasının yarattığı durum, meşru müdafaanın bu klasik anlayışının kapsamının değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları değişim açısından bir dönüm noktası olmuştur. BMGK'nın bu saldırılara yönelik aldığı 1368 (2001)²⁵⁴ ve 1373 (2001)²⁵⁵ sayılı

²⁵³“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁵⁴“UN Security Council Resolution 1368 (2001)”, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁵⁵“UN Security Council Resolution 1373 (2001)”, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

kararlarda, terör gruplarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtmesi ve bireysel/kolektif meşru müdafaa hakkından söz etmesi, devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı seviyesine ulaşan eylemlerinin de meşru müdafaa hakkını yaratacağı düşüncesini desteklemiştir.²⁵⁶

Bununla birlikte, norm açısından değerlendirildiğinde, BM Anlaşması'nın 51. maddesinin lafzının da bahse konu değerlendirme ile uyumlu olduğu gözlenmektedir. BM Anlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında bulunan yasak, kaynağı ve hedefi devlet olan bir kuvvet kullanımına yönelik düzenlense de; aynı sınırlamaya 51. maddede yer verilmeyerek silahlı saldırının kaynağının devlet olması koşulu koyulmamıştır.²⁵⁷ BM Anlaşması'nın 51. maddesi uyarınca; silahlı saldırının, BM'ye üye bir devlete yapılmış olması şartı bulunurken, bir devlet tarafından icra edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Madde metninin bu biçimde hazırlanması, kaynağı önem taşımaksızın silahlı saldırı seviyesine ulaşması koşuluyla tüm saldırı çeşitlerini kapsadığını göstermektedir.²⁵⁸ Bu kapsamda, Türkiye'nin terör örgütlerince kendisine yapılan silahlı saldırılara ilişkin mukabil eylemde bulunma hakkının varlığı açıkça görülmektedir. BMGK'nin, DAES ve El- Nusra Cephesi ile El Kaide bağlantılı unsurlara yönelik aldığı 20 Kasım 2015 tarih ve 2249 (2015) sayılı²⁵⁹ kararda; bahse konu terör örgütlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu vurgulanarak; Irak ve Suriye'de DAES kontrolünde olan bölgelerde, bu terörist unsurların faaliyetlerini engellemek ve bastırmak maksadıyla yeterli kapasiteye haiz tüm üye devletler gerekli bütün önlemleri almaya, Suriye ve Irak'ın önemli bölgelerinde oluşturdukları güvenli bölgeleri imha etmeye davet edilerek, meşru müdafaa hakkına ya da BM Anlaşması'nın VII. bölümüne açıkça atıfta bulunulmasa da bunu destekler nitelikte bir irade beyanı gösterilmiştir. Türkiye de gerçekleştirdiği operasyonlara ilişkin mektuplarında BMGK'nin söz konusu kararlarına atıf yaparak müdahalelerinin yasal zeminini destekleyecek şekilde

²⁵⁶Atalay, a.g.t., 124.

²⁵⁷Schmitt, a.g.m., 539.

²⁵⁸Stahn, a.g.k., 827-879.

²⁵⁹“UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015”, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

hareket etmektedir. Suriye devleti Türkiye'nin askeri harekâtlarının hedefi değildir. Hedef Suriye topraklarında konumlanan ve kendisine karşı saldırılar yapan terörist unsurlardır. Bu bağlamda; Türkiye'nin hedefi Suriye'nin toprak bütünlüğü ya da ülkesel egemenliğinin ihlali değil, doğrudan olarak kendisine silahlı saldırılar gerçekleştiren terör örgütleridir.²⁶⁰

4.2. Meşru Müdafaa Hakkı Kullanımlarının Hukuki Gerekçeleri

4.2.1. 24 Temmuz 2015 Tarihinde Suriye'deki DAEŞ Hedeflerine Düzenlenen İlk Hava Operasyonunun Hukuki Gerekçesi

Türkiye; Diyarbakır'dan 24 Temmuz 2015 tarihinde havalanan 3 adet F-16 uçağı ile Suriye'deki DAEŞ hedeflerine ilk defa hava operasyonu icra etmiştir. Bahse konu operasyona yönelik Başbakanlık'tan yapılan açıklamada aşağıdaki ifadeler yer almıştır:

*"Saat 03.12'de Diyarbakır 8. Jet Ana Üs Komutanlığı'ndan 3 F-16 havalanmış, 03.40 – 03.53 arasında icra edilen hava harekâtı ile DAEŞ terör örgütüne ait 3 hedef vurulmuştur. Daha önceden belirlenen 2 karargâh ve 1 toplanma noktasına 4 güdümlü bomba atılmıştır. Uçaklarımız 04.24'te üslerine intikal etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ulusal güvenliğini korumak için gerekli önlemleri almakta kararlıdır."*²⁶¹

Türkiye'nin, bu operasyonun hukuki gerekçesine yönelik BMGK'ye gönderdiği 24 Temmuz 2015 tarihli ve S/2015/563 sayılı mektupta ise şu ifadelere yer verilmiştir:

"Hükümetimin talimatı üzerine, Suriye'deki duruma ilişkin olarak yazıyorum. 2011 yılında, sokaklarda, demokratik reformlar ve özgürlükler için barışçıl gösteriler yapan Suriye halkına karşı Suriye rejimi savaş açmayı tercih ettikten sonra, katliam, ıstırap ve Suriye halkının acısı artmaya devam etmektedir.

Bugün, ölüm oranının 300.000'nin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Suriye nüfusunun yarısı, ülke içinde ve ülke dışına yerinden edilmiştir. Bu sıkıntıyı biz göğüslemekteyiz ki, Suriyelilerin yaklaşık %10'u hâlihazırda Türkiye'de yaşamaktadır.

²⁶⁰Atalay, a.g.t., 125.

²⁶¹"TSK'dan IŞİD'e Hava Operasyonu", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_diyarbakir_F16lar [Erişim Tarihi: 28.03.2020].

Suriye'deki gelişmeler, bu bölgeyle uzun bir sınırı paylaştığımız için Türkiye'yi oldukça etkilemektedir. Çatışma başladığından beri, Suriye'den kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmaktayız. Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

DAEŞ'in ortaya çıkışıyla birlikte, Suriye'den gelen tehdit yeni bir boyut kazanmıştır. Suriye, DAEŞ için güvenli bölge haline gelmiştir. Bu alan, DAEŞ tarafından, eğitim, planlama, finans sağlama ve sınır boyunca saldırılar düzenleme maksatlı kullanılmaktadır. Ayrıca, 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı Güvenlik Konseyi kararları, DAEŞ'in yarattığı tehdidin ve uluslararası toplumun DAEŞ'le mücadeledeki kararlılığının altını çizmektedir.

20 Temmuz 2015'te, Suruç'ta, 32 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırısı; Türkiye'nin, DAEŞ'in devam eden saldırılarının açık ve muhakkak tehdidi altında olduğunu yeniden teyit etmiştir. Son olarak da, 23 Temmuz 2015'te, DAEŞ, Elbeyli hattında bulunan askerlere saldırıda bulunmuş ve 1 Türk askeri hayatını kaybetmiştir.

Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır.

Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DAEŞ'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.

Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkiri olurum."²⁶²

4.2.2. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi

Fırat Kalkanı Harekâtı, 24 Ağustos 2016 tarihinde başlamış ve operasyonel olarak 29 Mart 2017 tarihinde sona ermiştir. Bu harekâtın hukuki gerekçesine yönelik Türkiye'nin BMGK'ye sunduğu, 24 Ağustos 2016 tarihli ve S/2016/739 sayılı mektup şu şekildedir:

²⁶²"UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015." <https://undocs.org/S/2015/563> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

“Müteakip hususları dikkatinize sunabilmek adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum.

Suriye’deki çatışmanın trajik sonuçları altıncı yılında da aynı şiddetle devam ettiğinden dolayı, sadece Suriye halkı değil bütün bölge son derece acı çekmektedir. Uygun zemini bulan terör örgütleri, bölgesel istikrara ve Türkiye’nin ulusal güvenliğine açık bir tehdit teşkil eden faaliyetler icra etmektedirler.

Güvenlik Konseyi’ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DAESH terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik.

Söz konusu tarihten itibaren, Suriye konuşlu terörizm ve onun yayılma etkileri katlanarak artmaktadır. DAESH teröristleri, Türkiye’de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DAESH aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da, çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos’ta Gaziantep’te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuşlardır.

Bu terörist tehdidi ortadan kaldırma noktasında, cevabımız her zaman BM Antlaşması’nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı doğrultusunda; orantılı, ölçülü ve sağduyulu olmaktadır.

Türkiye, kendi ulusal çabalarının bir parçası olarak ve uluslararası girişimlerle de işbirliği içerisinde, 24 Ağustos 2016’nın erken saatlerinde, doğrudan ve kasten Türkiye’yi hedef alan DAESH’e karşı bir askeri operasyon başlatmıştır. Uluslararası koalisyon unsurlarınca da desteklenen bu askeri faaliyet, Suriye’nin kuzeyinde DAESH kontrolündeki bölgelerde icra edilmektedir.

Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğimizi sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi’nin 1373 (2001), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gereklidi.

Altını çizmek isterim ki, Suriye’nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye’deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.

Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkik olurum.”²⁶³

4.2.3. Zeytin Dalı Harekâtı'nın Hukuki Gerekçesi

Zeytin Dalı Harekâtı, 20 Ocak 2018 tarihinde başlamış ve operasyonel olarak 18 Mart 2018 tarihinde bitmiştir. Bu harekâtın hukuki gerekçesine yönelik Türkiye'nin BMGK'ye gönderdiği, 20 Ocak 2018 tarihli ve S/2018/53 sayılı mektup aşağıdaki şekildedir:

“Müteakip hususları dikkatinize sunmak adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum.

Suriye'deki silahlı çatışma, 7'nci yılında da aynı şiddette devam ettiği için, savaşın yayılma etkisi Suriye sınırlarını ve yakın çevresini aşmaktadır. Uygun zemini bulan terör örgütleri, Suriye'nin toprak bütünlüğünün yanında, bölgesel ve uluslararası güvenliğe de ciddi tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'nin ulusal güvenliği, Suriye konuşlu terör örgütlerinin doğrudan tehdidi altındadır ki, bu örgütler arasında DAESH ile PKK/KCK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG en başta gelmektedir.

Terörizm tehdidine karşı koyma noktasında cevabımız, her zaman BM Antlaşması'nın 51. maddesinde tanımlandığı gibi, orantılı, ölçülü ve meşru müdafaa hakkı doğrultusunda olmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye, 2.015 km² alanın DAESH'ten temizlendiği ve terörden arındırılmış güvenli bir bölgenin kurulabildiği, dolayısıyla yerinden edilmiş Suriyelilerin evlerine güvenli ve gönüllü bir şekilde dönmelerini mümkün kılan Fırat Kalkanı Harekâtı'nı geçen yıl başarılı bir şekilde neticelendirmiştir.

Bununla birlikte, Suriye'den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye'nin Hatay ve Kilis şehirlerine yöneltilen taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye'ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de güvenliğini hedef alan DAESH unsurlarının yarattığı risk, Suriye'nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAESH teröristleriyle daha da yükselmiştir.

²⁶³“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

Bu terörist tehdidine karşı koymak maksadıyla, Türkiye söz konusu terör unsurlarına karşı, 20 Ocak 2018’de bir askeri harekât başlatmıştır. Bu harekâtın amacı, sınır güvenliğini sağlamak, Afrin’deki teröristleri etkisiz hale getirmek ve kardeş Suriyelileri kurtarmaktır. Dolayısıyla, harekâtın hedefi, sadece teröristler, sığınakları, barınakları, mevzileri, silahları, araç ve teçhizatlarıdır. Sivil zayıyata meydan vermemek adına tüm tedbirler alınmaktadır.

Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğini sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi’nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gereklidir.

Altını çizmek isterim ki, Suriye’nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikteliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır.

Türkiye, Suriye’deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluyla politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir.

Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi’nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkirlorum.”²⁶⁴

4.2.4. Barış Pınarı Harekâtı’nın Hukuki Gereğesi

Barış Pınarı Harekâtı, 09 Ekim 2019 tarihinde başlamış ve operasyonel olarak 23 Ekim 2019 tarihinde bitmiştir. Bu harekâtın hukuki gereğesine yönelik Türkiye’nin BMGK’ye gönderdiği, 09 Ekim 2019 tarihli ve S/2019/804 sayılı mektup aşağıdaki şekildedir:

“Müteakip hususları dikkatinize sunmak adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum.

Suriye’deki çatışma çeşitli teröristler için yaşam alanı yarattı ve örgütler, bölgeye ve ötesine çok farklı tehdit unsurları yaratıyor. Hükümetim Suriye’deki durumu düzeltmek için BMGK kararlarına ve özellikle terörizm ve tüm çeşitlerine karşı terörizmle mücadele kapsamında hiçbir çabadan kaçınmamıştır.

²⁶⁴“UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

Türkiye, 9 Ekim 2019'da Barış Pınarı Harekâtını, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde belirtilen meşru müdafaa hakkı, Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak, güvenceye almak için Türkiye topraklarına bitişik sınır bölgelerinden başlayan terörist tehdide karşı koymak, Suriyelileri DAESH ve PKK'nın Suriye kolu olan PKK / PYD / YPG'nin zulmünden kurtarmak için başlatmıştır.

Türkiye'nin ulusal güvenliği DAESH ve PKK / PYD / YPG gibi Suriye'deki Fırat'ın doğusunda faaliyet gösteren terör örgütlerinin doğrudan ve yakın bir tehdidi altındadır.

Özellikle, PKK / PYD / YPG unsurlarının Suriye'nin kuzeydoğusundaki Türk sınırlarına yakın bölgeleri tehdidi devam etmektedir.

Keskin nişancılar ve tanksavar güdümlü füzeler gibi gelişmiş silahlar kullanılarak Türk hudutları taciz edilmektedir. Diğer terörist faaliyetlerin yanı sıra patlayıcı cihazları, silahları ve mühimmatı güçlendirmek amacıyla Türkiye'ye kaçakçılık yapmaktadırlar.

PKK'ya bağlı birimler sadece Türk topraklarında değil, Afrin ve El Bab'da da Suriyelilere ve Türklere karşı ölümcül terörist saldırılar düzenlemeyi amaçlamaktadır. Üzüntümüz, Türkiye-Suriye boyunca Suriye'nin kuzeydoğusundaki teröristlerden uzak, güvenli bir bölge oluşturulması için ABD ile yaptığımız müzakerelerin iyi niyetli çabalarımıza rağmen sonuçsuz kalmasıdır.

Önceki terörle mücadele operasyonlarında olduğu gibi, Türkiye orantılı, ölçülü ve sorumlu davranacaktır.

Operasyon sadece teröristleri ve teröristlere ait saklanma yerlerini, sığınma evlerini, silahlar, araçlar ve ekipmanları hedef alacaktır. Sivil kayıplardan kaçınmak için tüm önlemler alınmaktadır. DAESH'le mücadele kapsamında; bölgedeki müttefiklere karşı dost ateşine engel olmak için tüm önlemler alınacaktır.

Bu operasyon, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğini sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014), 2249 (2015) ve 2254 (2015) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamındadır.

Ayrıca, 20 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ve Suriye Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan Adana Anlaşması da Suriye topraklarındaki her türlü terörist unsurla savaşmamızda temel teşkil etmektedir.

Türkiye bu operasyonu, hayatın normale döndürülmesi çabalarını desteklemek için gerçekleştirecek ve yerlerinden edilen Suriyelilerin menşesine veya diğer yerlere gönüllü olarak geri gönderilmelerini sağlayacaktır.

Bir kez daha altını çizmek isterim ki, kesin ve güçlü bir şekilde Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine bağlı olan Türkiye, bu tedbiri bu temel ilkelere katkıda bulunmak ve ilerletmek amacıyla almaktadır. Bu operasyon aynı zamanda Türkiye'nin; Suriye'nin bütünlüğü, egemenliği ve topraklarını parçalamayı amaçlayan ayrılıkçılığı reddettiğinin kesin bir ifadesidir.

Türkiye'nin Suriye'deki ihtilafa siyasi bir çözüm bulma konusundaki kararlılığı Cenevre Bildirisinde belirtildiği üzere gerçek bir siyasi duruşla ve Güvenlik Konseyi'nin 2254 (2015) sayılı kararına bağlı şekildedir.

Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkirdir. ”²⁶⁵

4.3. BMGK'ye Sunulan Resmi Mektuplarda Atıfta Bulunulan BMGK Kararları

Türkiye, Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonların temelini BM Anlaşması'nın 51. maddesinde kabul edilen meşru müdafaa hakkına dayandırmakla beraber, BMGK'ye sunduğu mektuplarda harekâtların meşruiyetini daha da zenginleştirmek maksadıyla; 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2004), 2178 (2014) ve 2254 (2015) sayılı kararlara da atıf yapmıştır.

4.3.1. 28 Eylül 2001 Tarihli ve 1373 (2001) Sayılı Karar

1373 (2001) sayılı karar²⁶⁶, 11 Eylül saldırılarına yönelik olarak alınmış olup, yine aynı niteliği taşıyan 12 Eylül 2001 tarihli ve 1368 (2001) sayılı karara²⁶⁷ da atıf yapmaktadır. Alınan bu kararlarla BMGK, terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit unsuru oluşturduğunun altını çizmekle beraber, 11 Eylül

²⁶⁵“UN Security Council S/2019/804 – 09 October 2019”, <https://undocs.org/en/S/2019/804> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁶⁶“UN Security Council Resolution 1373 (2001)”, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁶⁷“UN Security Council Resolution 1368 (2001)”, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29 [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

saldırılarına karşı bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkının varlığından söz etmektedir. Bununla birlikte, BM Anlaşması'yla uyumlu biçimde, uluslararası barış ve güvenliğe karşı terörist faaliyetlerin sebep olduğu tehdiye karşı tüm araçlarla mücadele gerektiği vurgulanmakta, bu çerçevede devletler, terörist faaliyetleri bastırmak ve önlemek için hemen beraber çalışmaya davet edilmektedir.

Bu kapsamda bahse konu kararlar, meşru müdafaa hakkının doğmasına sebep olan silahlı saldırının failinin, terör örgütleri vb. devlet dışı silahlı aktörler de olabileceği görüşünün yaygınlaşmasını sağlamıştır.

4.3.2. 14 Eylül 2005 Tarih ve 1624 (2005) Sayılı Karar

1624 (2005) sayılı karar²⁶⁸, terörizmin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri ile ilişkili olmakla beraber, benzer şekilde önceki birçok karara da atıf yapmaktadır. BM Anlaşması maddeleriyle uyumlu olacak şekilde, terörizmin bütün türleriyle mücadele gerekliliği bahsedilmekte, devletlerin terörizmle mücadeleye ilişkin aldığı tedbirlerin uluslararası hukuka uygun olması gerektiği belirtilmektedir.

4.3.3. 15 Ağustos 2014 Tarih ve 2170 (2014) Sayılı Karar

2170 (2014) sayılı karar²⁶⁹ da, kendinden önceki konuya ilişkin alınmış olan pek çok karara atıfta yapmıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, üniterlik ve toprak bütünlüğü vurgusu yapılarak, BM Anlaşması'nın maksadı ve prensipleri hatırlatılmıştır. Terörizmin bütün türleriyle uluslararası barış ve güvenliğe karşı en ciddi tehditlerden birisi olduğu, kim tarafından, ne zaman ve hangi güdüyle yapılmış olursa olsun terör eylemlerinin hiçbir bir gerekçesi olamayacağı ve tümünün suç olduğu beyan edilmiştir. Uluslararası insan hakları hukuku, insancıl hukuk ve mülteci hukukunu da kapsayacak biçimde uluslararası hukuk ve BM Anlaşması ile uyumlu şekilde, terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı yarattığı tehditle bütün yönleriyle

²⁶⁸“UN Security Council Resolution S/RES/1624 (2005) - 14 September 2005”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1624> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

²⁶⁹“UN Security Council Resolution S/RES/2170 (2014) – 15 August 2014”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

mücadele etmek gerekliliği vurgulanmakta ve BM'nin buna ilişkin çabaları yönlendirme ve koordine etme konusundaki önemli rolünün altı çizilmektedir.

4.3.4. 24 Eylül 2014 Tarih ve 2178 (2014) Sayılı Karar

2178 (2014) sayılı karar²⁷⁰, terörizmin uluslararası barış ve güvenlik için tehdit unsuru oluşturduğunun altını çizmekle beraber, bu tehdidin dünyanın çeşitli bölgelerinde artan hızla yayıldığına yönelik endişeyi ifade etmekte, bu tehditle mücadele etme noktasındaki kararlılığı tekrarlamaktadır. 1373 (2001) sayılı karara çok sayıda atıf yapan bu kararın diğer kararlardan ayrıldığı nokta, yabancı teröristlere yönelik önemli hükümler barındırmasıdır. Kararda, yabancı teröristin tanımı açıklanmak suretiyle, üye devletlere bu gruplarla mücadele için çağrı yapılmaktadır.

4.3.5. 18 Aralık 2015 Tarih ve 2254 (2015) Sayılı Karar

2254 (2015) sayılı kararda²⁷¹, Suriye'nin, egemenlik, bağımsızlık, üniterlik ve toprak bütünlüğüne, BM Anlaşması'nın maksat ve prensiplerine bağlılık ifade edilerek, Suriye'de meydana gelen yıkımdan insanların acı çekmesine kadar uzanan endişeler içerilmekte, bu kötü durumun siyasi çözüm sağlanıncaya kadar daha da artarak devam edeceği belirtilmektedir.

Bu kapsamda, bahse konu endişeyi ortadan kaldırmaya yönelik olan ve Suriye'ye siyasi çözüm bulma konusunda yoğunlaşan bu karar Suriye'deki mevcut krize karşılık devam ettirilebilir özellikteki tek çözümün; devlet kurumlarının sürekliliğini sağlayan karşılıklı rızaya dayalı, detaylı bir geçiş süreci yönetimi yapısının kurulmasını kapsayan, Suriye halkının yasal isteklerine cevap veren, 2118 (2013) sayılı kararla²⁷² onaylanan 30 Haziran 2012 tarihli Cenevre Bildirisi'nin tam bir biçimde uygulanması anlayışında, kapsamlı ve Suriye liderliğinde yürütülen siyasi bir süreci uygulamak olduğunun altını çizmektedir.

²⁷⁰“UN Security Council Resolution S/RES/2178 (2014) – 24 September 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

²⁷¹“UN Security Council Resolution S/RES/2254 (2015) – 18 December 2014”, [https://undocs.org/S/RES/2254\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2254(2015)) [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

²⁷²“UN Security Council Resolution S/RES/2118 (2013) – 27 September 2013”, [https://undocs.org/S/RES/2118\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2118(2013)) [Erişim Tarihi: 05.04.2020].

4.4. Meşru Müdafaa Hakkı Kullanımlarının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

Türkiye'nin Suriye topraklarında terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği harekâtlara yönelik; uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair görüşler ve uygun olduğuna dair görüşler ile meşru müdafaa hakkının şartlarının yerine getirilmesi bakımından değerlendirmesine aşağıda yer verilmiştir.

4.4.1. Uluslararası Hukuka Aykırı Olduğuna Dair Görüşler

Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında; Suriye topraklarında terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği harekâtların uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunan görüşler; harekâtların orantısız olduğu, Suriye'nin siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne zarar verilerek işgale yol açtığı, saldırının kaynağının devlet dışı aktör olamayacağı, saldırıların silahlı saldırısı düzeyine ulaşmamış olabileceği, sivil zayıflara sebep olunduğu yönündedir.²⁷³

Shane Reeves ve David Wallace Fırat Kalkanı Harekâtı'na yönelik değerlendirmelerinde, duruma işgal rejimi açısından yaklaşarak, işgal hukuku kapsamında bazı tespitlerde bulunduktan sonra; Türkiye'nin Suriye topraklarının bir kısmını işgal ettiğini, Cerablus-El Rai hattınca uzanan bölgeyi ele geçirdiğini ve bu alanda egemen olan Suriye devletini saf dışı bıraktığını, yani bir işgal durumunun ortaya çıktığını belirtmektedir.²⁷⁴

Zeytin Dalı Harekâtı'na ilişkin yaptığı değerlendirmede Anne Peters ise harekâtın; uluslararası hukukta halihazırda saldırının kaynağının devlet olması koşulunu savunarak, YPG'nin bir devlet dışı aktör olması nedeniyle, meşru müdafaa hakkının ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek bir süje olmayabileceği ve Türkiye tarafından BMGK'ye gönderilen mektupta neden olarak ifade edilen saldırı örneklerinin etki ve ölçek bakımından silahlı saldırı düzeyine varmamış

²⁷³Atalay, a.g.t., 133.

²⁷⁴Shane Reeves ve David Wallace, "Has Turkey Occupied Northern Syria?", <https://www.lawfareblog.com/has-turkey-occupied-northern-syria> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

olabileceği sebepleriyle harekâtın hukuki bağlamda sorunlu olduğunu belirtmektedir.²⁷⁵

Konuya yönelik olarak bazı devlet yetkililerinin karşıt beyanları ise aşağıda sıralanmıştır:

23 Ocak 2018’de dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian, Türkiye’nin Suriye’de icra ettiği faaliyetlerin uluslararası hukukun ihlali olduğunu, sınırlarını korumanın sivilleri öldürmek anlamına gelmediğini, bunun kınanması gerektiğini, Suriye’deki bu derece tehlikeli bir ortamda Türkiye’nin savaşa bir başka savaş katmaması gerektiğini belirterek, kuvvet kullanımına jus in bello bakımından eleştiride bulunmuştur.²⁷⁶

24 Ocak 2018’deki bir röportajında ise dönemin Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen; Türkiye’nin, PKK’nın gerçekleştirdiği korkunç terör saldırılarına karşılık olarak halkını korumayı amaçlamasının anlaşılır olduğunu, fakat bu durumun orantısız bir tepkiyi de haklı kılmayacağını belirterek imalı bir biçimde Zeytin Dalı Harekâtı’na yönelik eleştiride bulunmuştur.²⁷⁷

Devletlerin beyanatlari incelendiğinde, Suriye’nin tepkisi dikkat çekmektedir. Suriye, esasen Türkiye’nin Suriye topraklarında kuvvet kullanımlarına yönelik genel itiraz gerekçelerini içeren, fakat özelde Zeytin Dalı Harekâtı’na ilişkin itiraz metni olarak BMGK’ye sunduğu mektubunda;

- Türkiye’nin, BM Anlaşması’nı ve Suriye’nin egemenliğı ile toprak bütünlüğünü ihlal etmeyi sürdürdüğünü,

²⁷⁵Anne Peters, “The Turkish Operation in Afrin (Syria) and the Silence of the Lambs”, https://www.mpil.de/files/pdf5/Peters__EJIL_Talk_Turkey_Syria1.pdf [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

²⁷⁶“France Says Turkey, Iran Violating International Law in Syria”, <https://en.radiofarda.com/a/france-calls-on-iran-turkey-to-withdraw-from-syria/29025231.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

²⁷⁷“Difficulties in Assessing the Illegality of the Turkish Intervention in Syria”, <https://gpil.jura.uni-bonn.de/2018/01/difficulties-assessing-illegality-turkish-intervention-syria/> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

- Askeri müdahalelerini BM Anlaşması'nın 51. maddesinde bulunan meşru müdafaa hakkına dayanarak meşru göstermeye çalıştığını ve hiç kimsenin inanmadığı yalanlarına devam ettiğini,
- Bir devlete meşru müdafaa hakkı sağlayan bir saldırının; bireyler ya da terör örgütleri değil, başka bir devlet kaynaklı olması gerektiğini,
- Türkiye'nin mektubunda atıfta bulunduğu BMGK kararlarının hiçbirisinin, üye devletlere başka devletlerin egemenliğini ihlal etme hakkı vermediğini ve terörizmle mücadele adı altında başka ülkeye askeri müdahale imkânı tanımadığını,
- Suriye'nin siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne saldırıda bulunularak BM Anlaşması md. 2/4 ile ifade edilen kuvvet kullanma yasağının ihlal edildiğini,
- Türkiye'nin saldırısının yüzlerce sivilin hayatını kaybetmesine ya da yaralanmasına, on binlerce Suriyeli'nin de evlerini terk etmelerine sebep olduğunu; altyapıya, köylere, arkeolojik kalıntılara, hizmet tesislerine, kültürel ve tarihi değerlere zarar verdiğini,
- Türkiye'nin Suriye'ye siyasal çözüm getirme bağlılığının gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir.²⁷⁸

Zeytin Dalı Harekâtı'na yönelik olarak uluslararası medya kuruluşlarının raporlarında yer alan ve harekâtın uluslararası meşruiyetini sorgulatacak özellikte olan gerçek dışı iddialara ilişkin gerçekleştirilen bir çalışmada, en çok görülen 5 iddianın sırasıyla; Türkiye'nin Suriye'yi istila ettiği, YPG'nin terör örgütü olmadığı, YPG'nin Türkiye'nin güvenliğine yönelik doğrudan bir tehdit oluşturmadığı, demokratik bir yapı (YPG'ye kast ederek) tarafından yönetilen barış içerisindeki bir bölgeye Türkiye'nin saldırdığı ve Türkiye'nin Kürtleri hedef aldığı iddiaları olduğu ifade edilmiştir.²⁷⁹

²⁷⁸“UN Security Council S/2018/82 – 01 February 2018”, <https://undocs.org/S/2018/82> [Erişim Tarihi: 12.04.2020].

²⁷⁹“5 Frequently Voiced False Claims About Turkey's Afrin Operation”, <http://factcheckingturkey.com/syria/5-frequently-voiced-false-claims-about-turkeys-afrin-operation-435> [Erişim Tarihi: 14.04.2020].

Barış Pınarı Harekâtı'na ilişkin olarak ise Almanya'da Federal Meclis Bilimsel Hizmetler Dairesi tarafından hazırlanan bilirkişi raporunda; Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde başlattığı harekâtın devletlerarası hukuka aykırı olduğu, meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilemeyeceği ve Barış Pınarı Harekâtı ile Türkiye'nin 2018 yılında Afrin'e düzenlediği Zeytin Dalı Harekâtı arasında paralellikler olduğu belirtilerek YPG'nin Türkiye'yi tehdit ettiğine dair yeterli kanıt olmadığı ifade edilmiştir.²⁸⁰

4.4.2. Uluslararası Hukuka Uygun Olduğuna Dair Görüşler

Türkiye'nin, Suriye topraklarında meşru müdafaa hakkı kapsamında terör örgütlerine yönelik icra ettiği harekâtların uluslararası hukuka uygun olduğuna ilişkin yapılan değerlendirmelerde, meşru müdafaa hakkının şartlarının sağlanması ve terör eylemlerinin Suriye Devleti'ne izafe edilmesi açısından kuşkuya neden olacak bir durumun mevcut olmadığı vurgulanmaktadır.²⁸¹

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın uluslararası hukuka uygunluğuna yönelik hem iç hukuk işlemleri hem de uluslararası hukuk işlemleri ışığında detaylı bir değerlendirmede bulunarak; harekâtı meşru müdafaa hakkı kapsamında meşru kabul eden ve bu hakkın aslında daha evvel ortaya çıkmış olan ve kullanılmaya başlanılan başka bir hakkın devamı özelliği taşıdığına vurgu yapan Süleyman Sırrı Terzioğlu'nun tespitlerine göre;

- Suriye'de bazı bölgelerde ortaya çıkan otorite boşluğu, DAESH ve PYD/YPG terör örgütlerinin bu boşluktan istifade etmesiyle Türkiye'ye yönelik saldırılar gerçekleştirmelerine imkân sağlamış ve bu durum ülke egemenliği ihlaline yol açmıştır. Bu saldırıların önlenmesi Türkiye açısından bir zorunluluğa dönüşmüştür.
- Türkiye, gerçekleştirdiği harekâta ilişkin olarak hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk kapsamında gereken yasal zemini oluşturmuştur. Bu bağlamda,

²⁸⁰“Alman Meclis Raporu: Türkiye'nin Harekâtı Devletlerarası Hukuka Aykırı”, <https://www.dw.com/tr/alman-meclis-raporu-t%C3%BCrkiyenin-harekat%C4%B1-devletleraras%C4%B1-hukuka-ayk%C4%B1r%C4%B1/a-50906998> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

²⁸¹Atalay, a.g.t., 135.

gerekli olan TBMM kararları alınmış ve harekâtın bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında başlatıldığı ifade edilmiştir.

- Ülkesinden kaynaklı terör saldırılarına engel olmak konusunda Suriye hem yetersiz hem de isteksiz hareket etmiştir. Bu saldırıların silahlı saldırı düzeyine varması, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.
- Harekât Türkiye tarafından son çözüm yolu olarak, saldırıyı ortadan kaldıracak seviyede, orantılı bir biçimde ve meşru müdafaa hakkı çerçevesinde icra edilmiştir.²⁸²

Fatma Taşdemir ve Adem Özer ise benzer değerlendirmelere sahip olan makalelerinde; devlet dışı aktörlerce devamlı bir biçimde ve sistematik saldırılara hedef olan Türkiye'nin BM Anlaşması'nın 51. Maddesi kapsamında kabul edilen ve doğal nitelikteki meşru müdafaa hakkına dayanması nedeniyle uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden bir halin bulunmadığını belirtmektedir.²⁸³

Devlet dışı aktörlere karşı ülke sınırları ötesinde meşru müdafaaya başvurulması çerçevesinde değerlendirdiği isteksizlik veya acizlik doktrinine yönelik tezinde Madeline Holmqvist Skantz da; DAES'le mücadele bağlamında, isteksizlik veya acizlik doktrininin hukuki bir zemin olarak pek çok devletçe kullanıldığını belirterek, Suriye rejiminin, Türkiye'nin güvenliğini net bir biçimde tehdit eden ve ülkesinden kaynaklanan terör tehdidini önlemede ne yeterli ne de istekli olduğunu, Türkiye'nin de bu kapsamda BM Anlaşması doğrultusunda meşru müdafaa hakkının doğal hakkı olduğuna ilişkin irade beyanında bulunduğunu vurgulamaktadır.²⁸⁴

²⁸²Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu", TBB Dergisi, S.134 (2018): 635-636.

²⁸³Fatma Taşdemir ve Adem Özer, "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu", Akademik Hassasiyetler, C. 4, S. 7 (2017): 67.

²⁸⁴Skantz, a.g.t., 58-59.

Mesut Hakkı Caşın ise;

“Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkını kullanarak Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı’nı sınır operasyonlarıyla sınırın hemen dibinde terör yapılanmasına izin vermeyeceğini, egemen bir devlet olarak hürriyet ve bağımsızlığına karşı bu tür bir oldubittiye karşı olacağını, siyasi ve askeri duruşu ile yansıtmıştır. ABD ile çözüm için Haziran ayında başlatılan Münbiç’in boşaltılması yönündeki mutabakata rağmen terör örgütü PKK/YPG’nin bölgeyi terk etmemesi ve silahlarını bırakmaması, Ankara için ciddi bir endişe kaynağı teşkil etmeye devam etmektedir.”

ifadesiyle gerek icra edilen harekâtların meşru olduğunun, gerekse Fırat’ın doğusuna gerçekleştirilecek olan harekâtın (Barış Pınarı Harekâtı) da BM Anlaşması’nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkından doğduğunun altını çizmiştir.²⁸⁵

Fırat Kalkanı Harekâtı’na yönelik olarak Deborah Pearlstein de; harekâtın amacının bölgedeki farklı devlet dışı aktörler olduğunu, harekât boyunca Türkiye’nin Suriye güçlerine karşı düşmanca bir yaklaşımda bulunduğunu gösteren bir durumun mevcut olmadığını ifade ederek harekâtın orantılı olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapmıştır.²⁸⁶

4.4.3. Meşru Müdafaa Hakkının Şartlarının Yerine Getirilmesi Bakımından Değerlendirme

Meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanılmasına ilişkin değerlendirme, BM Anlaşması’nın 51. maddesi kapsamında meşru müdafaa hakkının kullanılmasına yönelik şartların sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte ifade edilmesi gereken nokta, aslında Türkiye’nin Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları’na dair kullandığı

²⁸⁵“Prof. Dr. Caşın: Fırat’ın Doğusuna Harekât Meşru Müdafaa Hakkından” <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/prof-dr-casin-firatin-dogusuna-harekat-mesru-mudafaa-hakkindan/1342905> [Erişim Tarihi: 16.04.2020].

²⁸⁶Deborah Pearlstein, “Turkey’s US-Backed Operation in Syria Has Created an International Armed Conflict”, <https://www.justsecurity.org/33643/us-backed-turkey-operation-syria-creates-international-armed-conflict/> [Erişim Tarihi: 16.04.2020].

meşru müdafaa haklarının, daha evvel kullanmaya başladığı başka bir meşru müdafaa hakkının devamı özelliği taşıdığıdır. DAESH'in silahlı saldırılarına karşılık olarak Türkiye'nin kullandığı meşru müdafaa hakkı bu harekâtlar gerçekleştirilmeden önce ortaya çıkmış ve Türkiye bahse konu harekâtlardan evvel de bu hakkı kullanmıştır.²⁸⁷

Türkiye'nin, DAESH kaynaklı 20 Temmuz 2015 tarihli Suroç saldırısı ve 23 Temmuz 2015 tarihli Elbeyli saldırısının ardından 24 Temmuz 2015 tarihinde BMGK'ye;

“Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır.

Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DAESH'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır.”²⁸⁸

ifadeleri bulunan bir mektup göndermesi, bununla birlikte Fırat Kalkanı Harekâtı'na yönelik mektubunda da,

“Güvenlik Konseyi'ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DAESH terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik.”²⁸⁹

ifadelerinin belirtilmesi, Fırat Kalkanı Harekâtı'nda kullanılan meşru müdafaa hakkının Şah Fırat Operasyonu'nda olduğu gibi daha evvel kullanılmaya başladığını göstermektedir.

²⁸⁷Atalay, a.g.t., 138.

²⁸⁸“UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/563> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁸⁹“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

Gerçekleştirilen harekâtlarda uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının kullanımına yönelik şartların sağlanıp sağlanmadığının değerlendirilmesi kapsamında;

a. Türkiye harekâtları bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirmiştir. Bu hakkın kullanılabilmesi için ön koşul olan silahlı saldırının meydana gelmiş olması şartı sağlanmıştır. Çünkü; DAESH ve PKK/KCK/YPG/PYD terör örgütlerinin Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği eylemler, silahlı saldırı düzeyine varmıştır.

Türkiye bu bağlamda; 24 Temmuz 2015 tarihli hava harekâtına yönelik mektubunda,

*“Şimdiye kadar, Suriye kaynaklı saldırılar sebebiyle 158 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir... 20 Temmuz 2015'te, Suruç'ta, 32 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırısı; Türkiye'nin, DAESH'in devam eden saldırılarının açık ve muhakkak tehdidi altında olduğunu yeniden teyit etmiştir. Son olarak da, 23 Temmuz 2015'te, DAESH, Elbeyli hattında bulunan askerlere saldırıda bulunmuş ve 1 Türk askeri hayatını kaybetmiştir.”*²⁹⁰

ifadesine yer vererek;

Yine Fırat Kalkanı Harekâtı'na yönelik sunduğu mektupta,

*“DAESH teröristleri, Türkiye'de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DAESH aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da, çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos'ta Gaziantep'te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuştur.”*²⁹¹

²⁹⁰“UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015”, <https://undocs.org/S/2015/563> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁹¹“UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”, <https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

diyerek;

Zeytin Dalı Harekâtı'na yönelik sunduğu mektubunda,

“Bununla birlikte, Suriye’den gelen ve sınırlarımızı hedef alan terörizm tehdidi sona ermemiştir. Son zamanlarda roket saldırılarında görülen artış ve PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin/Suriye bölgesinden Türkiye’nin Hatay ve Kilis şehirlerine yöneltilen taciz atışları, birçok sivil ve askerin hayatını kaybetmesiyle, birçoğunun da yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye’ye bu alandan sızan ve Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye’nin de güvenliğini hedef alan DAESH unsurlarının yarattığı risk, Suriye’nin diğer bölgelerinden Afrin bölgesine son zamanlarda gelen DAESH teröristleriyle daha da yükselmiştir.”²⁹²

sözlerine yer vererek;

Son olarak da Barış Pınarı Harekâtı'na ilişkin sunduğu mektupta;

“Türkiye, 9 Ekim 2019’da Barış Pınarı Operasyonunu, Birleşmiş Milletler Şartı’nın 51. maddesinde belirtilen meşru müdafaa hakkı, Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak, güvenceye almak için Türkiye topraklarına bitişik sınır bölgelerinden başlayan terörist tehdide karşı koymak, Suriyelileri DAESH ve PKK’nın Suriye kolu olan PKK / PYD / YPG’nin zulmünden kurtarmak için başlatmıştır.”²⁹³

ifadesine yer vererek meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımlarının meşruiyetini dayandırdığı bireysel meşru müdafaa hakkına kaynak olan silahlı saldırı biçimlerini ifade etmiştir.

²⁹²“UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”, <https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

²⁹³“UN Security Council S/2019/804 – 09 October 2019”, <https://undocs.org/en/S/2019/804> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].

b. Meşru müdafaa hakkının kullanımının BMGK'ye bildirilmesi şartı açısından, Türkiye'nin BMGK'ye mektuplar sunması ve söz konusu mektupların tarihleriyle harekâtların başlangıç tarihlerinin aynı olması, bu şartın sağlandığını ispatlamaktadır.²⁹⁴

c. BMGK'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gereken önlemleri alması ve harekete geçmesi halinde meşru müdafaa hakkının kullanımının sonlanmasına şartına yönelik olarak ise; BMGK tarafından Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının sonlanmasını sağlayacak herhangi bir önlemin alınmamış olması sebebiyle, silahlı saldırının etkileri ortadan kalkıncaya kadar veya BMGK bizzat harekete geçerek bir eylemde bulununcaya kadar bu hak devam ettiğinden, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı harekâtlar boyunca varlığını korumuş olup halen de korumayı sürdürmektedir.

ç. Örf ve âdet hukuku çerçevesinde meşru müdafaa hakkının şartlarına yönelik bir değerlendirme yapıldığında ise orantılılık ilkesi açısından, kuvvet kullanımlarının bu ilkeye uygun şekilde gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Türkiye'nin icra ettiği harekâtların, ölçü ve kapsam açısından saldırıyı durduracak ölçüde kuvvet kullanılmasına dayanan orantılılık ilkesi sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Harekâtların uluslararası hukuka aykırı olduğuna yönelik olarak ifade edilen iddialardan biri olan "Türkiye'nin Suriye'yi işgal ettiği" iddiası gerçeği yansıtmayan bir iddiadır. Türkiye'nin harekâtları, yalnızca terörist unsurları hedef alarak ve teröristlerin kontrolündeki bölgelerde icra etmiş olması, harekâtların maksadının işgal olmadığını ve Suriye'nin ulusal egemenliği ile toprak bütünlüğünü ihlal gibi bir amacın bulunmadığını ortaya koymaktadır.²⁹⁵

Örf ve âdet hukuku çerçevesinde gereklilik ilkesi açısından değerlendirme yapıldığında ise; kuvvet kullanılabilmesi için kuvvet kullanılmasından başka çözüm yolu olmaması, kuvvete başvurma artık bir zorunluluk haline gelmesi gerektiği

²⁹⁴Atalay, a.g.t., 143.

²⁹⁵a.g.t., 144-147.

anlayışına dayanan bu ilkeye uygun şekilde harekâtların icra edildiği görülmektedir. Suriye, ülkesinin terör örgütlerince başka bir devlete yönelik eylemlerde bulunmak maksadıyla kullanılmasını önleme yükümlülüğünü yerine getirmeyerek sorumluluğunun doğmasına neden olmuştur. Ülkedeki iç savaşın yarattığı otorite boşluğu; devletin otoriteyi sağlamadaki başarısızlığı, Suriye'nin, terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı gerçekleştirdikleri saldırıları önlemede isteksiz davranması ve bu konudaki kapasite eksikliği ile terör örgütlerinin ülkenin bazı bölgelerinde denetimi ele geçirmeleri bahse konu sorumluluğun doğmasına neden olan sebeplerdir. Suriye, ülkesinden kaynaklı terör tehdidini bertaraf etmede istekli ve yeterli olmadığından ötürü de gereklilik ilkesi bağlamında Suriye rejimiyle barışçı çözüm yöntemlerine girmek gibi bir yükümlülüğün bahsedilemez.²⁹⁶

Son olarak örf ve adet hukuku kapsamında aciliyet ilkesi açısından değerlendirme yapıldığında ise; BMGK'ye sunulan mektuplarda da belirtildiği gibi; 24 Temmuz 2015 tarihli hava harekâtının, 20 Temmuz 2015 tarihli Suruç saldırısı ve 23 Temmuz 2015 tarihli Elbeyli saldırısının hemen ardından icra edilmesi; Fırat Kalkanı Harekâtı'nın, 20 Ağustos 2016'da 54 kişinin yaşamını yitirmesine yol açan canlı bomba saldırısı ile 23 Ağustos 2016'da gerçekleştirilen roket saldırısının hemen ardından başlaması; Zeytin Dalı Harekâtı'nın Afrin bölgesinden gelen roket saldırıları ile taciz atışlarındaki artış sonrasında başlaması ve Barış Pınarı Harekâtı'nın keskin nişancılar ile tanksavar güdümlü füzeler gibi gelişmiş silahlar kullanılarak Türkiye hudutlarının taciz edilmesinin ardından başlaması, Türkiye tarafından icra edilen harekâtlarda silahlı saldırı ile gerçekleştirilen meşru müdafaa eylemi arasında zamansal bakımdan bir kopukluk meydana gelmediğini ispatlamaktadır.

²⁹⁶a.g.t., 149-151.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Caroline Olayı sonrasında 1840'lardan itibaren uluslararası hukukun konusunu teşkil etmeye başlayan meşru müdafaa hakkı, 2. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında bulunan kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olmuş ve söz konusu Anlaşmanın 51. maddesinde ifade edilerek bir uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı olmasının yanında yazılı hukukta da yerini almıştır.

Anlaşmanın imzalandığı dönemde kuvvet kullanımlarının yalnızca devletlerin silahlı güçleri aracılığıyla icra edilebileceği öngörüldüğünden, teröristler gibi devlet dışı aktörlere yönelik bir ibare madde 2/4'te yer almamıştır. Buna karşılık meşru müdafaanın temel dayanağını oluşturan 51. maddede devlet ifadesine yer verilmeyerek uygulamaya bir esneklik imkânı verilmiştir.

Özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nin oluşturduğu nükleer güç dengesinin devletleri birbirlerine karşı kuvvet kullanmaktan kaçınmaya itmesi, terörizmin giderek yayılmasına ve uluslararası bir boyuta dönüşmesine neden olmuştur. Devletler doğrudan ya da dolaylı olarak terörist grupları desteklemeye başlamış ve bu durum terör saldırılarına maruz kalan devletin ne şekilde karşılık vereceğinin tartışılması sonucunu doğurmuştur.

Bu bağlamda; terörist eylemleri desteklediği açıkça belli olan veya sonrasinda ispat edilen bir devlete karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanılması doğaldır. Asıl sorun terörist gruplarla konumlandığı devlet arasında illiyet bağının bulunmaması durumunda söz konusu olmaktadır. Ortada mağdur devletin maruz kaldığı bir terör eylemi vardır, ancak diğer devletle bu konunun doğrudan ilgisi bulunmamaktadır.

Bu durumda isteksizlik veya acizlik (yetersizlik) doktrini söz konusu olmaktadır. Eğer terörist grupların bulunduğu devlet; bu grupları ortadan kaldırmak

konusunda isteksiz hareket ederse ya da istemesine rağmen kendi askeri imkân ve kabiliyetlerinin yetersizliği nedeniyle bunu başaramıyorsa, mağdur devletin kendisine yönelik tehdidi ortadan kaldırması maksadıyla meşru müdafaa hakkı söz konusu olmaktadır.

Türkiye de bu bağlamda; Arap Baharı sonrasındaki süreçte Suriye’de meydana gelen otorite boşluğuyla beraber, Suriye’nin ülke topraklarından kendisine yöneltilen terör saldırılarına maruz kalmaya başlamıştır.

Bu kapsamda; koalisyon ile birlikte gerçekleştirdiği 24 Temmuz 2015 tarihli hava harekâtı ile meşru müdafaa çerçevesinde Suriye topraklarındaki ilk kuvvet kullanımını gerçekleştirmiştir. Daha öncesinde icra edilen Şah Fırat Operasyonu, türbenin bulunduğu yer itibarıyla Türkiye’nin egemenliğindeki topraklara yönelik icra edildiğinden farklı bir boyut taşımaktadır.

2015 yılındaki hava harekâtının ardından ise Türkiye’nin BMGK’ye sunduğu 24 Ağustos 2016 tarihli ve S/2016/739 sayılı nota ile Suriye’de bulunan terörist unsurlar nedeniyle maruz kalınan terör olaylarından örnekler verilerek Fırat Kalkanı Harekâtı’nın meşru müdafaa çerçevesinde gerçekleştirildiği ifade edilmiş ve uluslararası hukuka uygun hareket edildiği vurgulanmıştır.

20 Ocak 2018 tarihinde başlayan Zeytin Dalı Harekâtı’na ilişkin olarak BMGK’ye gönderilen notada ile ise PKK/KCK/PYD/YPG terör örgütünün denetiminde bulunan Afrin bölgesinden Türkiye’ye yöneltilen terör saldırılarına dikkat çekilerek meşru müdafaa vurgusu yapılmıştır.

Son olarak 09 Ekim 2019 tarihinde başlayan Barış Pınarı Harekâtı’na yönelik olarak BMGK’ye gönderilen notada da Suriye’nin kuzeydoğusundaki bölgelerden gelen terör tehdidinin devam ettiği ve Suriye’nin toprak bütünlüğü ve egemenliğini savunan Türkiye’nin harekâtı bu kapsamda, bölgede bulunan terör tehdidini bertaraf etmek maksadıyla gerçekleştirdiği ifade edilmiştir.

Harekâtlara ilişkin BMGK'ye sunulan notalarda Suriye'nin terörizmle mücadele kapsamındaki isteksizliği ve yetersizliğinin de altı çizilmiş ve çeşitli BMGK kararlarına atıfta bulunularak uluslararası hukuka bağlılık vurgulanmıştır.

Suriye'de Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan otorite eksikliği, çok sayıda terör örgütünün ülkede kol gezmesi ve bu durumla kendi başına mücadele edemediği için de Rusya'yı davet etmesi, Suriye'nin isteksizlik ve yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu da Suriye topraklarındaki gerçekleştirdiğimiz harekâtları meşru kılan hususlardan birini teşkil etmektedir.

Türkiye tarafından BMGK'ye sunulan notalarda ayrıca, orantılı ve ölçülü davranılacağı da ifade edilerek örf ve âdet hukuku kurallarının da gözetildiği ifade edilmiştir.

Yukarıdaki belirtilen hususlar göz önüne alındığında Türkiye'nin Suriye'de icra ettiği harekâtlara ilişkin notalarında;

- Suriye topraklarından gelen bir terör tehdidine maruz kalındığının,
- BM Anlaşması'nın 51. maddesi kapsamında meşru müdafaa hakkının kullanıldığının,
- Suriye'nin isteksizlik ve yetersizliğinin,
- Yapılacak harekâtların uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde icra edileceğinin ifade edildiği gözlenmektedir.

Yapılan değerlendirme neticesinde;

- Türkiye'nin harekâtları bireysel meşru müdafaa hakkı kapsamında icra ettiği,
- Meşru müdafaa hakkının kullanımını BMGK'ye gönderdiği notalar ile bildirdiği,
- BMGK tarafından Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının sonlanmasını sağlayacak herhangi bir önlemin alınmadığı,
- Harekâtların örf ve âdet hukuku çerçevesinde meşru müdafaa hakkının orantılılık, gereklilik ve aciliyet şartlarına uygun şekilde gerçekleştirildiği görölmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin Suriye topraklarında bulunan terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında icra ettiği harekâtlar uluslararası hukuka uygundur.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Dawood I. “Defending Weak States Against the ‘Unwilling or Unable’ Doctrine of Self- Defense”, *Journal of International Law & International Relations*, C. 9, S. 1 (2013): 1-46.
- Alexandrov, Stanimir A. *Self-Defence Against the Use of Force in International Law* (London: Kluwer Laf International the Hague,1995).
- Altınır, Sümeyra. “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı” (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).
- Andenas, Mads ve Stefan Zleptnig. "Proportionality: WTO law: in comparative perspective." *Tex. Int'l LJ*, 42, (2006): 372-423.
- Aral, Berdal. *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Kırıkkale: Siyasal Kitabevi,1999).
- Arend, Anthony Clark ve Robert J. Beck. *International Law And The Use Of Force: Beyond The UN Charter Paradigm* (New York: Routledge, 2014).
- Arend, Anthony Clark. "International Law And The Preemptive Use Of Military Force" *The Washington Quarterly* 26.2, (2003): 89-103.
- Arimatsu, Louise ve Michael Schmitt. “Attacking 'Islamic State' and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape”, *Columbia Journal Transnational Law*, C. 53, S. 1 (2014): 1-29.
- Atalay, Ali. “Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma: ABD, Rusya ve Türkiye’nin Suriye’ye Müdahalesi Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2019).
- Bagheri, Saeed. “*Self-Defence in Karabakh Conflict?*” *Russian Law Journal*, 3(4), (2015): 150-164.

_____. "Uluslararası Adalet Divanı'nın Petrol Platformları'na İlişkin Kararının Değerlendirilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17.2, (2013): 1155-1180.

_____. *Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar* (Ankara:Adalet Yayınevi,2015).

Başeren, Sertaç Hami. "Terrorism With Its Differentiating Aspects." *Defense against Terrorism Review, Centre of Excellent-Defence Terroism*, Ankara 1.1, (2008): 1-11.

_____. *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003).

Beşe, Ertan. *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları* (Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2002).

Beşe, Ertan, Merve Seren. "Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi", *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 13.3, (2011): 123-145.

Beyoğlu, Cem Ümit. "Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı" (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

Bowett, Derek William. *Self-Defence in International Law* (Manchester: Manchester University Press, 1958).

Bozkurt, Enver. *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı* (Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 2003).

Brown, Davis. "Use of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self- Defense and Other Responses", *Cardozo Journal International & Comparative Law*, C. 11 (2003): 1-53.

Brownlie, Ian. *International Law and the Use of Force by the States* (Nottingham :Clarendon Press, 1963).

_____.“The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law”, *The Non- Use of Force in International Law*, ed. William E. Butler (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1989).

Cassese, Antonio. “Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law”, *European Journal of International Law*, C. 12, S. 5 (2001): 993-1001.

Çetin, Burak. “Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

Deeks, Ashley. “Unwilling or Unable, Towards a Normative Framework for Extraterritorial Self- Defense”, *Virginia Journal of International Law*, C. 52, S. 3 (2012):483-550.

Denk, Erdem. *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015).

Dinstein, Yoram. *War, Aggression and Self-Defence*, (Tel Aviv: Grotius Publications Camdbridge University Press, 2nd Edition, (1994).

Dixon, Martin ve Robert McCorquodale. *Cases and Materials on International Law* (London: Blacstone Press Limited, 3rd Edition, 2000).

Doğan, Gürkan. “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8.15, (2012): 55-98.

Dülger, Kenan. *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu* (İstanbul:Beta Yayınları, 2015).

- Franck, Thomas M. *Recourse to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
- Gardam, Judith Gali. “*Proportionality and Force in International Law*”, *The American Journal of International Law*, 87(3), July, (1993): 391-413.
- Gray, Christine. *International Law and the Use of Force* (New York: Foundations of Public International Law, Oxford University Press, Third Edition, 2008).
- Hakimi,¹Monika. “Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play”, *International Law Studies*, C. 91, S.1 (2015): 1-31.
- Hancılar, Özhan. “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).
- Hoş, H. Serdar. *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013).
- Jackson, Richard ve Samuel Justin Sinclair. *Contemporary Debates on Terrorism* (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012).
- Jinks, Derek “State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups”, *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 83-95.
- Kegley, Charles W. “The Characteristic, Causes and Controls of the New Global Terrorism: An Introduction”, *The New Global Terrorism Characteristics, Causes, Controls*, Ed. Prentice Hall, Upper Saddle River, (2003):1-14.
- Keskin, Funda. "BM ve Kuvvet Kullanma" *Avrasya Dosyası*, 8.1, (2002): 149-174.
- _____.*Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998).
- Le Billon, Philippe. “Getting It Done: Instruments of Enforcement”, *Natural Resources and Violent Conflict Options and Actions. Washington DC: The World Bank*, (2003): 215-286.

- Miller, Edward. "Self-Defence, International Law, and the Six Day War" *Israel Law Review* 20.1, (1985): 49-73
- Okimoto, Keiichiro. *The Distinction and Relationship Between Jus ad Bellum and Jus in Bello* (Oxford: Hart Publishing, 2011).
- Özer, Yusuf. "Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Rolü: Kültürel İstihbarat Konsepti.", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.1, (2015): 51-80.
- Paust, Jordan J. "Use of Armed Force Against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond", *Cornell International Law Journal*, C. 35 (2002): 533-557.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk* (Ankara:Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş Onyedinci Baskı, 2018).
- Polat, Doğan Şafak. "Uluslararası Terörizmle Mücadelede Birleşmiş Milletler'in İşlevi, Yeteneği Ve Sınırları" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).
- Ruys, Tom. "Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey's Military Operations Against the PKK in Northern Iraq", *Melbourne Journal of International Law*, C. 9, S. 2 (2008): 334-364.
- Sarvarian, Arman. "The Lawfulness Of A Use Of Force Upon Nuclear Facilities In Self-Defence" *Journal of the Use of Force and International Law* 1.2, (2014):247-272.
- Schachter, Oscar. *International Law in Theory and Practice* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991).
- Scheideman, Sara N. "Standards of Proof in Forcible Responses to Terrorism", *Syracuse L. Rev.*, C. 24 (2003): 249-284.
- Schmitt, Michael N. "Preemptive Strategies in International Law", *Michigan*

Journal Of International Law, C. 24, S. 513 (2003): 513-548.

Murphy, Sean D. “International Law, the United States and Non-military War Against Terrorism”, *European Journal of International Law*, Vol: 14, No:2, (2003): 347-364.

Skantz, Madeline Holmqvist. “The Unwilling or Unable Doctrine – The Right to Use Extraterritorial Self-Defense Against Non-State Actors” (Thesis in International Public Law, Stockholm University, Faculty of Law, Spring Term 2017), 1-89.

Sofaer, Abraham D. “Terrorism, the Law, and the National Defense”, *Military Law Review*, C. 126 (1989): 89-125.

Stahn, Carsten. “Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Selfdefence Under Art.51 UN Charter and International Terrorism”, *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security Versus Liberty?*, ed. Christian Walter, Vöneky Silja, Volker Röben ve Frank Schorkopf (Berlin: Springer,2003).

Taşdemir, Fatma ve Adem Özer. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”. *Akademik Hassasiyetler*, C. 4, S. 7 (2017): 53-70.

Taşdemir, Fatma. “Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

_____.*Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi* (Ankara: USAK Yayınları, 2006).

Terzioğlu, Süleyman Sırrı. “Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu”. *TBB Dergisi*, S.134 (2018): 587-638.

Toluner, Sevin. “Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”, *Mahmut R. Belik'e Armağan*, ed. İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasabetler Araştırma

ve Uygulama Merkezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1993).

_____. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977).

_____. *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2000).

Topal, Ahmet Hamdi. *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2005).

Trapp, Kimberly N. “Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors”, *International Comparative Law Quarterly*, C. 56 (2007): 141-156.

Travalio, Gregory ve John Altenburg. “Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force”, *Chicago Journal of International Law*, C. 4, S. 1 (2003): 97-119.

Turner, Robert F. “Legal Responses to International Terrorism: Constitutional Constraints on Presidential Power”, *Houston Journal of International Law*, C. 22 (1999): 77-89.

Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancıl Hukuka Giriş* (İstanbul:Beta Yayınevi, 2. Baskı, 2012).

Uzun, Elif. “Milletlerarası Adalet Divanı'nın Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti ile İlgili 1996 Tarihli İstişari Mütalaasına İnsancıl Hukuk Açısından Bir Bakış”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII(3-4), Aralık, (2003): 537-588.

Williams, Gareth D. “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”, *University of New South Wales Law Journal*, C. 36, S. 2 (2013): 619-641.

İnternet Kaynakları

“5 Frequently Voiced False Claims About Turkey's Afrin Operation”.
<http://factcheckingturkey.com/syria/5-frequently-voiced-false-claims-about-turkeys-afrin-operation-435> [Erişim Tarihi: 14.04.2020].

“Alman Meclis Raporu: Türkiye’nin Harekatı Devletlerarası Hukuka Aykırı”.
<https://www.dw.com/tr/alman-meclis-raporu-t%C3%BCrkiyenin-harekat%C4%B1-devletleraras%C4%B1-hukuka-ayk%C4%B1r%C4%B1/a-50906998>
[Erişim Tarihi: 15.04.2020].

"Birleşmiş Milletler Antlaşması". <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [Erişim Tarihi:12.12.2019].

"BM Antlaşması Doğrultusunda Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge". [http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625\(XXV\)_24_Ekim_1970.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/2625(XXV)_24_Ekim_1970.pdf) [Erişim Tarihi:12.12.2019].

“BM 04 Aralık 1989 Tarihli ve 44/39 Sayılı Karar”.
<https://undocs.org/en/A/RES/44/39> [Erişim Tarihi:05.02.2020].

“Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States In Accordance With the Charter of the United Nations”. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [Erişim Tarihi: 19.04.2020].

“Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)”. <http://hrlibrary.umn.edu/instate/GAres3314.html> [Erişim Tarihi:19.03.2020].

“Difficulties in Assessing the Illegality of the Turkish Intervention in Syria”.
<https://gpil.jura.uni-bonn.de/2018/01/difficulties-assessing-illegality-turkish-intervention-syria/> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

“France Says Turkey, Iran Violating International Law in Syria”.
<https://en.radiofarda.com/a/france-calls-on-iran-turkey-to-withdraw-from-syria/29025231.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

“I.C.J. Reports 1996”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 12.03.2020].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders- The Corfu Channel Case-15 Aralık 1949”. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 28.03.2020].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory Opinion of 9 July 2004”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo - 19 December 2005”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].

“International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Case Concerning Unites States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – Judgment of 24 May 1980”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 11.04.2020].

Krajewski, Markus ve Osman Can. “ABD’nde Terör Saldırısı ve Afganistan’a Karşı Savaş-Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?”, Paragraf 41. <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD%27nde%20Ter%C3%B6r%20Sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1%20ve%20Afganistan%27a%20>

Kar%C5%9F%C4%B1%20Sava%C5%9F%20-%20Uluslararası
C4%B1%20Hukuk%20Hangi%20Yan%C4%B1tlar%C4%B1%20Verir&kim
lik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm [Erişim Tarihi: 16.02.2020].

“Legal Consequences Of The Construction Of A Wall In The Occupied Palestinian Territory”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].

“Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)”, Judgment, I.C.J. Reports, 2003. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-BI.pdf> [Erişim Tarihi:10.02.2020].

Pearlstein, Deborah. “Turkey’s US-Backed Operation in Syria Has Created an International Armed Conflict”. <https://www.justsecurity.org/33643/us-backed-turkey-operation-syria-creates-international-armed-conflict/> [Erişim Tarihi: 16.04.2020].

Peters, Anne. “The Turkish Operation in Afrin (Syria) and the Silence of the Lambs”. https://www.mpil.de/files/pdf5/Peters__EJIL_Talk_Turkey_Syria1.pdf [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

“Prof. Dr. Caşın: Fırat’ın Doğusuna Harekât Meşru Müdafaa Hakkından”. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/prof-dr-casin-firatin-dogusuna-harekat-mesru-mudafaa-hakkindan/1342905> [Erişim Tarihi: 16.04.2020].

“Prosecutor v. Du[Ko Tadi] a/k/a/ “Dule”, Case No: IT-91-1-A, 15 July 1997, Judgment”. <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

“Prosecutor v. Du[Ko Tadi] a/k/a/ “Dule”, Case No: IT-91-1-T, 7 May 1997, Opinion and Judgment”. <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-tsj70507JT2-e.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2020].

Reeves, Shane ve David Wallace. “Has Turkey Occupied Northern Syria?”.
<https://www.lawfareblog.com/has-turkey-occupied-northern-syria> [Erişim
Tarihi: 10.04.2020].

“Resmi Kayıtlar”. https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v3_e.pdf [Erişim Tarihi:05.02.2020]

“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts-2001 ”.
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
[Erişim Tarihi: 05.04.2020].

“Roma Statüsü”. <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf> [Erişim Tarihi:05.02.2020].

“Separate Opinion of Judge Kooijmans, s. 314, prg. 30”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-03-EN.pdf> [Erişim
Tarihi: 17.04.2020].

“Separate Opinion of Judge Kooijmans, ss. 229-230, prg. 35”. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-03-EN.pdf> [Erişim
Tarihi: 17.04.2020].

Tarhanlı, Turgut. "Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk". https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/ttarhanli.pdf. (2007), 1-24.
[Erişim Tarihi: 10.03.2020].

“TSK’dan IşİD’e Hava Operasyonu”.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150724_diyarbakir_F16lar
[Erişim Tarihi: 28.03.2020].

“UN General Assembly Resolution A/RES/29/3314 Definition of Aggression-19
December 1974”. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [Erişim
Tarihi: 05.04.2020].

- “UN Security Council Resolution 1368 (2001)”.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?
symbol=S/RES/1368%20%282001%29](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368%20%282001%29) [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council Resolution 1373 (2001)”.
[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?
symbol=S/RES/1373\(2001\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001)&Lang=E) [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council Resolution 661 – 6 August 1990”.
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/661> [Erişim Tarihi: 24.03.2020].
- “UN Security Council Resolution S/RES/1624 (2005) - 14 September 2005”.
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1624> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].
- “UN Security Council Resolution S/RES/2170 (2014) – 15 August 2014”.
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170> [Erişim Tarihi: 03.04.2020].
- “UN Security Council Resolution S/RES/2178 (2014) – 24 September 2014”.
[https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014)) [Erişim Tarihi: 05.04.2020].
- “UN Security Council S/1996/479 – 2 July 1996.”.
[https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-
Letter-7-2-1996.pdf](https://assets.documentcloud.org/documents/3124053/TURKEY-IRAQ-PKK-Letter-7-2-1996.pdf) [Erişim Tarihi: 19.04.2020].
- “UN Security Council S/2014/695 – 23 September 2014.”.
<https://undocs.org/S/2014/695> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].
- “UN Security Council S/2015/127 – 23 February 2015”.
<https://undocs.org/S/2015/127> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council S/2015/221 – 31 March 2015.”.
<https://undocs.org/S/2015/221> [Erişim Tarihi: 15.04.2020].
- “UN Security Council S/2015/563 – 24 July 2015.”. <https://undocs.org/S/2015/563>
[Erişim Tarihi: 25.03.2020].

- “UN Security Council S/2015/693 – 9 September 2015.”.
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_693.pdf [Erişim Tarihi: 15.04.2020].
- “UN Security Council S/2016/739 – 24 August 2016”.
<https://undocs.org/S/2016/739> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council S/2018/53 – 20 January 2018”.
<https://undocs.org/en/S/2018/53> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council S/2018/82 – 01 February 2018”. <https://undocs.org/S/2018/82> [Erişim Tarihi: 12.04.2020].
- “UN Security Council S/2019/804 – 09 October 2019”.
<https://undocs.org/en/S/2019/804> [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “UN Security Council S/RES/2249 – 20 November 2015”.
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [Erişim Tarihi: 25.03.2020].
- “U.N.S.C. Resolutions”, S/RES/228 (1966). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/228%281966%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].
- “U.N.S.C. Resolutions”, S/RES/265, (1969). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/265%281969%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].
- “U.N.S.C. Resolutions”, S/RES/270 (1969). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/270%281969%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].
- “U.N.S.C. Resolutions”, S/RES/280 (1970). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/280%281970%29 [Erişim Tarihi: 14.03.2020].

“Vienna Convention on the Law of Treaties- 23 May 1969, Article 31”.
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf> [Erişim Tarihi: 28.03.2020].

“Yearbook of the International Law Commission”, (1980), Vol. II, Part One, Thirty-second Season. https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p1.pdf [Erişim Tarihi:10.02.2020].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : GÜLER, İbrahim Tuna
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri : 27.10.1987/Balıkesir
Telefon : 05398251734
e-mail : tunaguler87@gmail.com

Eğitim Derece

Üniversite ve Bölüm

Mezuniyet Tarihi

Lisans	Kara Harp Okulu/Sistem Mühendisliği	30.08.2009
--------	-------------------------------------	------------

Yabancı Dil

İngilizce